

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

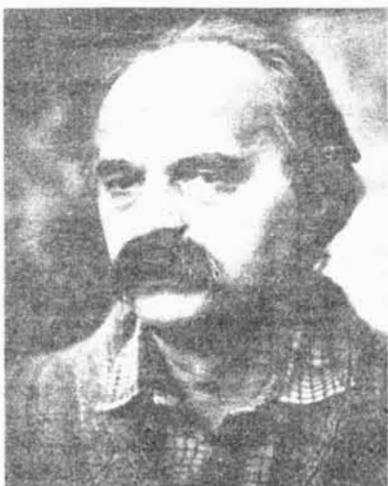
Літэратура і Мастацтва

ШТОТЫДНЁВІК

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

Пятніца, 2 сакавіка 1990 г. № 9 (3523) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

**4 САКАВІКА ГАЛАСУЕМ —
ЗА ДЭМАКРАТЫЮ, ЗА АДРАДЖЭННЕ, ЗА БЕЛАРУСЬ!**

**КАНДЫДАТЫ У НАРОДНЫЯ
ДЭПУТАТЫ БССР**
паэт Сяргей ЗАКОННІКАУ,
мастак Аляксей МАРАЧКІН,
празаік Барыс САЧАНКА
і іншыя —
у «Выбарчым клубе «ЛіМа»
Стар. 2—6.

НА ПЛОШЧЫ — ЛЮДЗІ...

Рэпартаж з перадвыбарчага мітынгу-маніфестацыі на плошчы Леніна ў Мінску 25 лютага — на стар. 4.

СЛОВЫ СКАЗАНЫ!

Перавыбарчы мітынг-маніфестацыя ў Мінску

Не першы раз пішу пра мітынгі. І, ведаючы, з усіх слоў, якія даводзіцца шукаць і ўжываць пры гэтым, найбольш цяжка даецца мне слова «санкцыяніраваны».

У прынцыпе, я законапаслухмяны грамадзянін, але... «Санкцыя. Санкцыя на арышт і санкцыя на мітынг. Санкцыя на пазбаўленне волі і санкцыя на выяўленне волі».

Ці патрэбна санкцыя на рэвалюцыю? Куды звяртацца па дазвол на дэмакратызацыю, карэктныя рэформы, адраджэнне? Хто павінен вызначыць час і месца іх правядзення?

Мы авалодваем адным з жанраў нашай дэмакратыі — адкрытым выказваннем сваіх думак і пачуццяў, прыхільнасцей і непрыхільнасцей. Хтосьці скажа — самым простым жанрам, Магчыма...

ў цялым. Ва ўсялякім разе, не трэба быць вялікім аналітыкам, каб адчуць і зразумець, што патрабаванні прынятага на мітынг звароту ўзніклі не раптам, не з паветра.

Нагадаю гэтыя патрабаванні. Роспуск Цэнтральнай выбарчай камісіі. Адстаўка Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, Бюро і ўсяго складу ЦК КПБ. Судовае расследаванне дзейнасці адказных асоб у сувязі з чарнобыльскай катастрофай. Абвешчэнне Беларусі зонай экалагічнага бедства. Пазбаўленне сродкаў масавай інфармацыі ад ідэалагічнага дыктату...

Так, падобныя праблемы не вырашаюцца на плошчы. Так, ёсць устаноўлены парадак, існуюць адпаведныя працэдурны. Але мітынг і не вырашае, ён патрабуе. У гэтым яго сіла і слабасць адначасова.

Пытанне ў іншым. Ці можна

Між тым, грамадзянскія акцыі часоў перабудовы — на плошчы, на стадыёне, пад курапакімі соснамі — свайго роду прыступкі на шляху да саміх сябе, да ўсведамлення ўласнай годнасці. На гэтым нашым шляху было ўжо рознае: журботнае маўчанне і палыміяныя прамовы, газ з дубінкамі і высокія хвіліны аднасіці...

Пасля падзеі легка гуляць у аб'ектыўнасць, абсякаць крайнасці, расставіць акценты. Гэта нават прыемна. Але ж акценты сёння расставіць сама жыццё.

Мітынг 25 лютага, праведзены БНФ і шэрагам іншых арганізацый, лагічна вынікаў з грамадска-палітычных працэсаў, уласцівых рэспубліцы і краіне

ігнараваць яго патрабаванні? Калі можна, то як доўга? І колькі, у такім разе, павінна сабрацца людзей на плошчы? Семдзсят тысяч — мала? Значыць, — дзвесце тысяч, трыста?..

Валгаград, Цюмень, Данецк, Чарнігаў... Там, дзе існуючы афіцыйныя структуры ўсё яшчэ неабачліва прэтэндавалі на ўсёўладдзе, ім было адмоўлена ў даверы. Сёння гэта ўжо не мітынгавы заклік, не пагроза, а ўсяго толькі канстатацыя. І ўрок: пакуль не створаны надзейныя механізмы ажыццяўлення палітычнага плюралізму — трэба чуйна слухаць вуліцу і плошчы. Прычым, не дзеля захавання ўладных функцый і пасада, а дзеля прадухілення некіруемай канфрантацыі, што цяпер, безумоўна, вельмі актуальна. А галоўнае — дзеля на-

шай агульнай справы, дзеля рэальнай перабудовы.

Маё глыбокае перакананне: лепш пастаянна, штохвілінна заахвочваць, заклікаць людзей: «Думайце!», чым лямантаваць пасля: «Апамытайцеся!»

Людзі на плошчы — думалі, хваляваліся, выказваліся (часам не без шуму і свісту). Рэакцыя на тое ці іншае выступленне не была нечаканай і, пэўна ж, адпавядала якасці прамой і прамойцаў. Вялізная маса людзей адчувала сваю сілу, карысталася ёй (успомнім патрабаванне прамога тэлефіру для кіраўнікоў БНФ), але пастаянна сувымярала ўласныя паводзіны з уласнымі ж уяўленнямі аб годнасці і цывілізаванасці.

Мітынг адбыўся. Словы сказаны, пазіцыі акрэслены. На-

дадзены момант — мабыць, да канца і ўсе.

Відавочна, што такія акцыі бяспледна не праходзяць. Ведаю гэта, бо не першы раз пішу пра мітынгі...

Андрэй ГАНЧАРОВ.

Фота А. КЛЕШЧУКА і Я. КОКТЬША.

Падзеі развіваюцца. Свой погляд на тое, што адбылося 25 лютага, выказалі кіраўнікі партыі і ўрада рэспублікі, прадстаўнікі праваахоўных органаў, Цэнтральная выбарчая камісія, выканком Мінскага гарсавета.

У заключных радках Заявы ЦК КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і Савета Міністраў рэспублікі гаворыцца: «Заклікаем камуністаў і бес-

партыйных, усіх працоўных рэспублікі, жанчын, моладзь і ветэранаў аберагаць закон, прынцыпы сацыялістычнай дэмакратыі і галаснасці, узмацняць работу з усімі нефармальнымі рухамі, якія гатовы да дзелавога супрацоўніцтва, рашуча выступаць супраць тых, хто імкнецца абвастрыць, дэстабілізаваць абстаноўку ў рэспубліцы. Падзяляючы заклапочанасць працоўных станам грамадска-палітычнай сітуацыі, становішчам спраў у эканоміцы, сацыяльнай і іншых сферах, накіруем агульныя намаганні на энергічнае ажыццяўленне высакародных мэт перабудовы».

«І АД МЯНЕ— ТАКСАМА...»

Пра тое, што знаходзіцца ў цэнтры ўвагі ягоных перадавыбарчых клопатаў, гаворыць кандыдат у народныя дэпутаты БССР па Пляханаўскай выбарчай акрузе № 5 г. Мінска, дырэктар Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Іван ВАШКЕВІЧ:

— Духоўнае адраджэнне Беларусі — гэта, бадай, галоўнае, чаго я буду дамагацца як дэпутат. Адраджэнне ўключае ў сябе і сапраўдны газраэлік, і распрацоўку юрыдычнай адказнасці за гаспадаранне, і суверэнітэт... Трэба прыняць новую Канстытуцыю рэспублікі, якая б уключала ў сябе раздзел аб правах чалавека, забяспечыць прамыя выбары Старшыні Вярхоўнага Савета БССР, абвясціць вяршэнства законаў БССР на яе тэрыторыі над саюзнымі.

Я выступаю за тое, каб давесці асігнаванні на культуру, на матэрыяльную базу духоўнага і прафесіянальнага выхавання нашых людзей да ўзроўню краіны, а потым і свету; каб прыняць праграму аховы помнікаў архітэктуры, прывесці ў парадак старадаўнія паркі, скверы былых маінткаў, перадаць заняўдбаня цэрквы, касцёлы і капліцы рэлігійным абшчынам, адрадыць народныя

святы, упарадкаваць могількі. І, вядома, каб спрыяць развіццю культур усіх народаў, якія спрадвеку насяляюць Беларусь, праз адкрыццё нацыянальных школ, тэатраў, культурна-асветніцкіх устаноў, выданне газет і г. д.

Па краіне адлічэнні на культуру складаюць 1,3 працэнта ад дзяржаўнага бюджэту, а на Беларусі — 0,75! Як гэта разумець? Не магу пагадзіцца з тым, што тэатр ледзь не на газразлік наважваюцца перавесці, а разам з тым траха не ў кожным буйным горадзе Беларусі маюць намер... стварыць па тэатры! Ці не безадказнасць гэта? Правая рука не ведае, што робіць левая.

Думаю, і ад мяне, як ад грамадзяніна рэспублікі, самою пасадаю «скіраванага» на вырашэнне падобных праблем, таксама павінна залежаць ня-мала.

«МЕЦЬ ПАЧЭСНЫ ПАСАД МІЖ НАРОДАМІ...»

Расказваючы нашаму карэспандэнту пра сваю перадавыбарчую платформу, кандыдат у народныя дэпутаты БССР па Лермантаўскай выбарчай акрузе № 13 г. Мінска, доктар гістарычных навук Міхась ТКАЧОУ вылучыў у ёй наступныя моманты:

— Правядзенне сапраўднага нацыянальна-дэмакратычнага будаўніцтва ў БССР на падставе ідэй і заваў (Кастрычніцкай рэвалюцыі: зямля і завод тым, хто на іх працуе, улада ў Саветах тым, хто адстойвае і выяўляе на справе інтарэсы народа.

— Прадастаўленне БССР як члену ААН сапраўднай незалежнасці, рэальнага суверэнітэту і поўнай гаспадарча-эканамічнай самастойнасці ў рамках канфедэратыўнага СССР.

— Адкрыць дарогу беларускаму наву і ўсім формам уласнасці — калектыўнай, дзяржаўнай, прыватнай, кааператывунай і інш. У горадзе і вёсцы на прынцыпах гарантванага законам раўнапраўя.

— Усе сілы, сродкі і энергія народа — на выратаванне ад чарнобыльскай трагедыі. Урадуем нашых дзяцей і ўнукаў!

— Экалогію — пад кантроль народа! Увесці галосны маніторынг за станам вады, паветра, прадуктаў харчавання.

— Медыцыне, школьнай і вузскай адукацыі, сферы навукі і культуры — сучаснае фі-

насанаванне, сучасную тэхнічную базу і высокую зарплату спецыялістам.

— Выратаванне культуры народа ад духоўнага Чарнобыля — патрыятычная задача кожнага жыхара Беларусі. Адродзім і захаваем нашу 1000-гадовую спадчыну, уратуем родную мову! Зоймем дастойны пасады ў сям'і народаў сусветнай цывілізацыі!

— Людзям любой нацыі і веравызнання — свабоду, раўнапраўе, гарантыю спакойнага жыцця на падставе ўзаемнай павагі і талерантнасці, культурную аўтаномію.

— Дзецям і моладзі — клопат, увагу і дапамогу ўсёй рэспублікі.

— Накормім і сагрэем душэўным клопатам бедных і хворых суайчыннікаў, ветэранаў усіх войнаў.

— Задача ўсяго грамадства — аблегчыць жыццё жанчыны-працаўніцы, жанчыны-маці. Прадаставіць працуючым жанчынам-маці адзін дадатковы выхадны дзень у месяц.

— Палітычны плюралізм не-пазбежны.

«Узвесці храм у самім сабе...»

Па Арэхаўскай акрузе № 155 [Аршанскі раён] кандыдатам у народныя дэпутаты БССР балаціруецца айцец Віктар.

Упершыню я ўбачыў яго ў фільме «Больш». З незвычайнай перакананасцю, цвёрдасцю гаварыў ён пра афганскую праблему, пра несправядлівасць вайны, пра воінаў-афганцаў. Быў я ўражаны. Пры першай жа магчымасці пасхаў у Арэхаўск, што недалёка ад Оршы. Знаходжу на вулачцы за царквой невялікі, сціплы дамок. Стукаюся. Дзверы адчыняе чалавек гадоў пад сорок, у хатнім сціплым адзенні. Бадай, толькі валасы ды барада і выдаюць у ім служыцеля культу. Тлумачу, хто я, чаго. Ён запрашае ў хату.

Неўзабаве мы з айцом Віктарам, настояцелем мясцовай царквы, п'ём чай і гамонім. Ён, працягваючы гаворку, пачату ў фільме, разважае пра несправядлівую вайну, якую вяла наша краіна ў Афганістане. Як свяшчэннік, ён неаднойчы ўдзельнічаў у пахаваннях ахвяр вайны, бачыў гора і боль мацярок, што страцілі самае дарагое на свеце. Але страшна не толькі гэта, гаворыць айцец Віктар. Навучыўшыся забіваць, чалавек страчвае здольнасць спачываць іншым. Чалавек — гэта жывая, трапяткая існасць, вынец прыроды, чало веку. Хрысціянін, пісаў М. Бардзюеў, павінен бачыць у кожным чалавеку вобраз і падабенства

боскае. Хрысціянства прапаведвае ідэю асобы, асабістай годнасці і асабістай адказнасці. На жаль, мы доўга выціскалі з чалавека асобу, пачуццё ўласнай годнасці. Адбылася згуба ідэалаў. А ў пустэчу ўрываюцца наркаманыя, алкагалізм, «балдзённе». Кожны павінен узвесці храм у самім сабе, у сваёй душы. Першае і самае простае правіла маралі: чалавек пачынаецца з таго моманту, калі служыць другому, а не сабе...

Аб многім мы размаўлялі ў той вечар. Аб узаемаадносінях у сям'і. Аб тым, што не мае рацыі маці, якая дае за сталом дзіцяці лепшы кавалак, бо наўрад ці такое дзіця будзе павяжаць іншых і выконваць запаведзь «Шануй бацьку свайго і маці сваю». Расказваў айцец Віктар пра сваю паездку ў Аўстралію ў хрысціянскую абшчыну і засмунтаваў, што там ёсць у прыхаджан грошы, але няма веры, у тутэйшым жа прыходзе ёсць вера, але...

Назаўтра, у нядзелю, мы пайшлі ў царкву. Згодна з летанісам, Свята-Троіцкая царква пабудавана ў 1647 годзе з мора-нага дубу. Па паданні, у 1812 годзе ў мястэчку Арэхаўск на беразе мясцовага возера Кутузаў сказаў: «Божай літасцю, храбрасцю рускіх воінаў у гэтым возеры вораг утоплены і назаўсёды пераможаны». Затым, увайшоўшы ў Троіцкую царкву, вымавіў: «У знак перамогі над ворагам паставім у гэтай

царкве непраходныя вароты». Так гэта было ці не, але алтарная арка царквы называсца Кутузаўскай.

У тым жа годзе царква была перабудавана ў стылі класіцызму са старых бярвенняў. Бярвенні пастаўлены вертыкальна і на чатыры вуглы накінуты купал. Апор унутры няма. Звонку царква ашалавана дошкамі. Калі нядаўна ў царкве праводзілі паравое ацяпленне, то пілю «Дружба» не маглі распылаваць бярвенні. Каля царквы стаіць званіца.

Мара айца Віктара — адрамантаваць царкву: зрабіць прамоўку бярвенняў, перабраць купалы, пакрыць іх пазалотай, выканаць разны іканастас. Тады помнік даўніны, які выглядае сціпла, заззяе прыгажосцю...

Пачалася падрыхтоўка да службы: свечкі, іконкі, лампадыкі... Ён запальваў свечкі, ставіў іх ля абразоў. Збіраўся прыхаджане, хрысціліся, таксама запальвалі і ставілі свечкі.

Спазгляючы айцец Віктар, што мясцовая інтэлігенцыя, наогул усе жыхары Аршаншчыны адгукніцца на яго заклік, надрукаваны ў дадатку да раённай газеты, аказаў паслыную дапамогу ў абнаўленні Свята-Троіцкай царквы.

Уклад у мінулае — уклад у будучае.
Іван КУРМАНОВІЧ.

За каго галасуе РСБ

У жніўні мінулага года «ЛІМ» паведаміў аб стварэнні арганізацыйнага камітэта Рабочага саюза Беларусі. Фант гэты быў успрыняты неадназначна: нехта не надаў яму належнага значэння, нехта паставіўся да новага саюза са скепсісам і недаверам, як і да іншых неформальных структур. Між тым, за апошні час пярвічныя арганізацыі РСБ з'явіліся на многіх прадпрыемствах не толькі ў Мінску, але і Гомелі, Гродна, іншых гарадах рэспублікі. Колькасць членаў і прыхільнікаў саюза расце. Расце і палітычная актыўнасць РСБ. Асабліва заўважна гэта цяпер, напярэдадні выбараў у Вярхоўны Савет і мясцовыя Саветы рэспублікі.

У гэтай сувязі друкую інтэрв'ю члена аргкамітэта Рабочага саюза Беларусі, старшыні рабочага саюза завода «Электронмаш», наладчыка станкоў з ЛПУ Рыгора Сямёнавіча МУХІНА.

— Адна з характэрных прыкмет дэмакратызацыі нашага грамадства — стварэнне структур, альтэрнатыўных афіцыйным прафсаюзам. Такія структуры з'явіліся ўжо ў Літве, Латвіі, на Украіне (тут афіцыйна зарэгістраваны незалежны прафсаюз «Едніцьць»). Нядаўна ЦТ паказала сюжэт са з'езда прафсаюзных арганізацый, альтэрнатыўных ВЦСПС. Ці з'яўляецца Рабочы саюз Беларусі такой альтэрнатыўнай арганізацыяй? І другое пытанне — якія задачы ставіць саюз на выбарах?

— Гаворыць пра РСБ як пра нейкую структуру, якая ўжо склалася, бадай, рана. Якімі шляхамі яна будзе развівацца, залежыць ад працэсу дэмакратызацыі грамадства ў цэлым і ад таго, наколькі моцным будзе ў нас рабочы рух. Наш саюз не прэтэндуе на нейкую манополію, на тое, каб быць адзінай арганізацыяй працоўных Беларусі, выразінай іх агульных інтарэсаў. На гэта, дарэчы сказаць, прэтэндуеўшы яшчэ афіцыйны прафсаюз.

Сваю задачу мы бачым у канкрэтнай і дзейнай абароне правоў працоўных. Хачу падкрэсліць, што ў нашым саюзе ёсць не толькі рабочыя, да нас ідуць «ітэлары», канструктары — адным словам, тэхнічная інтэлігенцыя, якая таксама вельмі пакутуе ад адміністрацыйна-ка-

мандаўнай сістэмы. На прадпрыемстве, дзе я працую, у рабочым саюзе зараз — каля 200 чалавек розных прафесій. На іншых прадпрыемствах арганізацыі могуць быць большымі ці меншымі. Мы не гонімся за колькасцю. Кожная пярвічная арганізацыя, мы лічым, павінна развівацца сваім шляхам, у адпаведнасці з канкрэтнымі умовамі. Тут не можа быць ніякай фармалістыкі. Хай узнікаюць любыя, нестандартныя структуры. Зараз, напрыклад, у рэспубліцы ствараецца рабочы саюз пенсіянераў. Якія арганізацыі з'яўляцца заўтра — сёння цяжка сказаць. Галоўнае, што ўтварэнне новых структур ідзе знізу. Аргкамітэт нічога не навязвае. Сваю задачу мы бачым у тым, каб весці растлумачальную работу сярод працоўных, абуджаць іх палітычную актыўнасць і свядомасць.

У гэтым сэнсе немагчыма пераацаніць значэнне выбараў у Вярхоўны Савет рэспублікі, Саветы на месцах. Мы бачым, што сярод кандыдатаў у дэпутаты шмат дэмагогаў, якія выступаюць ад імя рабочага класа, хоць ім ніхто на гэта паўнамоцтваў не даваў. Выбаршчыкам вельмі цяжка бывае разабрацца, хто ёсць хто на падставе праграм кандыдатаў. Зараз што ні праграма — дык адна радыкальнейшая за другую! Меркаваць жа трэба не па словах, а па справах кандыдатаў — што

яны рэальна робяць ці могуць зрабіць для працоўных. Таму напярэдадні выбараў мы праводзім шматлікія сходкі па месцы жыхарства, прапануем галасаваць за тых, хто ўваходзіць у блок дэмакратычных сіл, якія згуртаваліся вакол платформы БНФ «Адраджэнне». Гэты блок аб'ядноўвае ўсіх прагрэсіўных кандыдатаў — і тых, што балаціруюцца ў Вярхоўны Савет, і тых, што прэтэндуе на месцы ў раённых і гарадскіх Саветах.

Для нас не так важна, ці ўваходзіць той або іншы кандыдат у Рабочы саюз ці ў БНФ. Важна, каб гэта былі людзі дэмакратычнай арыентацыі, каб яны ўмелі самастойна думаць і адстойваць інтарэсы сваіх выбаршчыкаў.

Тяжкі людзей нямаю. У Мінску, снажам, такія кандыдаты прадстаўлены практычна ў кожнай выбарчай акрузе. Прыкладу толькі два — вельмі розныя — прыклады.

У Ленінскай выбарчай акрузе № 1 кандыдатам у народныя дэпутаты БССР вылучаны актывіст БНФ Мечыслаў Буран — галоўны інжынер праектаў інстытута «Праектстальнаструктур», кандыдат тэхнічных навук. Гэта энергічны палітык, здольны арганізатар, з канструктыўным мысленнем.

Па Ракасоўскай выбарчай акрузе № 5 мы заклікаем галасаваць за незалежнага кандыдата — пісьменніка, галоўнага рэдактара газеты «Літаратура і мастацтва» Анатоля Вярцінскага. Яго грамадзянская пазіцыя, сумленнасць і паслядоўнасць у адстойванні дэмакратычных ідэалаў, нацыянальных і духоўных каштоўнасцей выклікаюць наш давер і падтрымку.

Я мог бы назваць і іншыя імяны. Але думаю, што пераважна большасць выбаршчыкаў ужо зрабіла для сябе выбар і прагаласуе 4-га санавіна за тых, хто будзе рабіць рэальную палітыку ў інтарэсах народа.

Гутарыў В. ТАРАС.

БАЙКОТ. ШТО ГЭТА ТАКОЕ?

Каментарый юрыстаў

З набліжэннем дня выбараў узрастае актыўнасць многіх радавых выбаршчыкаў. У той жа час трэба адзначыць, што значная частка насельніцтва праяўляе пасіўнасць, абывацасць да вынікаў выбараў. Чуюцца нават галасы аб немэтазгоднасці ўдзелу ў іх. Прычыны такіх настрояў розныя: тут і незадаволенасць малаэфектыўнай дзейнасцю некаторых народных дэпутатаў ССРР, і крытычнае стаўленне да таго, як праходзіла абмеркаванне праектаў выбарчых законаў БССР, на падставе якіх цяпер праводзяцца выбары. Негатыўны уплыў зрабілі на выбаршчыкаў і не такія ўжо рэдкія выпадкі, калі з дапамогай розных працэдурных хітрыкаў не дапусціліся да рэгістрацыі кандыдатаў, якія па тых ці іншых прычынах прыйшліся не даспадобы работнікам бюракратаў апарату.

Як вядома, у 15 акругах па выбарах народных дэпутатаў БССР будзе балаціравацца па адным кандыдаце. Але гэта яшчэ не канчатковы вынік. Безальтэрнатыўных кандыдатаў можна аказацца больш, бо любы прэзідэнт на годнасць дэпутата можна адмовіцца ад балаціроўкі (як правіла, у чыюсыці карысць) у самы апошні момант.

У адносіненні ад саюзага выбарчага закона, які рэгулюе парадак выбараў народных дэпутатаў ССРР, Законам Беларускай ССР аб выбарах народных дэпутатаў БССР і аб выбарах народных дэпутатаў мясцовых Саветаў народных дэпутатаў БССР, адобраны Вярхоўным Саветам БССР 27 кастрычніка 1989 г., забараняюць публічныя заклікі да байкоту выбараў.

Давайце паглядзім, аднак, на само паняцце — байкот выбараў. Па нашым глыбокім перанананні, яно можа азначаць толькі адно — палітычна матываванае адмаўленне ад удзелу ў галасаванні. Няправільнае запавяненне выбаршчыкам бюлетэна, у выніку якога гэты дакумент можа быць кваліфікаваны як неспраўдны, ніяк не можа разглядацца ў якасці разнавіднасці байкоту выбараў. Тым больш не можа быць прыроўнена да байкоту галасаванне супраць адзінага кандыдата ці супраць усіх кандыдатаў, уключаных у выбарчы бюлетэнь. Зусім натуральна, што і публічны заклік да такога спосабу волевыказвання выбаршчыкаў не можа лічыцца ў сілу дзеючых законаў неправамерным. У сувязі з гэтым мы не можам не выказаць здзіўлення заўвагай доктара філасофскіх навук Я. Андрэючаніна, які ў інтэрв'ю штотыднёвіку «Аргументы і факты» (1990, № 5) аднёс да разнавіднасці байкатавання выбараў дэманстрацыю плаката: «Адзінага кандыдата — выраслі!» Такого роду плакат не да месца толькі ў дзень выбараў, да наступлення ж дня выбараў права агітаваць супраць аднаго ці некалькіх кандыдатаў гарантавана заканадаўствам ССРР і саюзных рэспублік.

І яшчэ адна заўвага. Сярод пэўнай часткі выбаршчыкаў жыве яшчэ стары стэрэатып, згодна з якім у бюлетэні трэба абавязкова пакінуць не менш адной кандыдатуры. Дык вось, зусім НЕАБАВЯЗКОВА. Можна вырасціць прозвішчы ўсіх кандыдатаў. Гэтым актам выбаршчычкі прадэманструе свае адносіны да іх.

Новыя выбарчыя законы БССР у дастатковай меры гарантуюць свабоду волевыяўлення выбаршчыка ў ходзе галасавання. На жаль, за доўгія гады ў значнай частцы з нас працавала нейкая нігілістычнае стаўленне да самой працэдурнай тайнага галасавання. Нам даводзілася назіраць, як некаторыя выбаршчыкі спрабавалі ўхіліцца ад наведання кабіны для тайнага галасавання, дэманстравалі запавяненні бюлетэні ў прысутнасці членаў выбарчай камісіі, агітатараў і іншых выбаршчыкаў. Мелі месца выпадкі, калі выбаршчыкі «ў парадку выключэння» галасавалі замест сваякоў ці суседзяў.

Усё гэта толькі на першы погляд здаецца нізкімімі хібама. Сунулінасць такіх «дробных» парушэнняў можа прывесці да смяжэння вынікаў усенароднага галасавання. Толькі самае строгае захаванне ўсіх патрабаванняў выбарчага заканадаўства можа забяспечыць поўную свабоду волевыяўлення народа. Мы не павінны забываць, што ад таго, каго мы выберам у Вярхоўны Савет БССР і ў мясцовыя Саветы народных дэпутатаў, будзе залежаць вельмі многае ў нашым жыцці на працягу доўгіх гадоў.

А. ЛЕЙЗЕРАУ,
доктар юрыдычных навук,
Ю. БРОУКА,
кандыдат юрыдычных навук.

«У гэты крытычны і вырашальны час мы — група кандыдатаў у народныя дэпутаты Рэспублікі, якія стаяць на перадвыбарчай платформе Беларускага народнага фронту «Адраджэнне», звяртаемся да выбаршчыкаў Мінска з заклікам аб падтрымцы.

Пазбегнуць разрухі, захаваць нашу зямлю, нашыя гарады і вёскі для дзяцей і ўнукаў можна толькі замяніўшы манопольную ўладу бюракрытыі на ўладу народа.

Мы не толькі за адмену 6-га артыкула Канстытуцыі, мы за прыняцце Закона аб статусе партый, які забараніў бы ўсялякае партыйнае ўмяшанне ў гаспадарчае, ваеннае, культурнае жыццё Рэспублікі. Партыйныя арганізацыі не павінны мець права дзейнічаць на прадпрыемствах, ва ўстановах, інстытутах, у войску ды міліцыі.

Мы выступаем за рэальную і поўную палітычную і гаспадарча-эканамічную самастойнасць Беларусі, за комплекс законаў, якія акрэсліць правы ўласнасці Рэспублікі, калектыву, чалавека — на зямлю, прыродныя багаці, сродкі вытворчасці, вынікі працы і самую працу.

Мы за безумоўнае вяршэнства рэспубліканскай Канстытуцыі і рэспубліканскіх законаў над агульнасаюзнымі.

Самастойнасць і свабода дзяржавы вынікае з самастойнасці і свабоды кожнага чалавека.

Мы за прывядзенне Канстытуцыі Беларусі і ўсіх рэспубліканскіх законаў у поўную адпаведнасць з міжнароднымі дакументамі аб правах чалавека.

ДУМКА ЧЫТАЧА

КІРАВАЦА ІНТАРЭСАМІ НАРОДА

З чым ідзе Кампартыя Беларусі на выбары (альбо, дакладней кажучы, партыйны апарат Беларусі), бо яе Платформа нараджалася ў кабінетах, а на абмеркаванні яе практычна было ўсяго пяць дзён (гл. Л. В. Барабанаў, «Советская Белоруссия» за 31.12.89)?

Беларуская партыйная арганізацыя, як сказана ў Платформе, выступае за новы статус Кампартыі саюзнай рэспублікі ў складзе абноўленай КПСС, за ўмацаванне яе самастойнасці, за права рашаць арганізацыйныя, структурныя, кадравыя, фінансавыя і іншыя пытанні ў межах Статута і Праграмы КПСС.

За ўмацаванне самастойнасці? Але ўмацаваць можна толькі тое, што ёсць. Дык мо лепш было гаварыць аб набывацці самастойнасці?

У галіне дзяржаўнага будаўніцтва КПБ «за рэальны суверэнітэт БССР у абноўленай адзінай савецкай федэрацыі». Але што разумець пад «рэальным суверэнітэтам»? Той, хто клапоціцца аб суверэнітэце на справе, не стане ва ўмовах, калі рэспубліка пераходзіць на газразлік, называць яго «рэгіянальным», не пасаромеецца назваць яго рэспубліканскім. Той, хто думае аб рэальным суверэнітэце, будзе дабівацца не змяншэння пэўнай колькасці наменклатурных работнікаў, а ліквідацыі такой кадравай палітыкі наогул.

У Платформе гучна заяўля-

«У ГЭТЫ ВЫРАШАЛЬНЫ ЧАС»

Зварот да выбаршчыкаў

Як паведамляў «ЛіМ» у нумары за 16.02. г. г., на сустрэчы кандыдатаў-прыхільнікаў БНФ, Беларускага сялянскага саюза, Беларускага экалагічнага саюза і Саюза кааператараў Беларусі, якія аб'ядналіся ў Беларускі дэмакратычны форум, быў прыняты зварот да выбаршчыкаў.

У ім, у прыватнасці, гаворыцца:

Беларусь — суверэнная Рэспубліка, самастойны член ААН — мае ўсе падставы правесці палітычныя і гаспадарчыя рэформы, не чакаючы рашэнняў Масквы.

Мы за свабоду сумлення, волевыяўлення і веравызнання.

Мы за поўную роўнасць у правах усіх жыхароў Рэспублікі, незалежна ад іх сацыяльнага становішча, нацыянальнасці, веравызнання і перакананняў.

Мы за скасаванне прывілеяў для ўсіх, апроч дзяцей, інвалідаў, пенсіянераў і шматдзетных сем'яў.

Мы за стварэнне для кожнага грамадзяніна Рэспублікі ўмоў жыцця і працы, вартых чалавека.

Мы за адраджэнне нацыянальнай культуры, аднаўленне спраўднай гісторыі беларускага народа, за павагу да ўсіх культурных традыцый, за культурную аўтаномію для ўсіх нацыянальных меншасцяў, што здавён жывуць у міры і згодзе на нашай зямлі.

Мы за прамыя дэмакратычныя выбары народных дэпутатаў — сумленныя і свабодныя ад палітычнага інтрыганства, падтасовак і кручкатворства.

Мы за прэзідэнцкую форму праўлення ў Рэспубліцы, за прамыя ўсенародныя выбары яе прэзідэнта.

Вярхоўны Савет Беларусі павінен стаць органам сапраўднага народаўладдзя і волевыяўлення народа, абавязана на абласныя, гарадскія, раённыя і сельскія Саветы.

Мы звяртаемся да ўсіх кандыдатаў у народныя дэпутаты Рэспублікі, у мясцовыя Саветы з заклікам згуртавацца на нашай платформе, каб дапамагчы выбаршчыкам у выбары.

Супрацьстаяць вытанчанаму механізму бюракрытыі, якая даўно захапіла ўсе сродкі ўлады і яе рычагі, моцць толькі згуртавання дэмакратычнага сілы.

Мы заклікаем вас галасаваць за кандыдатаў адзінай дэмакратычнай платформы Беларускага народнага фронту

Мы спадзяемся на вашу грамадзянскую свядомасць і палітычную актыўнасць.

Перамога дэмакратычных сіл на выбарах — рэальная.

Яна — у ваших руках.

Зварот падпісалі кандыдаты ў народныя дэпутаты БССР: Анатоль Авар'янаў (Сцяпянская акруга № 25), Валентын Акулаў (Захараўская акруга № 23), Сяргей Антончык (Ясеніцкая акруга № 17), Яўген Будзінас (Старажоўская акруга № 47), Віцук Вячорка (Грушаўская акруга № 14), Вольга Галубовіч (Трактаразаводская акруга № 24), Валерый Гарбачоў (Машэраўская акруга № 39), Генадзь Грушавы (Матусевіцкая акруга № 41), Уладзімір Грыбанаў (Куляшоўская акруга № 7), Ігар Дабралоубаў (Пушкінская акруга № 40), Алесь Емялянаў (Цімашэнкаўская акруга № 45), Уладзімір Заблоцкі (Някрасаўская выбарчая акруга № 35), Уладзімір Зарэцкі (Галадзедаўская акруга № 11), Леанід Злотнікаў (Першамайская акруга № 30), Міхась Малько (Горкаўская акруга № 37), Андрэй Міхайлаў (Сляпянская акруга № 26), Сяргей Міхноў (Годубеўская акруга № 16), Уладзімір Новік (Чыгвічская акруга № 18), Зянон Пазняк (Ангарская акруга № 9), Уладзімір Папруга (Машэраўская акруга № 39), Тамара Савіцкая (Кастрычніцкая акруга № 21), Пётр Садойскі (Адзінцоўская акруга № 46), Мікалай Сьша (Аўтазаводская акруга № 8), Кастусь Тарасаў (Нававіленская акруга № 48), Міхась Ткачоў (Лермантаўская акруга № 13), Алег Трусаў (Мірашнічэнкаўская акруга № 33), Юрый Хадзька (Акадэмічная акруга № 27), Мікалай Чубрык (Цімашэнкаўская акруга № 45), Станіслаў Шушкевіч (Адоўская акруга № 44), Алег Якімовіч (Альшэўская акруга № 42), Мікалай Якімовіч (Першамайская акруга № 30), Яўген Яраш (Валгаградская акруга № 28), Канстанцін Ярмаленка (Аэрафлоцкая акруга № 20).

міраванне высокіх маральных якасцяў.

Сёння, па розных прычынах, у Саюзе аказалася некалькі сотняў тысяч бежанцаў. Усім ім, хоць і з цяжкасцю знайсці часовы або пастаянны прытулак. Мог і беларускі народ гэтак жа аднесціся да жыхароў забруджаных раёнаў. Кіраўніцтву рэспублікі трэба было адразу ж арганізаваць неадкладнае адсяленне людзей. Аднак яно зрабіла выгляд, што сур'ёзнай небяспекі здароўю людзей не існуе, заняло такую пазіцыю: спачатку, маўляў, атрымай свае бэры і не хвалюйся, калі што, то будзем лячыць.

Вядома, каб служыць народу, трэба гэты народ любіць. Апошні ж факт сведчыць, што кіраўніцтва рэспублікі наўрад ці служыць беларускаму народу. Адсюль і колішняя 35-бэрная «канцэпцыя», і ўхіленне парткіраўнікоў ад валодання беларускай мовай, і вяржасць да «Мартыралага Беларусі», і схільнасць да «адзінай і недзялімай» федэрацыі, і незабяспечанасць падручнікамі на беларускай мове, і г. д.

Вось і атрымліваецца, што шмат намаганняў трэба прыкладзіць, каб КПБ стала той сілай, якая здольна развіваць творчы патэнцыял народа, вырашаць яго праблемы.

В. ГОЛУБ,
кандыдат фізіка-
матэматычных навук.
г. Обнінск.

ещя, што асноўнай мэтай КПБ з'яўляюцца клопаты аб матэрыяльным дабрабыце чалавека. У якасці красамоўнай ілюстрацыі гэтых клопатаў у прамове Я. Сакалова адносна Платформы была прыведзена лічба ўдзельнага спажывання мяса на аднаго жыхара Беларусі: 72... (у краіне — 68 кілаграмаў). Заслуга апарату? Але звернемся да лічбаў Дзяржкамстата за 1988 год. Паводле іх удзельнае спажыванне мяса складала ў сярэднім у 1988 годзе ў ССРР — 67, а ў Беларусі — 73 кілаграмы («Вестник статистики», 1989, № 12). Заслугу партплатформы ў гэтым лічбы нібыта яшчэ больш павялічваюць (розніца ўзрастае з чатырох да шасці кілаграмаў).

Высветлім некаторыя дэталі. Аказваецца, мяса гэтае не аднароднае. Са згаданых 67 кг уласна мяса (розных відаў жывёлы: кароў, казлоў, свіней, конай, аленьяў, вярблюдаў, птушкі і г. д.) сумесна з субпрадуктамі першай катэгорыі (пячонка, ныркі, сэрца, мазгі і т. п.) складае 61 кг. Астатнія 6 кілаграмаў — харчовыя тлушчы ў пераліку на тлушч-сырцы і субпрадукты другой катэгорыі (вмяя, трахея, хвасты, вусы, ногі, лёгкія, страўнік, галовы і да т. п.).

У Беларусі першая частка складае 62 кг, што супадае з сярэднім значэннем па ССРР. А дабаўка з тлушчу-сырца, ног, галоў і г. д. дасягае ў фізічнай вазе 11 кілаграмаў і больш за сярэднюю ўсесаюзную

на пяць кілаграмаў! Думаю, што няма падстаў такімі кілаграмамі выхваляцца і чакаць узамен галасоў выбаршчыкаў.

Агульнавядома, што ў эканоміцы імгненнага чудаў не бывае. Тым не менш, Платформа КПБ абяцае дасягнуць да 1995 года ўдзельнае спажыванне мяса да 85 кг на жыхара Беларусі. На што надзея? Дзе гэтаму падставы?

Каб пераканаць выбаршчыкаў у рэальнасці дасягнення згаданага ўзроўню, робіцца спасылка на паведамленне В. Кебіча ў «Советской Белоруссии» за 05.12.89 г. аб тым, што рэспубліцы зняты на 1990 год пастаўкі 72 тысяч тон мяса ў саюзны фонд. Мяркуецца, што з улікам гэтага і намечаных аб'ёмаў вытворчасці ўдзельнае спажыванне мяса павысіцца ў 1990 годзе на чатыры кілаграмы ў параўнанні з 1988 годам. Прыемна чуць такое. Але крыху пазней той жа В. Кебіч даў іншую інфармацыю: «Центр командует, как и раньше. Например, к 1995 г. мы должны прирастить — по плану — еще 70 тысяч тонн мяса (к 300 тысячам тонн, поставляемым сейчас) для поставок в союзный фонд. То есть весь прирост продукции на конец пятилетки отдадим. А что останется республике?» («СБ» 17.12.89). Дык на што ўсё ж такі надзея?

Важнай часткай курсу на абнаўленне сацыялізму, згодна з Платформай, з'яўляецца духоўнае абагачэнне чалавека, фар-

ПРЫЙШЛА ПАРА ШУКАЦЬ ВЫЙСЦЕ

Апошні нумар «ЛіМа» (за 22 лютага) парадаваў многімі матэрыяламі, але найперш хочацца адгукнуцца на артыкул «Вольны беларускі ўніверсітэт», аўтарамі якога з'яўляюцца Ігар Малевіч і Уладзімір Навумовіч. Адзін з іх — прафесар, другі — дацэнт, абодва працуюць загадчыкамі кафедр у БДУ імя У. І. Леніна.

Матэрыял вылучаецца свежасцю думак, арыгінальнасцю канцэпцыі арганізацыі нашай народнай, нацыянальнай адукацыі. Такого яшчэ не здаралася чуць ад педагогаў-тэарэтыкаў і практыкаў, што працуюць у міністэрстве, навукова-даследчым інстытуце педагогікі, у розных ВНУ. Сапраўды, прыйшоў час шукаць выйсцэ з трагічнага стану, у якім апынулася наша культура, свядомасць, адукацыя. Адзін з цікавых варыянтаў прапаноўваюць нам аўтары названай канцэпцыі. Яна прадугледжвае паварот асветы народа да яго глыбінчых, спрадвечных вытокаў. Араз асэнсаванне таго, што да сягнута перадавой педагогічнай думкай свету, праз уключэнне беларускай адукацыі ў агульнаеўрапейскі кантэкст. Пакуль жа наша адукацыя на ўсіх узроўнях пазбаўлена свайго нацыянальнага нааўнення, самабытнасці, яна за кансервавалася ў застарэлых формах.

Так сталася, што побач з артыкулам «Вольны беларускі ўніверсітэт» на лімаўскіх старонках прысудзіўся матэрыял В. Ляпцкіка, напісаны на падставе самых апошніх сацыялагічных даследаванняў па горадзе Мінску. Узнаюлі з яго ўсяго два факты: «Большасць апытаных — 43,8 працэнта практычна не пішуць на беларускай мове, блага гавораць і толькі чытаюць на ёй... Тых, хто не ўмее пісаць, лічыць непісьменнымі...» — зазначае карэспандэнт, а я, усхваляючы гэтыя звесткі, сам абедумою: няўжо не гараць шчокі ад сорама, няўжо не хочацца праваліцца праз зямлю тым, хто вінаваты ва ўсім гэтым, хто даў ёўрапейскі народ да такога стану, уласцівага, можа, яшчэ якому занябанаму афрыканскаму племені! А вось як выявілі сябе жыхары беларускай стаіцы пры адказе на пытанне «500-гадовы юбілей якой гістарычнай асобы адзначае ЮНЕСКА і, зразумела, наша краіна і Беларусь у гэтым годзе?» — 42,5 працэнта не маглі назваць, бо не чулі, нават імя Ф. Скарыны.

Вось так... І як ні скрушна ўсведамляць, але мы за дзесяцігоддзі антынацыянальнай палітыкі ператварылі ў рэспубліку масавага бескультур'я, ад якога, вядома ж, не здолеў усцерагчыся ні наш шматпакутны народ, ні яго «мудрыя» кіраўнікі, якія насуць прамую адказнасць за гэта. Але абвінавачваннямі і папрокамі тут мала дапаможаць — час падтурхоўваць ўсіх да канкрэтных дзеянняў. Тупіковасць сітуацыі заключаецца ў тым, што людзі, пазбаўлены духоўнасці, душэўна спустошаныя, проста не адчуваюць ні віны сваёй, ні патрэбы нешта канкрэтнае зрабіць, каб перайначыць становішча на лепшае, бо культура і духоўнасць — гэта не страўнік, які пачынае бурчэць, калі чалавек у вызначаны час не загляне патрэбную порцыю ежы. Між тым кожнаму дасведчанаму чалавеку вядома, што без культуры немагчыма стварыць высокаарганізаванае грамадства, здольнае забяспечыць, апрача духоўнага, і матэрыяльны дастатак не толькі «верхнім дзесяці тысячам»,

але і ўсяму народу.

Усцешна тое, што, як сведчаць апытанні, абсалютная большасць мінчукоў адчувае трагізм бездухоўнасці, безнацыянальнага існавання, хоча, незалежна ад свайго ўзросту, вярнуць сабе тое, што ад іх было ўкрадзена, прымуцова забрана камандна-адміністрацыйнай сістэмай у яе розных варыяцыях — сталінскай, хрушчоўскай, брэжнеўскай, чарненкаўскай. Людзі жывуць святым імкненнем актыўна ўключыцца ў ліквідацыю нашага і духоўнага Чарнобыля. Адзін з рэальных шляхоў выхаду з крызісу прапаноўваюць нам Малевіч і Навумовіч. І нельга, каб і на гэты раз прапановы, выкладзеныя ў «Вольным беларускім ўніверсітэце», павілі ў паветры.

У дадатак да сказанага аўтарамі дадам і сваю прапанову. Датчыць яна арганізацыі такіх званых летніх школ славянскага назнаўства, якія маюць усе, апрача беларускага, славянскія народы, нават малалікія лужычане, некалькі дзесяткаў тысяч якіх жыве ў ГДР.

Асабіста я быў слухачом пражскай школы. Яе мэта ў навучанні іншакраёўцаў чэшскай мове, у далучэнні да гісторыі і культуры народа. Праз гэтую школу (апрача Прагі ёсць яшчэ такія ж і ў Брно) прайшлі тысячы прадстаўнікоў іншых народаў, многія з іх сталі перакладчыкамі, выкладчыкамі і проста прапагандыстамі культуры, прыхільнікамі чэшскага народа на ўсіх кантынентах свету. А ці шмат мы маем такіх у дачыненні да сябе? На жаль, вельмі мала і іх становіцца ўсё менш і менш: скарачаюцца, бо няма каму выкладаць курсы беларускай мовы і літаратуры ў замежных універсітэтах. А як бы маглі такія нашы «паўпрэды» паўплываць на рашэнні ўрадаў, на грамадскую думку розных краін цяпер, калі ўрад БССР звярнуўся да іх з просьбай аб дапамозе! Дачуўшыся, што я беларус, да мяне падыходзілі і японцы, і італьянцы, і іншыя, цікавіліся, як можна трапіць у такую летнюю школу ў Беларусь. Згодны былі на навучанне заплаціць і валютай. Дарэчы, кошт гэты не такі і малы. Грамадзяне ФРГ, напрыклад, плацяць столькі, колькі каштуе ў іх на радзіме сярэдняй прэстыжнасці легкавік. Але што я мог адказаць на гэтыя запытанні і прапановы? Не казаць жа было, што мы ўсяго толькі паднявольныя і бяспраўныя, а ўрад беларускім з'яўляецца толькі па назве і зусім не зацікаўлены ў развіцці і прапагандзе роднай культуры. Цяпер, на шчасце, сітуацыя мяняецца, адчуваецца хоць і марудна, са скрыпам, паварот да беларускага. Будзем спадзявацца, што і мы, як усе добрыя людзі, будзем мець сваю летнюю школу...

ЛШС арганічна ўпісваецца ў канцэпцыю Малевіча і Навумовіча, якія прадабчаюць навучанне ў «вольным беларускім ўніверсітэце» нашых эмігрантаў, разам ці паралельна з імі будучы навучацца і прадстаўнікі іншых народаў.

І ўрэшце ад шчырага сэрца хочацца пажадаць прафесару Белдзяржуніверсітэта Ігару Малевічу, вылучанаму ў народныя дэпутаты БССР, здабыць перамогу на выбарах. Чалавек, які распрацаваў і хоча ўвасобіць у жыццё арыгінальную канцэпцыю духоўнага адраджэння нацыі, пазбаўлення народа ад масавага бескультур'я, мае права на тое, каб стаць беларускім парламентарыем!

Яўген ЛЕЦКА.

Рыгор БАРАДУЛІН

«УВАСКРЭСНЕ Ў ПАКУТАХ ЗА ВЕРУ...»

Беларусь

на крыжы

А стараліся дружна і свой і чужы
На здрацвелым, на востракутым
Небу роўную маці
Распяць на крыжы
І аддаць Беларусь пакутам.

У старэйшых хацелі хадзіць брата,
Выракаліся быць крывічамі.
І суседзі сціскалі ў злосці раты,
Усмехаліся толькі мячамі.
Войны ўсе,
Бойні ўсе,
Зрухі ўсе
Беларусь аддавалі катарам.
Зноў касе
Зіхцець у крывавай расе.
Адкляпаў яе ўвішны атам.

Сваякі сатаны гандлявалі душой,
Беларусь распіналі вякамі,
Прабівалі далоні, што пахлі дзяжой,

Не цвікамі,
А мерцвякамі.

Усявышні,
Хоць крошак зор накрышы,
Разгавей беларусу вячэру.
Згінь, крумкач, не кружы,
Беларусь на крыжы
Уваскрэсне ў пакутах за веру.

Як не выдасць Бог,
Не з'ядуць веprукі.
Толькі вернік надзеяй дужы.
Крошкі зор збяруць у Бога з рукі
Выраі —
Беларусь душы.

Як там ні варажы,
Што там ні кажы,
Паздзіралі з храмаў крыжы
Вылучэнцы, выжлы, вужы.
І самой апраметнай заложнікі,
Цвеляць д'ябла сп'яна бязабоннікі:
І вяселле ў нас,
І ігрышча ў нас,
Хаваемся мы ў салому,
Няхай ішчуць нас.

І ў саломе, як зерне, іх
Знойдуць:
Бог сваіх,
Чорт сваіх...

Як у казцы

Казка робіцца явай сёння:
Бабка любая ў зоне,
Тупаць не захачеўшы пехаць,
Можа ў госці ехаць
На печы,

Можа ў космас ляцець
На печы,
Як на ракеце,
І гасцяваць у Сусвеце,
Пакуль здароўе трывае.
Бо ад Перуна ў сакрэце
Паліць печку сваю
Радыеактыўнымі дрывамi.
А дзеці і ўнукі
Лахі пад пахі —
І папкі —
І адтраслі рукі
Ад радыеактыўнай бабкі.
А бабка
Радые слухае,
Як яно лье з паслугаю
На патэльні маны
Алей,
Дзе пякуцца абяцанак бліны.
Бабка жыве, як у казцы:
Чым далей, тым страшней.
І яшчэ даплачваюць бабцы
Трыццаць такіх нявінных
Рублёў дамавінных...

На тым свеце вугалькамі

Гэты сумны жарт
Асвечаны вякамі:
Разбярэмся
На тым свеце вугалькамі...
Паквітаемца з даўгамі,
Разбярэмся,
Толькі трэба
Дроў бярозавых бярэнца.

А сягоння
І на гэтым свеце сабіла,
Не гавораць сякераю
З безразнякамі,
Беларусам
Разабрацца вугалькамі,
Вугалькамі, што з рэактара,
З Чарнобыля...
Певень першы раз прапяў,
Змрок параніўся злосцю дзідаў.
Ты спрыяў праяве з праяў,
Ты свайго Каліноўскага выдаў.

І другі раз голас падаў
Певень,
Золаку моцы стала.
Утаропіўся лёс-удаў,
Не ўбярэг ты свайго Купалу.

Пракрычаў певень трэці раз,
Забалела святлу на ўсходзе.
Голас твой нематой захрас,
Ты адрокся ад мовы,
Народзе.

Здзірванелі скрылі араллі,
Разгнуўся загнуты полаз.
Ці ўваскрэснеш духам калі,
Ці прыпомніш,
Які быў твой голас?

Данчык

Ці ўвосень зацвіў святаяннік,
Ці верас замроўіўся ўранні?
Выгнаннік-заакіянік,
Крывіцкае песні даннік
Душу запрасіў на сняданне.

Душа беларуса, снедай
Забытай мелодыяй, верай,
І ў свеце свой покуль ведай,
Пакуль ты не стала шздай
У масе бязмоўна-шэрай.

Званы святое Сафеі,
Што ў «Слове» яшчэ звінелі,
Няміга, што ў смутку ўдаве,
У шчырапарыўнай завеі
Вяльможна наноў запанелі.

І цесна ў самоце адрыве,
Гасцінцу ў бетоннай папрузе,

Звініць і ў расе не стыне
Званочак забыта-сіні
На беларускім лузе...

Рад бы ў рай,
Ды грахі не пускаюць —
Помню гэтую ўсмешку змалі.
А цяпер думаю,
Што трымаюць
Нас грахі як даўжэй на зямлі.

Бо з вязанкай грахоў за плячыма
Цяжка ў райскую браму ўвайсці,
І з плячэй скінуць груз немагчыма.
Вось і носімся з ім па жыцці.

Брытва

Брытва —
Ранішня малітва.

Ты зарослага думкамі голіш
І Бога моліш,
Каб, заросшы за дзень,
гаспадар

Вярнуўся дамоў на вячэру,
Каб ягонага не ўбачыць ашчэру.

Ты не бываеш ленаю
Занесеная над венамі.

І дамавіна
Рупнасць тваю ацаніць павінна.

Бываеш сляпой і відушчай.

У немасці сценаў
Дазваляеш багаславіцца.

Над сіняй пушчай
Венаў
Белая бліскавіца...

ЯНЫ зайшлі ў кватэру нека спяшаючыся, борздка пераступіўшы парог, як у набыты аўтобус. — абы ўціснуцца, абы ўскочыць у адчыненыя дзверы. Быццам тут, у мяне, і не скончылася іхняя далёкая дарога ў горад. Гэтак жа хуценька, ані не замарудзілі, пачалі распранацца. Сарафіна Мішчыха... Аркадзя... яе сын, пасталі, стаяць. Добра памятала імёны, чые яны ёсць, нават дзе хата ў вёсцы стаіць, здаецца, бачу, а не пазнавала з твару. — у прыхожай цымяны абажур, быццам сустрэліся неспадзявана, ноччу, пры месяцы, без адзінай краскі. Як ачмураўне якое — чужыя людзі ў хаце, незнаёмыя, што да чаго, аж аніякавата робіцца. Вось толькі гаворка наша, дрыготкая, мелка шаткаваная, як замова. За сцяной у суседзяў заплакала дзіця, гэты неспціханы шчыры голас, і я скранулася з месца, заспяшалася нешта сказаць, запрасіць у пакой, да стала.

— Не-не-не, мы пасёшы, на вакзале зайшліся, — забаранілася ад мяне Сарафіна, адтапырыўшы локаць, маўляў, аніякіх табе, мая жанчынка, турбот, не за гэтым з-за свету сюды ехалі, каб гасціць — выдаць, — няма чаго з намі цацкацца.

Неяк жа паселі, Сарафіна развязвае хустку-кашміроўку ў вяткі, вялікую, шырокую, як наш луг за вёскай, пераклала на свежы рог, на свежы брыж заламіла, каб пухлей выдавала, абхінулася, амаль схваціўшыся. Непрыгожы тварык, як да плачу. Не, не пазнаю... Лётаю па кухні, нешта падаграваю, нешта студжу, — а прыехалі ж! а з родзіны ж! а праз якія гады! — танцюю каля стала, сама сабе, як той казаў, іграючы. Украдаюся, назіраю на Сарафіну, дзівячыся, як гэтая незнаёмая жанчына магла так узварадзіць душу, пазваніўшы мне яшчэ да прыезду.

Званіла з фермы, праз ноч, паўна, пакуль не дапілывалася, калі ўсе дамоў разыйшліся, стыдалася перад людзьмі. «Ці помніш ты Сарафіну?» — «Помню», — кажу, нічога не разумеючы, але ўжо скрозь сон, як старыя шапэркі на рукавцы, перабіраючы адно за адным імёны нашых немалых вясковых жанчын: Лёдзя, Уладзя, Клоня, Франуся, Сарафіна... — рэдкія, вядзманна таямнічыя, вядомае не згубіцца «Ці паможаш палаяцца ў гімназіэра?» — «А хто?» — Няхай ця гатка выбачае, пытаюся, абы запытацца, бо трэба ўжо адказаць, не так даўно аж ўтрох прыязджалі лячыцца. Хвосты дзе ж тады мая праўда, калі бясконца буду дапамагаць лячыцца ад гарэлікі сваім аднавяскоўцам, чым жа яны перад светам леншыя за тых, хто стаіць да ўрача Святланы Данской у чарзе гадамі? Можна, каму з іх яшчэ пільней трэба за нашых алкаголікаў, але ў іх няма ў горадзе знаёмых, каб дапамаглі хутчэй уратавацца. «А хто?» — перапытваю Сарафіну, нешта добра не чуваць. — «Сын», — адказвае. Не магу адразу адумацца, якую знайсці прычыну, маўчу. Зараз... зараз... і вось-вось нарвецца апошняя напята ітэчка, што звязвае мяне з роднай вёскай... Анікагуткі там з радні, адна сама вёска, як адно роднае чалавечае аблічча. Яна спадзяецца на мяне, як на свайго, яна прызнае мяне... Сын... Сын... Памятаю яго маленькага, яшчэ на руках у Сарафіны... кучаравенькі такі, беленькі... Як раптам расчыніўся перада мной звод вясковых законаў, засвоены калісьці ў дзяцінстве з-пад

пугі дзядзькі Віталіка, пастыра: ратуў усе жывое, пушчанае на свет... «Кідай усе, ляці ў вёску, накажы, бо скаціна заточка ці ваўчыца ўхопіць, як учуе!» — лясную пугай сабе пад ногі, побач на чорнай зямлі ляжала ягня, неспадзявана акацілася на пашы Вінуцова авечка. Я і сама, адбываючы рату, быццам пад каровіным падбрушшам поўзаю, толькі што ад зямлі адскочыўшы. «Ляці!» Глыбокія разоры, чорнае глыбы раллі, мяне гоніць страх, што не паспею наказаць Вінучысе, каб забралі малое, і яно загіне, і дзядзька Віталік, вялікі, пад неба, і

Залётнік

А П А В Я Д А Н Н Е

сам нейкі незвычайны, быццам таксама спуджаны, бачыць адусюль, як я маруджу, куляючыся, качаючыся па ўзараным полі. Мне выдаецца, што чорныя хвалі зямлі адносяць мяне зусім у другі бок, вось-вось захлынецца ў іх белая ягня. Не ўтрымае пастух доўга кароў на адным месцы, змусіць кінуць авечак, а лес кругом, ваўкі. Ваўчыца, калі дзядзька мае, казаў дзядзька Віталік, ніколі сама авечку не з'есць і нават да смерці не задзішыць. Занясе дзецям, каб вучыліся браць. А нашто ж ваўкі?! Во каб той воўк ды аказаўся дзецюком, пра якога баба Франуся казала... Жаніўся недзе чалавек... пабег ваўком — на вянцы яму было зроблена. Клаўся спаць з ваўкамі, то ніколі проці ветру, бо звяры яго чалавечы дух пачулі б. Як брыкнуў аднойчы праз плот, пояе вянцовы на ім парваўся, і воўк зноў стаў чалавекам... А можа, і цяперака дзе лётае... «Авечка акацілася!» — раву, плачу на ўсю вуліцу. Дзядзька Віталік недзе адлучыўся ад мяне, недзе там далёка, ужо я сваім голасам, сваім болем крычу, зразумеўшы, можа, самае галоўнае: усе кідаць, ляцець, ратаваць... Намнога пазней убачу на абразях біблейскай галоўкі авечкі побач з маленькім кучаравенькім толькі што народжаным богам... «Добра, Сарафіна, буду прасіць доктарку... перазваню, як дамоўлюся...» «Я табе адбуду», — крычыць яна і плача. «Як брыгадзіру за каня» — смяюся я з палёгкай і дзесятаму заракаюся: гэта ўжо апошні раз...

За сталом сядзелі, як адчэпнага: укалупне каторы разы са два і сядзіць, бы яму падперазана. Вядома, дакарала я сябе, людзі хвалюцца: ці ўдасца выльчыцца, ці паможа. Спяшалася запэўніць, маўляў, усе ж дагаворана, а якая ж тая Данская добрая да людзей, якая шчырая — і без гіпнозу, ад адной толькі сустрэчы палешае. «Праўда, праўда, у нас яе людзі над-

та хваляць, свечкі за яе ў царкве ставяць... Мужчыны, што лячыла, ані не п'юць, да жыцці так «адмяніліся, і пазнатку няма, каб на што благое, праўда, праўда...» — ківалася Сарафіна. І за кожным разам: ага, ага, ага, гэтак, гэтак... — скоранька згаджалася, гонячы гаворку, зводзячы яе на нет, як нешта не надта ўжо і пільнае. Гаварылі, як труднае Аркадзевасям'я, як сам хварэе пасля запояў, стаў піць, здаецца, і ростам паменшаў, і яна, Сарафіна з бацькам, ужо гадоў з дзесяць п'якуюцца, глядзячы на адзінага сына. Жонка Ванда — ён яе і ў

скурку вырабіць, каб у вушка можна было ўлажыць... «Я табе за ўсё разам адбуду...» — бліснула мне ў твар. Побач з майёй пустой талеркай палажыла грошы... Здалося, поўнае вядро з вачкам падняла з глыбокай студні, на апошняй цымбравіне абарвалася драціна, стоцьма паліцела яно назад, боўтула. Нічога ў руках, чым зачэпіць, стаю, азіраюся... У прыхожай ляжала на падлозе Сарафініна сетка, пустая, лічы, на кулак завязаная. Яны ж ехалі, здагадваюся, як у краму, лёгенька, з пустымі рукамі, усе тут маўляў, у горадзе можна ўзяць за гро-

мох, ён яе і ў балота, гэтак вадзіцца, набраўшыся, — разоў шэсць выпраўляла яго з хаты: адзін чаравік на назе, другі — у руцэ, ходзіць, шукае абутак цэлы дзень. А як жа, было што і праз страху лез, расказвала Сарафіна, як толькі Аркадзя адыходзіўся ў калідор лакурыць. Ляглі, ён, напіўшыся, ноч, калі чуе Ванда, прагнуўшыся, у вако, у шыбу нехта так дыгае. Устава — аж Аркадзя. А ўсё пазачыняна: і хата, і вокны. «Курва, адчыніся!» — сіні стаіць, голы. Во што робіцца, неяк жа праз страху вылез і не памятае — белая гарачка. Як свет гарыць, — нічога, выключыш — і пачынаецца: сабакі, выдаецца, ірвуць, хоць што выдаецца... чэрці... Апраўду матчыну сукенку і палез комін чысціць, глядзі, кажучы людзі, Мішчыха ў свае семдзсят гадоў на страху ўзлезла і не трымаецца ні за што — ходзіць... Вырабляецца сыноч... Так дачку сваю любіў, як ластаўку на волі, якую можна злавіць і палюбавацца, а цяперака як адрывула, і ці будзе больш мець дзеці — зваліўся быў з машыны, пабіў сваё насенне... «Ага, ага», — звывка так, будзённа гоніць гаворку Сарафіна... Доўга, паўна, трымала наўме, доўга меркавалася, бо раптам сказала зусім з інакшай мінай:

— Каб ты нам яшчэ машыну як памагла купіць, у цябе магазін во ў вако не відаць...

Нахілілася блізка, дыхае цяжкім сырым горам, быццам пад зямлёй ходзіць. Вось яна найпільнейшая яе патрэба, якая становілася перак накрытага па-вяточнаму стала, перак нашай гаворкі — перак нават Аркадзевай бяды.

— Не магу, Сарафіна...

Як гэта не можаць, магазін во быццам у агародзе стаіць? Жывеш у горадзе і не скеміш, што тут да чаго? Так трэба, на свеце жывучы, сваю

шы: і доктарыху, і машыну. Ехалі, як да чужога чалавека, які даў згоду спажаць свой «блат».

Палеглі, паслулі адразу, заўтра з рання ўставаць, ехаць да ўрача. Здаецца, і халепы на дварэ няма, зіма, а Сарафініны боты стаяць каля дзвярэй такія здарожаныя, такія скачаныя халевы, бы пехатой, на каленьках ішоў да мяне чалавек. Паўна ж, была настраіўшыся, выязджаючы ў горад ужо яна іх нанова не агледзіць раніцай — клалася, быццам і не разумеючыся, адкінулася галавой, а самой абы прыторкнуцца на краёчку, каб у любую хвіліну кульнуць і ўстаць, спала, не саступаючы з сваёй далёкай дарогі на сынава здароўе, на машыну. Мью боты, абмываю, так і бачу, як яна, зажмурывушыся, лезла ў аўтобус, каб жа не застацца, стане ў салон блізенька, цесна, плечы ў плечы хоць і слабодна, будзе перабіраць нагамі, тоўхацца, несвядома адчуваючы радасць, што з усімі разам, гуртам — і на машыну. За якія такія грошыкі, калі той Аркадзя, ані не пераціхаючы, п'е запар гадоў дзесяць? Ён жа за гэтай гарэлкай і не жыў яшчэ, розумам, усім чым як падтака, толькі цяпер хіба, і ці з машыны трэба пачынаць? Сама корчыцца, енчыцца, абы сын меў. Чаму б не піць на ўсім гатовым ды яшчэ й з добрым запасам на такую вялікую пакупку? Чаму б не піць? Злююся на сябе: чаго я тутка вырабляюся, якая мне да іх справа, чужая я ім, гарадская баба. Абдумаюся, заўтра скажу, што Данскую тэрмінова запрасілі ў Маскву, — прапалі выгоды, трэба стаць у чаргу і чакаць гады са два, як усе людцы. Мью боты, сваруся сама сабе і... бягу адна праз чорнае поле лесам. «Ляці!» — крычыць дзядзька Віталік, няма праз каго больш наказаць, ляці! Пад самыя грудзі чорныя хвалі, цяжкая зямля, абсоўваецца пад нагамі, варочае ў свой след. Ляці!

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

«Уж как мы умеем обижаться...»

Які вядомы персанаж апавесці Максіма Гарэцкага, я не люблю ніякай заядласці. Відовішча не з прыемных, калі чалавек, у якога закранута самалюбства, пачынае расчэсваць, раздзіраць драпіну да памераў рванай раны, а пасля публічна дэманстраваць яе перад шматлікай чытацкай аўдыторыяй.

Менавіта так робіць літаратуразнаўца Сямён Букчын на старонках «Літаратурнай газеты» (гл. яго гутарку з Міхасём Тычынам у «ЛГ» за 21.02. г. г. «Што можа крытыка?...»).

У пасляслоўі Ігар Дзядкоў тактоўна, разважліва расставіў акценты, спрабуючы неж згладзіць уражэнне ад дыялога. Бо як у інваліда можа часам балець адцягта нага, так у С. Букчына, аднаго з суб'яднакаў, балець атрафіраванае нацыянальнае пачуццё. Паспачуваць варта было б чалавеку, калі б ён усведмляў асабісты свой недахоп. Аднак жа няма ў Сямёна Уладзіміравіча ні здаровай само-

ацэнкі, ні адказнасці за ўсё, што просіцца на кончык пярэ.

Абараняючы сваю хісткую пазіцыю, ён не баючыся паўтарыцца, зноў і зноў мусіруе паняцце «правінцыялізм» — сам жа сваімі дужа «вумнымі» развагамі яго і ўвасабляючы. Ну што ты будзеш рабіць: ахвота яму лічыцца прарокам у сваёй айчыне! Вяшчаць, кляймоць, адкрываць свету вочы на ўласную недасканаласць. Хоча ён, напрыклад, сцвердзіць думку пра нізкі інтэлектуальны ўзровень беларускамоўных выданяў («Гдзе нашы Клямыны, Селюніны, Нуйкіны, Гефтеры, Баткіны, Миграняны?»). Згодзен, пытанне сур'ёзнае, для даследчыка — працы непачаты край. Бяры канкрэтныя выданні, аналізуй па жанрах, называй імёны, крытыкуй творы... Заадно і аб прычынах задумайся, зірні, што называецца, у корань. Замест гэтага С. Букчын прыводзіць лічбы падпіскі па Мінску на ўсесаюзныя выданні і рэспубліканскія. Супастаўляе

іх і з наўнасцю дзіцяці акругляе вочкі: «Неужели это следствие денационализации?».

А чаго ж яшчэ, пэважаны Сямён Уладзіміравіч? Хіба не забірае, невярбуе ў нас лепшыя інтэлектуальныя сілы і без таго вялікая руская культура? Адбываецца гэта не па нейкай там свядомай устаноўцы, не па злему намеру. Проста большаму дрэву трэба больш жыццёвых сокаў, наўрад ці заўважае яно, што побач чэзне дрэва меншае.

У няпростае становішча паставіў сябе С. Букчын: пры поўнай абываасці, нават варожасці да нацыянальнага паспрабуй прыкінься «радцелем» за беларускую культуру. Вось і даводзіцца лавіраваць, хітраваць, прыкрывацца цытатамі. З аднаго боку, ён папракае кіраўніцтва рэспублікі, якое не валодае роднай мовай (сам ён, аддадзім належнае, гожа і са смакам гаворыць па-беларуску); з другога — адзначае як станоўчы факт недавяжлівасць, скажам так, нацыянальнай ідэі. Усё роўна як адначасна на дзвюх лодках стаіць, а цячэнне неспакойнае, вірлівае...

Зрэшты, гэта мала турбуе даўняга нашага апанента, які пры кожным зруч-

ным выпадку бярэцца вучыць нас жыць. А ўсё таму, што — прызнаемса — не атрымалася ў нас калісьці супрацоўніцтва з Сямёнам Букчыным. І не толькі з-за разыходжання пазіцый і поглядаў, — з-за той жа яго заядласці ды няздатнасці слухаць і чуць. З той пары ён нястомна «рэкламуе» штотыднёвік дзе толькі можа. Хто ведае, надрукуй мы тады злэшчасны яго артыкул, мо і тыраж наш рэзка падскочыў бы ўгору...

Увогуле дзіўнаваты атрымаўся дыялог — з недагаворанасцю, з намёкамі на нейкую «группу захвата», што некалі «смяла» маладога крытыка. Няма супадзення поглядаў, але няма і спрэчкі. М. Тычына гаворыць пра тое, як дзесяцігоддзямі прыніжалася наша чалавечая годнасць, не кажучы ўжо пра нацыянальную, а яго суб'яднеднік спяшае асудзіць «ура-патрыятычны «бум» у літаратурах. Ужо і тэрмін з'явіўся адпаведны: «патрыятычная крытыка». На якіх імёнах, публікацыях, кнігах ён асноўваецца? А ні на якіх. Галоўнае — своечасовая падача!

«Скоро пять лет, как живые «при свободе». А какие, скажи, новые имена заблестали в поэзии, в прозе?» — не без

Ноч здоўжылася. Пад раніцу снілася вёска. Крыж-накрыж, як хусткай-раблёнкай на грудзях перацята папярэчкамі, і нідзе ні чалавека, ні скаціны, усе сцэжкі, вуліца, панадворкі цараслі гарохаўем, зялёным, высокім да платоў, ноі звіае, як трава-павітуха ў сажалцы...

— Каб жа не спазніліся... — будзіць мяне Сарафіна.
— Не-не, зараз устаю, едзе!

І пасля ўрача, развітваючыся, яна зноў піхае мне грошы, зноў мы туземся. Хуценька выходжу з аўтобуса, а яны едуць далей на вакзал. «Па восені бульбай разбярэмся...» — смеяцца Аркадзя. Бачу ў вакне Сарафінін разгублены твар і не магу аслабіцца ад думкі: чаму не пазнаю яе, чаму не магу ўспомніць? Можна, за гэты час сцёрлася з твару тое, па чым мы пазнаём адзін аднаго? Як вылажаны лясок, знаёмы з дзяцінства, як выпрастаны канавай ручай? Не, не па вачах, не па брывах, не па рысах, а па тым, што зблжала аднавяскоўцаў, людзей з аднаго поля, з адной сялібы. Колькі часу, з году ў год, едзю па камандзіроўках, латаю дзіркі: там спадмануў старшыня, не разлічыўся з мужыком за працу, там брыгадзір за каня калгаснага бярэ бутэльку, там канторскія бабы першымі перабіраюць у краме новыя тавары, пакідаючы даяркам непатрэбнае, там сусед ад старой удавы цягне рубля, узараўшы соткі, за матычку, што цвік забіў, трэба гарэлка, ты — мне, я — табе, адчужана адліваюць адзін аднаму ўжо не напавер. А мая вёска, у якой не была гадоў дзесяць ці болей, хіба ў кішэні хавалася? Ці, можа, кожнаму з нас свая вёска, як матка: да смерці нічога, акрамя любові ў сэрцы, ніколі не адмеціцца, ад самой сябе не аддураецца? А хіба цэлая там зямля, на якой, старыя людзі казалі, дзіця пасадзі — і тое вырасце? Баба жыта жне, а мядзведзь выйдзе і калыша малое — лясці! Калі тое было... Не зберагчы Аркадзю такі скарб. Сыры чалавек, ідзе пара ад маладога, непаравога цела, п'яны гаспадар — што хворы, адным макаркам. Вядомая справа, калі ў суседа бяседа. то дома не работа. Не пазнаць поля, ракі, лесу, не пазнаеш і твару...

Вярнуўшыся дамоў, заўважаю ля трымо нешта скамячанае, у саматканай чысценькай ануццы. Расхінула — скарынка хлеба, пэўна, Сарафіна, адязджаючы, дастала з кішэні ды забылася выкінуць. Можна, шкут ад падала даўнейшай кашулі, можа, ад рукава ці ручнічка. Крыжык-шкляначка, крыжык-шкляначка, а перак барознамі — яшчэ інакшыя знакі. «Араць, сеяць, араць, сеяць...» — чытаю арнамент, зачытваюся варажбой, замаўляю сваю хворую галаву. Спешна пераварочваю на другі бок, на добрыцу, як пергамент, як даўняе пісьмо, вядома ж... ад дзядзькі Віталіка, ад маёй вёскі: «араць, сеяць, араць, сеяць, араць, сеяць». Палыхнула ў вачу, разгараецца маліковым, дробныя знакі кветчакі, як залётнік на вырубках старых лясоў, зрэдку так, высокі, вясёлы, па каліву на ўвесь знявечаны абсяг, каб хоць крыху захінуць бяду.

Каб жа ніколі не забыцца, з чыёй жмені і навошта разлятаюцца па карчэй, па пустэчах — па свеце яго зярняткі.

злараднасці пытаецца С. Букчын і дэдае: а ў публіцыстыцы, у крытыцы? Калі не ва ўсіх жанрах, то ў пазіі і ў крытыцы, за якую ён сэрцам хварэе, новыя імёны ёсць — і досыць прыкметныя імёны. Выданні, якія крытыкуеш, пажадана было б усё-такі чытаць. Гэта па-першае. А па-другое, хіба адсутнасць новых імён можна напраму ставіць у віну мясцовым выданням? Многае, але далёка не ўсё залежыць ад супрацоўнікаў, ад рэдакцыйнага адбору. Хутчэй наадварот: выданні не ў стане набраць належнай вышыні без прытоку свежай крыві і не-трывіяльных ідэй. Дык дзе тут вынік і дзе прычына? Узяць бы ды задумацца знаўцу літаратуры, дык не — абы «ўсці», абы сцвердзіцца любой цаной.

«Знаеш ли, эдак мыс тобой далеко зайдем», — не хавуючы раздражнёнасці, перасцерагае М. Тычына свайго суразмоўцу. Паслухацца б вам, Сямён Уладзіміравіч, добраў парады, а не ўласнай амбіцыйнасці. Іншак яна можа вырасці да памераў слана і затаптаць усе калівы логікі і здоровага сэнсу ў вашых «крытычных» опусах.

ЛІМАНЕЦ.

«ПІШУ, БО ПЛАЧА СЭРЦА»

Да 100-годдзя з дня нараджэння Казіміра СВАЯКА

Паэта Казіміра Сваяка (19.2.1890—6.5.1926) называюць прадстаўніком ілерыкальнага рамантызму. Вось чаму пачынаючы з 30-х гадоў у нас не публікуюцца ягоныя творы і не часта згадваецца ягонае прозвішча. Так, Кастусь Стэповіч (сапраўднае імя і прозвішча паэта) быў каталіцінскім святаром, хрысціянскім дэмакратам, рэгентам касцельнага хору. Значым — беларускім святаром, хадзіў і рэгентам. Ані жыццё і праца К. Стэповіча, цалкам скіраваныя супраць паланіза-

цыі Заходняй Беларусі праз дзяржаўны ў тагачаснай Польшчы каталіцызм, ані вершы К. Сваяка, прасякнутыя перадусім любоўю да Бацькаўшчыны, — не пакідаюць сумліву ў ягоным сапраўдным патрыятызме. Між тым, як ягонае супярэчлівае і ўжо зусім не фанатычнае стаўленне да бога, ягоная вялікая цікавасць да народнага міфалогіі, да календарных свят, ягоны пошук «сінтэзу вераў» пры традыцыйным сялянскім аб-

радзе, пэўны сацыяльны радыкалізм, — усё гэта засцерагае ад катэгарычнага вызначэння «ілерыкал!» Урэшце, народ, у якім нарадзіўся і якому аддана служыў паэт, ніколі не вызначыўся ілерыкальнай вузлабасцю, пра што яскрава сведчыць наша багатая літаратура, у тым ліку і творы самога К. Сваяка. Ён — аўтар шасці кніг: публіцыстычнай брашуры пра шкоднасць п'янства «Алкаголь» (1913), п'есы «Ліна Канцавы» (1924), зборніка вершаў «Мая ліра» (1924), вершаванага апаля-

дання «Чарку дай, Браце...» (1926), драматычнай містэрыі «Купалле» (1930), дзённіка «Дзея маёй мыслі, сэрца і волі» (1932), а таісама — шматлікіх вершаваных і празаічных твораў, што дагэтуль параскіданы ў перыёдыцы. К. Сваяк — уладальнік падручніка рэлігійнай жывапісальніцы для беларусаў «Голас душы».

Дзеля захавання мілагучнасці паэтычнае мовы, падаём вершы К. Сваяка ў тагачасным напісанні.

Сяргей ДУБАВЕЦ.

Казімір СВАЯК

Мест прадмовы

Не пішу я для забавы,
Ні для бліхтру, ані славы,
Ні на сьмех табе, бяверца, —
Пішу я, бо плача сэрца.

Сумна, страшна думкі рвуцца,
У сіно даль, як рой нясуцца,
У цікі гай, дзе ўсенька чуе, —
На прыгон, дзе брат гаруе.

Злажыць песню ледзь умею,
Ад тых думкаў аж мадзю,
Сэрца мне агнём палае,
Аж загублена сканае.

Прачытай жа маю «Леру»,
Бо я сам сабе ня веру,
Ці пісаць мне, ці стрымацца,
Каб на зьдзек чартам ня дацца.

Праклён

Я тым праклён мой шыры пасылаю,
Хто войнамі, крывёй жыве, нажывай;
І тым праклён, паклоны хто складае
Насільству і аблуднасці лянiвай.

Як Прамэтэй, я скраў бы тайну з неба, —
Чаму нядобраму цвіціць дарога,
Чаму цярпліваму ня машка хлеба,
Чаму на сьвеце больш і больш благага!

Народзе мой, цяпер заледзь я знаю,
Чым маеш ты каваць цяжкую долю:
Дабром за зло плаціць, што ў сэрцы
Ці ворага душыць ў вагні, ў вугольлі.

Народзе мой! Бярэся за работу,
Загон свой запусьцелы заары,
Працуй-гаруй! Ня бойся сьлёз і поту:
Убачыш сам, як рухне сьвет стары.

Памяці Францішка Скарыны, слаўнага доктара з Полацка

У Чэскай Празе друкаваў
Прадвечнай Веды кнігу
наш Скарына. І тайніцу падаў
Пісьма сьвятога Простаму Народу.
Бацькаўшчыны Мілай
Настаўнікам Ён быў;
Так ведаў, як пачаць яе узгадаваньне.
Вось Біблію усеньку пераклаў
Ён мовай мілагучнай:
Няхай сярмяжны брат
чытае, што казаў
Прадвечнымі славамі
Сам з неба Бог.

Ня «Кнігу Сьмерці» Бог пісаў,
а — «Кнігу Мудрасьці й Жыцьця». —
Жыў той Народ, што прачытаў яе
захопленай душой.
Скарыну Бог паслаў,
каб жыва пераклаў
і стравай каб падаў
замучанай душы Народу
Сьвятога Духа Радасьць.
Ён споўніў дзела
І славай загрымела
Яго Іменьне
між вучаных і простых. —
— Вось лет чатырыста,
як Кнігі Скарыны
пабачылі сусьвет. Прайшлі як сонца
між вякоў, сагрэўшы душы.
Цяпер...

Пашлі нам дактароў,
о Божа, слаўных:
хто б Кнігі нам Жыцьця
аддаў —
душам — зьнямоглым ад чаканьня!

Веру нярозуму проці...

(Credo, quia non est absurdum).

Хочаш ты знаць, якую веру
Сам прызнаю і песняй апяваю?
Скажу няшмат, бо знаць тут трэба меру.
Апроч таго, ня ўсё кажу, што знаю. —

Я веру ў нейкае аяліка Аб'яднаньне,
Ці як завуць яго з лаціны «Уньянізм»:
І ў Перуна крывіцкага прызнаньне, —
І ў хрысціянскі зноў сьвяты натуралізм.

Тут догма і абрад, а нават міф —
славянскі,
Бяз грацкіх, ці якіх, багатых шмат багоў;
Сынтэза вер, а культ стары сялянскі;
Бог праяўленьняў — васьмь адвечны зоў.

Сварог, Дажбог, Стрыбог — асобы Бога.
Правы летам, восеньню, зімой;
А сьвятаў іх ня так, каб вельмі многа:
Па тры дні сьвяткаваць зьмен сонечных парой.

Так на вясну васьмь Радаўніцы Роду
Гуляе маладзек на кожнай Зьніч-Гары:
То ж радасьць маладым ды й усяму
народу,
Як будзіцца зямля, што спала да пары.

Купальне ўлетку сьвяціцца Сварогу,
Гарачыня тады — купаціся пара, —
Так халадком агні палаюць Богу,
Ахвярніцы ж пляюць, аж зьзявіцца зара.

А на Дзяды Стрыбогу ўступае
Багацты ўсе свае ласкавы ўсім Дажбог:
Нябожчыкаў тады сярмяжнік прызвае,
Каб гэты сьвет ды з тым дзядзіцца мог.

Як сонца ўвыш пайшло (зімой), а сьвята
Ладу,
Народ абходзіць зноў сьвятую Каляду, —
Сьвятар яго усенькага абраду
Завець з нябёс анельску чараду.

І радасьць сьвету: сонца нарадзілась,
Штодзень сьвятлей, аж пахудзела Ноч, —
Аж во і грамада пняшкаў паявілась,
Стрыбог далоў, — ідзі, ідзі ўжо проч!

«А Хрыстус дзе?» — пытаеш ты з
усьмешкай,
Бо не відаць, дзе яго месца тут. —
— Ня будзе, не! — Сын Божы нам
замешкай

Бо толькі Ён і праўда і дарога,
Жыцьця бяду і сьмерць Ён зваяваў;
І толькі Ён пазнаў Самога Бога —
І сьвету від Ягоны паказаў.

Але... няма яго ў зямліцы,
Дзе Перуна чакае ўсё народ, —
Як прыйдзе Ён: расчыняцца сьвятліцы,
Сьвятлейшага жыцьця пачнецца Новы
Год.

Айчыны будаўнічым наёмным

Ня вам, ня вам, ахвярнікі няволі,
Айчыны сьлёзнае фундамента
закладаць, —
Ня вам, паклоныкі бесплоднай долі,
Душы народнае шлях-волю дыктаваць!

Запашнікі чужога гаспадарства,
Што вы дасьце галоднай людзіне?
Ня вам — сыны прыблудаў, лэгія
згарства —
Даць праўду нам, што бачым мы у сьне.

Ня вам, труціцелі душ прагных Бога,
Ня вам, чмуціцелі народнай прастаты,
Ня вам, бажнічнікі, багоў дзе многа,
А духа нет — паліць агонь сьвяты.

Ня вам, ня вам, раскольнікі-бяверцы,
Душы народнае скарбніцу раскрываць!
Агіднікі! Вы — прыгаста блюзьнерцы —
Хацелі б вочы нам навекі завязваць...

І рукі вон! І проч вы нам з дарогі,
З чужынцам хто народу лёс дзядзіць:
Народны Дом ня водле вашай змогі —
Сам Бог у ім бярэвёны залажыць.

Усход-Заход заспорылі над намі,
Вучыць бяруцца Дом той будаваць:
Завуць нас ветліва, ледзь толькі не
братамі,
Сваім дабром гатовы частаваць...

Не вам, ня вам — пахвальцы капіталу,
Слугі сучаснага — паверыць наш народ!
Хто творыць Дзень для Шчасьця ідзалаў,
З тым Беларусь адважна йдзе ў чарод.

Ня сеньня — заўтра родзіцца дух новы
На вугальлех старога Зьніч-агно;
Душу хто мае, будзь тады гатовы
Спаткаці сьвет, паклон аддаці Дню!

Мястэчка Сьвір у 1920 г.

Уздоўж возера цягнуся,
Нічым быць не маюся —
Здаўна ўжо маўчу;
Чакаю толькі долі,
Каб хоць падняцца з голі,
Бо жыць і я хачу...

Капец у нас луг слаўны,
Дзе жэрты старадаўны
Сьвяцілі гэты кут;
Цяпер пасуцца козы,
А п'яны і цьварозы
Шукае сонца тут.

Кругом так цёмна-гідка,
Народ як той Мікітка,
З валамі ў землю ўрос:
Згубіў праменьня сонца,
Засумаваў бясконца:
«Цяжкі даў Бог нам лёс».

І толькі на кірмашы
Жывуць тут людцы нашы —
Брат брата рад зманіць,
Гарэлкі выпіць крошку,
Каб так хоць панямножку
Цяпла й сьвятла здабыць.

Не чаруй

Не чаруй мяне ты зорам,
Не чаруй красой;
Не чаруй сваім ты горам,
Не чаруй сьлязою.

Не чаруй ядwabнай коскай,
Ні вусноў агнём...
Не чаруй усьмешкай боскай,
Ні сьвятым жыцьцём.

Не чаруй дзівочым станам,
Не чаруй грудзямі...
Каб ня быў я пакараным
Богам і людзьмі.

НОВЫ ТВОРЧЫ САЮЗ

Адбыўся ўстаноўчы з'езд Саюза фотамастакоў Беларусі. Уваральнікамі новага творчага саюза з'яўляюцца саюзы кінематографістаў, мастакоў, дызайнераў, тэатральных дзеячаў і кампазітараў Беларусі, а таксама рэспубліканскае Міністэрства культуры. У стварэнні саюза бралі ўдзел ініцыятыўныя прадстаўнікі БЕЛТА, АПН, Мінкультуры, Беларускага фотаклуба «Мінск», творчых асацыяцый «Панарама» і «Правінцыя». Аўтары «Панарама» і «Правінцыя» — удзельнікі экспазіцыі «Новая фатаграфія», якая нядаўна мела поспех у Фінляндыі, Даніі, Швецыі. Стварэнне Саюза фотамастакоў Беларусі выклікала неадходнасцю развіцця творчай фатаграфіі ў рэспубліцы і кансалідацыі зацікаўленых аўтараў.

У рэспубліцы ёсць вядомыя ў краіне і за яе межамі майстры і калекцыі творчых работ высокага ўзроўня. Разам з тым цалкам адсутнічаюць структуры для зберажэння і развіцця творчай фатаграфіі. Няма музеяў, выставачных галерэй, няма спецыяльнага выдання і навуковых устаноў. Прававы статус фотамастака ўвогуле не акрэслены. Такое становішча дыктуе спецыфічныя задачы саюза як творчай арганізацыі. Згодна прынятаму на з'ездзе статусу, сярэд асноўных мэтай СФМ Беларусі — аб'яднанне фотамастакоў і іншых дзеячаў гэтага мастацтва на прафесійнай аснове, фарміраванне і развіццё нацыянальнай фатаграфічнай школы, абарона творчых і прафесійных правоў фотамастакоў.

СФМ Беларусі складаецца з творчых секцый і фонду творчай фатаграфіі. Такая структура ў асноўным паўтарае структуры ўжо існуючых саюзаў рэспублікі. На з'ездзе абраны кіруючыя органы Саюза фотамастакоў Беларусі.

НАШ КАР.

ФЕСТИВАЛЬ БЕЛАРУСКАГА ТАНЦА

У рамках III Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці адбудзецца шмат галудаў, конкурсаў мастацкай самадзейнасці. У гэтым святочным вінку значнае месца будзе належаць першаму рэспубліканскаму фестывалю беларускага танца. Пачнецца ён у Гродне — 9—12 сакавіка, а завершыцца ў Мінску 23—25 сакавіка.

Якія калектывы будуць удзельнікамі свята? На апошнім пасяджэнні рэспубліканскага аргкамітэта зацверджаны іх спіс. Гэта народныя ансамблі танца «Завіруха» Пружанскага РДК, «Рэха» Столінскага РДК, «Лявоніха» Віцебскага РДК, «Спадчына» Аршанскага лясно-камібіната, «Чабарок» са Светлагорска, «Прыліца» Гродзенскага ДК «Юнацтва», «Вяннок» ДК Гродзенскага вытворчага аб'яднання «Азот», «Раніца» Гродзенскага ДК танцстыльшчыкаў і інш.

Акрамя дыпламаў, пераможцаў конкурсу чакаюць спецыяльныя прызы, заснаваныя на імях з'яўляюцца Дзяржаўны ансамбль танца БССР, Дзяржаўны харэаграфічны ансамбль «Харошкі», ансамбль народнай музыкі «Свята». Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр культуры і іншыя.

У час фестывалю будзе працаваць клуб «Тэксіхора», будзе весціся відэаздымкі танцаў усіх калектываў, якія пасля трапяць у банк інфармацыі па харэаграфіі. У канцы фестывалю плануем правесці «круглы стол» па праблемах народнага танца.

У рамках фестывалю пройдзе першы рэспубліканскі Тыдзень танца. Мэта Тыдня — актывізацыя прапаганды нацыянальнай танцавальнай творчасці сродкамі тэлебачання, друку, радыё. Адбудуцца агляды-конкурсы харэаграфічных калектываў, дэрачынныя канцэрты, творчыя абмены танцавальных калектываў у межах раёна, вобласці, рэспублікі.

Брэсцкі абласны навукова-метадычны цэнтр народнай творчасці і танцавальнай калектывы вобласці «Рэха», «Завіруха» выйшлі з прапановай аб правядзенні серыі канцэртаў у фонд фестывалю беларускага танца.

Хочацца выказаць удзячнасць Барысаўскаму камбінату прыкладнага мастацтва, які з задавальненнем згадзіўся быць фундатарам фестывалю.

Мярную, што добры пачын брастаўчан і барысаўчан падохляць іншым народным ансамблям танца, калектывам мастацкай самадзейнасці, усе, хто лічыць справу вахавання і развіцця танцавальнай культуры Беларусі сваёй справай.

М. КОЗЕНКА,
намеснік дырэктара РНМЦ культуры.

ЖЫЦЦЕ часцяком сутыкае нас са з'явамі, назвы якіх забаўна судносяцца з іх зместам. Напрыклад, пераважная большасць тэатраў-студый, што з'явіліся як грыбы пасля цёплага дожджыку, не з'яўляюцца навукальнымі ўстановамі — з аднаго боку, і, з другога, — не спалучаюць у сваёй рабоце вучэбных, эксперыментальных і вытворчых задач, да чаго іх дарэмна заклікае здаровы розум складальнікаў «Советского энциклопедического словаря». Тым не менш калектывы з гонарам называюць сябе тэатрамі-студыямі (часам спалучаюць экзатычную назву з якім-небудзь больш пышным і яшчэ больш недарэчным: «тэатр-студыя «Тэатр драмы і камедыі», што ў перакладзе на агульнадаступную мову выглядае ашаламляльна: «яўна вучэбны тэатр тых, хто прафесійна валодае мастацтвам ва ўсіх асноўных тэатральных жанрах»). Слова «студыя», якое прыйшло ў нашу мову з італьянскай і азначае «старанне, вывучэнне», цудоўна прыжылося на нашай глебе без усялякіх этымалагічных каранёў, хоць падставы да гэтага ў слаўнай айчынай гісторыі тэатра ўсё ж былі, — успомнім хоць бы вахтаўскае, чэхаўскае і шаліпінскае студыі ці студыі МХТ. Відаць, чынавенства падалося, што зручней менавіта так называць тую катэгорыю тэатраў, якія не патрапілі пад ранжыр тэатра аматарскага і тэатра прафесійнага. Ды што нам? Мы людзі прывычныя, хоць гаршком назавіце, толькі б спектаклі добрымі былі...

У ТЭАТРЫ-СТУДЫІ «Тэатр драмы і камедыі», мастацкім кіраўніком якога з'яўляецца Нэлі Васільеўна Караткевіч, за паўтара года існавання сыграны пяць прэм'ер. Былі ў тэатра дні і месяцы, калі ва ўтульнай актывай зале Галоўнага інфармацыйна-вылічальнага цэнтру Дзяржапрама БССР, дзе тэатр арэндзе памяшканне, яблыку не было дзе ўпасці, але былі месяцы і дні, калі ў тым жа ўтульным памяшканні можна было б... арганізаваць цэлае сховішча садавіны. Лёс тэатраў індывідуальны. Аднак, як і ў

лёсе чалавека, у памылках і поспехах любога калектыву ўвасобіліся агульныя заканамернасці жыцця. Яны даюць права спадзявацца, што вопыт тэатра-студыі Н. Караткевіч адлюстраву і выявіў даволі складаны тэатральны працэс, што адбываюцца не толькі ў сталіцы рэспублікі, але і ў краіне ў цэлым.

Пасля маскоўскай адлігі канца 50-х — пачатку 60-х гадоў новыя тэатры практычна не з'яўляліся, натуральнае абнаў-

лым у адносінах да прафесійнага тэатра. Мой тэатр (не той, што ёсць, але той, які будзе) — гэта сонечны, святочны тэатр. Тэатр, дзе актёр атрымлівае радасць не толькі ад рэжысураў, а і ад рэжысураў, і дзе глядач уцягнуты ў свята з першага свайго кроку ў будынку тэатра. Я б хацела прадоўжыць лепшыя традыцыі вахтаўскага тэатра, маскоўскага і ленинградскага Ленкомаў.

«Тэатр драмы і камедыі» адкрыўся трагіфарсам «Зойчына

еўна пачала рабіць інсцэніроўку і рэжысураваць спектакль паводле выдатнага рамана вядомага японскага пісьменніка Коба Абэ «Жанчына ў пяску». П'еса на двух выканаўцаў вельмі добра дастасавалася да рэпертуару (каб лепей — той на ліха), спектакль у даволі кароткі тэрмін паставіў рэжысёр Уладзімір Караткевіч. Магчыма, гэтым садзейнічала тое, што Л. Катковіч і У. Мішчанчук не адзін год працавалі ў тэатрах з гэтым рэжысёрам, і, напэўна,

Тэатр-свята для каго?

Сустрэча са студыяй Нэлі Караткевіч

ленне жыцця тэатра, як і ўсе працэсы абнаўлення, было падмарожана ідэалагічнымі замарозкамі зімы застою. Одним з першых і пакуль адзіным дзелавым водгукам на перабудову з'явіўся дазвол на арганізацыю газэлізавых тэатраў-студый, што ўзаканіла і тыя калектывы прафесійных аматараў, якія ўжо існавалі, і тыя, якія наноўна ствараюць энтузіясты. У сярдзіне 1988 года пры ўпраўленні культуры мінгарвыканкома пяць калектываў арганізавалі эксперыментальнае творчае аб'яднанне тэатраў-студый «ЭТА». Быў у гэтым аб'яднанні і калектыв Н. Караткевіч. Што ж прывяло заслужаную артыстку БССР, актрысу з вялікім вопытам, чый творчы лёс складалася ўвогуле ўдала (апошнім часам яна працавала ў Тэатры аднаго актёра пры Белдзяржфілармоніі, дзе ёй даводзілася быць і аўтарам інсцэніровак, і рэжысёрам, і выканаўцам), — што ж прывяло яе на турботны шлях арганізатара новага тэатральнага калектыву?

— Я заўсёды марыла пра свой тэатр, — гаворыць Нэлі Васільеўна, — і пакутавала ад таго, што яго не было. Не, ён не павінен быць быць апазіцый-

кватэра» паводле п'есы М. Булгакава ў пастаноўцы Н. Караткевіч. Выбар малавядомай п'есы гэтага цудоўнага аўтара быў невыпадковы: менавіта ў гэты час набірала сілу скандальна-дэфіцытная слава Булгакава. Спектакль меў даволі вялікі поспех, глядач пайшоў у новы тэатр — і не быў падмануты: ён застаўся задаволены і фрывольным сюжэтам забавнага апавядання пра нядобрую кватэру эпохі старой эканамічнай перабудовы, і музыка-відовішчым бокам прадстаўлення. У час пракату гэтага спектакля ўсплыла адна з асноўных праблем новаваспечанага калектыву: з-за малой колькасці трупы (у той час яна складалася з 8—10 чалавек) даводзілася прывабліваць актёраў з іншых тэатраў; гэтыя актёры сёння яшчэ маглі іграць, але заўтра ўжо трэба было клікаць іншых і г. д. За некалькі месяцаў пракату спектакля быў зроблены 41 увод, — прафесіянал разумее, як адбываецца такая колькасць уводаў на якасці спектакля, на яго мастацкі ўзровень. Стала зразумела, што шматнаселеныя п'есы надзвычай цяжкія для «Тэатра драмы і камедыі». Яшчэ працуючы ў філармоніі, Нэлі Васіль-

разумелі адзін аднаго з паўслова. Вельмі ўдалае афармленне прыдумаў і рэалізаваў мастак С. Мітрафануў. У гэтым спектаклі хацелася б адзначыць добрую работу Л. Катковіч: у актрысы ёсць і такт, і пачуццё меры, цудоўныя, напоўненыя велізарныя зоны маўчання. У. Мішчанчуку, на мой погляд, часам не стае інтэлігентнасці, далікатнасці, гэты недахоп, аднак, з лішкам — часам нават дакучліва — акупляецца дарам гумару, дарам коміка. У спектакля быў, ёсць і, відавочна, будзе свой глядач, але касавым гэты спектакль не стаў. Хутчэй за ўсё таму наступнай прэм'ерай тэатра-студыі стала камедыя-дэтэктыў «Пастка» па п'есе Р. Тома. Трэба сказаць, што клопат аб кесе выйшаў тады на першы план таму, што да гэтага часу выявіліся розныя мэты ў дырэкцыі аб'яднання «ЭТА» і ў творчых груп, якія яго склалі, і зрабілася зразумелым, што тэатру-студыі давадзецца... выкупіць усю радыёапаратуру і ўсе асвятляльныя прыборы. Неверагодных намаганьняў каштавала кіраўніку тэатра дамагчыся самастойнасці. — Самае страшнае ў нашым

1.

НЯДАўНА ў Віцебску пабываў амерыканскі беларус Багдан Андрусьшын — Данчык. Цёпла сустрэлі яго ў абласным цэнтры. Данчык ведае дзесяткі песень — французскіх, італьянскіх, іспанскіх, украінскіх. Але асабліва мілагучна спявае свае, матчыныя песні — беларускія.

М. Забайда-Суміцкі (1943 г.).
Фота з архіва І. СІКОРЫ.

Паэт Ніл Гілевіч называў Данчыка прадаўкальнікам спраў Міхала Забайды-Суміцкага...

Быў час, калі пра Забайду-Суміцкага забыліся. А ён жа, спяваюшы на шаснаццаці мовах, заўсёды аддаваў перавагу роднай беларускай песні (нарадзіўся на Гродзеншчыне). Надзвычай хораша спяваў ён народныя песні. У яго рэпертуары іх былі сотні. Вельмі многа зрабіў Забайда-Суміцкі для прапаганды беларускага народнага песеннага мастац-

ва. Калі ён жыў у Празе, яго так і называлі: «пражскі беларус».

Пабываўшы ў вёсцы Алашкі, што на Шаркоўшчыне, я пагутарыў з даўнім знаёмцам, пенсіянерам Віктарам Іванавічам Сікорам. Гэта сын вядомага ў рэспубліцы садавода-селекцыянера Івана Паўлавіча Сікоры. Як заўсёды, пачалі гаворку пра

на эмігрантаў не глядзяць, як на ворагаў.

Пасля гутаркі з Віктарам Іванавічам захацелася напісаць у «ЛіМ». З фатаграфіі М. Забайды-Суміцкага зрабілі копію. Трэба, каб успомнілі ў нас гэтага чалавека, які спяваў на шаснаццаці мовах. Чалавека гуманістычных ідэй, які песнямі з'ядноўваў людзей, даваў маг-

мяжоўваўся ўдала ўведзенымі ў апавядальную канву беларускімі народнымі песнямі і творами замежных аўтараў у высокамайстэрскім выкананні незабыўнага М. Забайды-Суміцкага. Значна ўзбагацілі перадачу ўспаміны народнага пісьменніка Беларусі Янікі Брыля і заслужанага артыста БССР Барыса Райскага. Але горка

«МО НЕ ЗАБУДЗЕ МЯНЕ МАТЧЫН КРАЙ...»

Тры лісты пра Забайду

сад, ну і, вядома, пра літаратуру, песні.

— А я сустракаўся ў Вільні з Міхалам Забайдам-Суміцкім, — сказаў Віктар Іванавіч. — І неаднойчы. Бываў на ягоных канцэртах. Спяваў ён і на французскай, італьянскай, польскай і іншых мовах. Надзвычай быў добры, сціплы, інтэлігентны чалавек. Ён вельмі любіў усё беларускае, асабліва песні. Быў заўзяты прапагандыст іх паўсюдна, дзе бываў у Еўропе. А як яго слухалі ў Празе, у Вільні! У адну са шматлікіх сустрэч, калі ўжо Забайда-Суміцкі прыехаў у Вільню з Празы, з нейкім смуткам спяваў сказаў: «Хто ведае, калі зноў сустранемся. А я, дзе ні буду, ніколі не разлучуся з беларускай песняй». Задумаўся, дастаў з кішэнні фотакартку: «На памяць добрую даю і табе, і роднай зямлі беларускай. Мо ўсё ж такі не забудзе мяне матчыны край». На фотакартцы напісаў: «Спадару Віктару Іванавічу Сікоры на добры ўспамін».

І В. І. Сікора захоўвае яе, беражэ. Хоць быў час, калі і пахваліцца нельга было такім знаёмствам. Гэта сёння ўсё становіцца на сваё месца. Цяпер

чымасць людзям розных нацый слухаць, захапляцца і ведаць беларускую песню.

Ф. РАМАШКА.

г. п. Шаркоўшчына.

2.

29 студзеня 1990 г. адбылася неардынарная падзея. У 15 гадзін 15 хвілін Беларускае радыё выйшла ва ўсесаюзны эфір з найцікавейшай перадачай (першай такой за ўсю гісторыю) пра жыццёвы і творчы шлях светнага вядомага спевака, нашага земляка Міхаса Забайду-Суміцкага. Перадача мела пазычную назву — купальскі радок «Мне сняцца сны аб Беларусі...».

45 хвілін прабеглі незаўважна — шкада было развітвацца з незвычайным характарам выканаўчага майстэрства. Але ж век чароўнага такі кароткі...

Тэкст перадачы (у аснове — аўтабіяграфія спевака), які чыталі аўтар перадачы Л. Мітаковіч і артыст А. Падабед, пера-

было чуць паведамленне дырэктара Цэнтральнага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва БССР Ганны Іванавы Сурмач пра нялёгкае і значна запозненае вяртанне спадчыны беларускага салаўя на Бацькаўшчыну.

Можна з упэўненасцю сказаць: першы блін не атрымаўся «камяжом». Наша рэспубліканскае радыё зрабіла вялікую паслугу культурнай грамадскасці, арганізаваўшы высокакваліфікаваную перадачу для саюзнага слухача пра аднаго з вялікіх сучасных беларускага народа. А яшчэ ж нядаўна імя М. Забайды-Суміцкага ўпарта замоўчвалася прыхільнікамі гніоскага застою, забаранялася вымаўляць яго на ўсіх узроўнях, успамінаць нават пры нагодзе пра гэтага выдатнага спевака.

Лічу гэтую ўдалую першую радыёперадачу добрым пачынаннем, зычу далейшага і рэ-

становішычы, — прадаўжае свой апавяд Нэлі Васільеўна, — гэта даставаць тое, без чаго тэатр не можа існаваць, — ад білетных кніжак і да касцюмаў. На гэта ідуць усе сілы. Спачатку трэба дастаць дазвол на набыццё ці на заказ, а гэта, паверце, зусім няпроста. Куды б ні прыйшла, усюды карціна «Не чакалі». Потым трэба стаць у чаргу і доўга-доўга чакаць — да паўгода. Але ж мы чакаць не можам, нам усё патрэбна не заўтра, а ўчора! Даводзілася дзейнічаць хітра, мудра і невялікім коштам. Зараз лягчэй, зараз я ведаю хатны выхад, але і гэта «лягчэй» — цяжкое. Есць некалькі добрых людзей, яны — намагаюць. На жаль, працуюць на справу толькі асабістыя стасункі. Жахліва, ды мы — без гаспадары, а выканком, да якога мы належым, забяспечыць нас нічым не можа.

Можна толькі здзіўляцца стойкасці і дзелавым якасцям Нэлі Васільеўны, якая да ўсіх сваіх абавязкаў дадала і абавязкі дырэктара-распарадчыка. Цяжка даецца самастойнасць.

«Зойчына кватэра» М. Булгакава. У ролях Н. Караткевіч, Л. Літвінава.

Сваё «другое нараджэнне» тэатр сустрэў у цяжкім становішычы, у крызісе: з'явіліся судовыя іскі некаторых былых работнікаў тэатра, пайшоў сарэжысёр, у трупе застаўся адзін акцёр, Я. Баўдзей, цудоўныя акцёрскія дадзеныя якога шчодро выкарыстоўваліся і выкарыстоўваюцца рэжысёрамі: у чацвёртай прэм'еры тэатра, «Чалавек з зоркі» К. Вітлінгера, ён і Н. Караткевіч іграюць па шэсць розных персанажаў. У гэтым бенефісным спектаклі (дарэчы, з удалым сцэнаграфічным вырашэннем Н. Караткевіч, калі аргашло добра спалучаецца з буйной сеткай, што дае надзіва дакладнае адчуванне кафлі балючы, у якой адбываецца дзеянне п'есы) асабліва выразна стала відаць цяжкая сітуацыя з трунай тэатра: усе акцёры пэўна... старыя для сваіх роляў; было б лепш, калі б яны былі гадоў на дваццаць маладзей. Па сутнасці ж Нэлі Васільеўна прыйшла ў гэтым спектаклі да таго, з чаго яна пачынала: да тэатра аднаго акцёра.

— Так, — пагаджаецца Нэлі Васільеўна, — становішча з

трунай складанае. Многія прыходзяць, заражаныя толькі адным жаданнем: пабольш зарабіць. Увесь час гавораць пра грошы: вунь у тым калектыве зарабляюць столькі, а там — яшчэ больш, а ў тых — проста рыдлёўкай грабуюць! Есць у нас некалькі адданых сяброў-акцёраў, якія працуюць у іншых тэатрах. Вядома, і ім патрэбны грошы, але я бачу, што перш за ўсё яны сумленна ставяцца да працы. І я ім удзячна. З іншымі даводзіцца расставаша. Колькі за гэтыя паўтара года пабывала ў нас выпадковых людзей, якія апунціліся, спіліся, — не пералічыць.

Цяпер «корміць» тэатр прадстаўленне па матывах беларускіх народных казак «Дурны пан і маленькая Кася». Вельмі мілая работа, заснаваная на жыццёвых назіраннях, зрабілі выпускніцы Інстытута культуры, якія іграюць у спектаклі Карову і Курцу, — непрафесійныя актрысы, прафесійнаму запалу якіх маглі б пазайздросціць многія акцёры. Але спектакль, на маю думку, у цэлым не ўдаўся, — перш за ўсё з-за кепскай інсцэніроўкі і, па-другое, з-за аляпаватага афармлення. А што ў планах тэатра?

— Мы будзем ставіць «Арфей спускаецца ў пекла» Т. Уільямса, — адказвае Нэлі Васільеўна. — Вельмі хачу паставіць спектакль пра Лйседору Дункан, спектакль, заснаваны на дакументах і ўспамінах. Ну і, вядома — казку-карміцельку.

ШКАДА не толькі Н. Караткевіч, але і ўсіх тых, хто рушыў у гэты, па сутнасці, кааператыўны шлях, над здіўнай назвай «тэатральна-студыйны рух», асуджаны на сутаргавае дастанне неабходнага — не, не для жыцця, — для існавання. Натуральна, не ва ўсіх тэатраў-студый падобны лёс. Есць і такія, што знайшлі сваё поле цудаў у нашай краіне, але іх мала, іх — адзінкі. У астатніх на што ідуць сілы? час? жыццё? Нават не на здабыццё самастойнасці, але на, — так бы мовіць, самастаянне... Бо на ўсё астатняе ўжо не стае ні сіл, ні часу, ні жыцця. Дзе ўжо тут увасабляць мару пра тэатр-свята...

Уладзімір НЯЛІДАУ.

МУЗЫКА

«КЛАСІК-АВАНГАРД»

У Віцебску ўпершыню адбыўся фестываль камернай музыкі імя І. І. Салярцінскага, нашага земляка, выдатнага музыканта і публіцыста. Тры вечары ў канцэртнай зале гарадскога Цэнтра культуры ў выкананні мінскага ансамбля салістаў «Класік-Авангард» гучалі творы кампазітараў, якія не так часта ўбачыш на філарманічных афішах. Было і многа музычных прэм'ер.

Выконваліся Фартэпіянае трыо Д. Шастаковіча імя І. І. Салярцінскага, сюіта С. Пракоф'ева з балета «Трапецыя», «Квінтэт імя маці» А. Шнітке, ягоньня ж «Moz-Art a la Naudin» і «Серэнада», творы В. Арцёмава, С. Губайдулінай, В. Дзешавова, А. Тактакішвілі.

Музыка незвычайная і нязвыклая для шматлікіх недасведчаных слухачоў. Тым не менш, яна прываблівае ўвагу сваім дзёркім духам далучанасці да сучасніка. Авангард колішні, які зрабіўся класікай, і авангард будучай класікі. Музыка складаная, невытлумачальная, часам ірэальная, але, разам з тым, сугучная свайму часу. Гэта і пародыя нашага жыцця — цяжкая, наш жах і марнасць, гэта і заўсёднае надзея, памяць, вяртанне. Смерць і мяжа яе — вечнае жыццё...

Слухач бясконца ўдзячны. У зале — рэдкая духоўная пайданнасць. Кажуць, для поўнай свабоды музыканту патрэбная менавіта гэтка ўважлівая публіка.

Майстэрства ансамбля «Класік-Авангард» вызначаецца віртуознай манерай, высокім эстэтычным густам, артыстызмам. У ансамблі іграюць музыканты, імёны якіх — гонар нашай рэспублікі. Сярод іх лаўрэаты і дыпламанты міжнародных, усеаюзных, рэспубліканскіх конкурсаў А. Мальцава (скрыпка), Г. Забара (кларнет), У. Дулаў (фартэпіяна), Ю. Лікін (габой).

У. Байдаў (кантрабас), А. Куцінскі (віяланчэль), У. Судноўскі (ударныя) і інш.

Канцэрты фестывалю вёў лектар-музыказнавец Беларускай дзяржаўнай філармоніі М. Казінін, наш зямляк. У сваіх красамоўных маналогах ён слухна заклікаў падумаць пра тое, што гэтыя фестывалі павінны зрабіцца не выпадковай, а неад'емнай з'явай жыцця нашых гарадоў і, канечне ж, нашага роднага Віцебска. Мы ведаем, што значыць зараз «дзень надзённы». Ды ці не позна будзе спадзявацца на дзень заўтрашні пры духоўным жабрацтве сённяшняга, якое даўно ўжо адкрыла рахунак і жабрацтву эканамічнаму? Ці не час успомніць, што «хараство ўраце свету»? Патрэбны нам нашы новыя, адроджаныя месэнаты і фундатары мастацтва, новыя Марозавы, Мамантавы, Дзягілевы, чыя дзейнасць павінна выліцца ў высокі прэстыж такіх пачынанняў — як бяспрэчнага сэнсу абнаўлення нашага грамадства.

Фестываль імя І. І. Салярцінскага выклікаў выключную цікавасць, упрыгожыў горад з некалі зайздроснай сўрапейскай культурай. І даводзіцца казаць пра тое, што адметнае музычнае свята адбылося толькі дзякуючы ягоным спонсарам — навукова-вытворчому кааператыву «Лідэр» (Віцебск) і паддацкаму Цэнтру НТТМ. Гэта яны падтрымалі ідэю правядзення фестывалю, энтузістамі якой былі колішні выхаванец Віцебскага музычнага вучылішча У. Байдаў, супрацоўнікі абласнога аддзялення Музычнага таварыства БССР і яго старшыня кампазітар Н. Усцінава. «Класік-Авангард» — супольнасць маладых артыстаў, якая складалася ў 1988 годзе. І ўжо цяпер відавочна, што энтузіязм музыкантаў даў добры плён.

В. КАРПЕНКА,
выкладчык Віцебскага
музычнага вучылішча.

гулярнага разгортвання тэмы пра М. Забэйд-Суміцкага. Пра яго ёсць шмат чаго і распавесці, і яшчэ больш ёсць чаго паслухаць з яго шматграннай пеўчай спадчыны.

Заканчваючы свой слухачкі водгук, хачу з асабістай удзячнасцю адзначыць аўтара перадачы — шануюную Людмілу Сяргееўну Мітаковіч.

Мікола ПЛАВІНСКІ,
кразнаўца.

г. Віцебск.

3.

Дзе ж трэці ліст? — спытае каторы з чытачоў. Есць і ён. І паводле храналогіі мусіў стаяць першым, бо трапіў у рэдакцыю ажно ў лютым 1982 года. Трапіў даволі дзіўна: у «ЛіМ» прыйшоў адзін са старэйшых беларускіх музыкантаў (хай будзе без прозвішча — а то лішнія хваляванні старому чалавеку) і амаль шэптам патлумачыў мне мэту свайго візіту. Аказваецца, ён атрымаў ліст з Вільнюса ад свайго калегі Вітаўтаса Юркіштаса і мае перадаць нешта, але гэтае «нешта» быццам бы і трымаец у рэдакцыі непажадана, таму што...

Напалоханы наведнік падаваў мне ў дрыгачых пальцах асабіста яму адрасаваны канверт з «небяспечным» начынем (і з роўнячкім прагалам на месцы адрасных, пэўна прыгожых, марак).

Старэйшыя сябры — лімаўцы досыць туманна патлумачылі мне потым, чаго гэтак баяўся шануюнага ўросту чалавек, несучы ў «ЛіМ» чужы рукапіс.

Пачынаўся ён такімі словамі: «Прышла сумная вестка, што 21 снежня 1981 года, пасля непрацяглай хваробы, у Празе памёр вядомы чэшскі спявак і педагог беларускага паходжання Міхаіл (Міхал) Іванавіч Забэйд-Суміцкі...».

На той час амаль кожны ра-

док успрымаўся мною як адкрыццё:

«...М. Забэйд-Суміцкі некалькі сезонаў (з 1929 па 1932 г.) з вялікім поспехам сольныя партыі лірычнага тэнара выконваў у спектаклях рускай і італьянскай трупы Харбінскага опернага тэатра. Пазней з'ехаў у Еўропу, сваю вакальную тэхніку ўдасканальваў у Мілане ў вядомага педагога прафесара Фернана Карпі, некалькі сезонаў спяваў у розных тэатрах Італіі, у тым ліку і ў Міланскім тэатры «Ла Скала». У той час газета «Іль лавара» пісала: «Міхаіл Забэйд раскрывае чутліваю рамантычную душу пэўна, гэтак характэрную для славаўнаў. Ягоны голас трапятліва ўздзейнічае, як дасканалы музычны інструмент». Яго, вельмі музыкальнага, надзеленага голасам цудоўнага тэмбра, публіка і музычныя крытыкі ставілі ў адзін шэраг з вядомымі лірычнымі тэнарамі — рускім Л. Собінавым і італьянцам Т. Скіпам. Падпісаўшы кантракт, у 1935—36 гг. М. Забэйд-Суміцкі спяваў у Познаньскім оперным тэатры, а потым — у Варшаўскім Вялікім... На пачатку другой сусветнай вайны спявак паехаў у Прагу, дзе ўладнаваўся і набыў другую радзіму... З часам, апроч выканаўчай дзейнасці, шмат намаганняў аддаваў педагогічнай працы...

На працягу ўсяго творчага жыцця М. Забэйд-Суміцкі назапасіў вялізны канцэртны рэпертуар, які заўсёды выконваў на мове арыгінала... У Чэхаславакіі ён таксама папулярна выконваў вакальную творчасць савецкіх кампазітараў Д. Шастаковіча, Ю. Шапорына, М. Чурніна і інш. З юнацтва М. Забэйд-Суміцкі цікавіўся родным фальклорам і запісаў каля 150 беларускіх народных песень, большую частку якіх апрацаваў чэшскі кампазітар Альберт Пен... Творчыя пуцявіны М. Забэйд-Суміцкага прыводзілі і ў Вільнюс, дзе ён, пачынаючы з 1936 года, шмат разоў спяваў у залах беларускай гімназіі і універсітэта, у Гарадскім тэатры... Доўгія гады спявак сбраваў з вільнюскім кампазітарам Канстанцінам Галноўскім (Галнаўскас), на канцэртах з вялікім удзелам выконваў беларускія народныя песні ў апрацоўцы К. Галноўскага «Ой, донджык ідзе» і «Нунавала зязю-

ленька». У Вільнюсе ў 1938 г. на рускай мове была выдадзена кніга А. Станкевіча «Міхаіл Забэйд-Суміцкі і беларуская песня». У 1940 г. у Празе выйшла і другая, спевану прысвечаная, кніга П. Банача і Л. Лісеца «Беларускі спявак М. Забэйд» (на чэшскай мове). Апошні канцэрт спевана ў Вільнюсе адбыўся 21 мая 1944 г. у Гарадскім тэатры. Пасля вяртання ў Прагу М. Забэйд-Суміцкі быў арыштаваны гестапа і заключаны ў астрог. Ён, між іншым, абвінавачваўся ў тым, што на канцэртах спяваў рускія і беларускія творы.

У адным з лістоў да аўтара гэтых радкоў 2 лістапада 1967 г. М. Забэйд-Суміцкі так ахарактарызаваў свае канцэрты: «Яны інтэрнацыянальныя. Сваімі выступленнямі імкнуўся абуджаць у слухачах лепшыя пачуцці. Хачу, каб людзі шанавалі і любілі адно аднаго, каб жылі ў міры і дружбе».

...Але падзяліцца хоць бы гэтай, невялікай часткай рукапісу В. Юркіштаса з чытачамі (для большасці з іх інфармацыя была б таксама сенсацыйнаю) тады не выпадала. Дазвол пісаць пра Забэйд друк атрымаў толькі нядаўна.

Так, цяпер мы ўжо нямаем ведаем пра М. Забэйд-Суміцкага з публікацый друк, з перадач эфіру. На гэтым фоне ёмісты ліст, які мог быць першым, страчвае сваю колішнюю вострыню, высвечваюцца ў ім, на жаль, і пэўныя фактычныя недакладнасці, пасля таго, як у радыёперадачы прагучала падрабязная аўтабіяграфія спевака.

І ўсё ж той пульхны канверт не дарэмна праляжаў восем гадоў «на паліцы» — нікім не ўлічаны, не зарэгістраваны ў рэдакцыйным журнале. Цяпер ён — жывая рыскача гісторыя...

С. БЕРАСЦЕНЬ,
загадчык аддзела
музыкі «ЛіМа».

З сакавіка ў 15.15 па першай праграме Беларускага радыё пачнецца перадача «Гучыць голас Міхаса Забэйд-Суміцкага».

АД РЭДАКЦЫІ. Фестываль, пра які расказаў В. Карпенка, адбыўся летась у снежні. А напярэдадні новага года ансамбль «Класік-Авангард» выступіў у Музеі А. Скрабіна ў Маскве. Канцэрт меў вялікі поспех, выклікаў цікавасць і ў замежных гасцей. У бліжэйшых планах музыкантаў — выступленні перад мінчанамі.

ШЧЫРАЕ СВЯТА

Кафедра народных інструментаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага адзначыла сваё 40-годдзе.

Слынная ў яе гісторыя. У розны час, пачынаючы з 1949 г., калі была заснавана кафедра і ўзначаліў яе адзін з патрыярхаў нашай культуры Іосіф Жыноўч, тут працавалі выдатныя музыканты, педагогі Г. Жыхараў, Э. Азарэвіч, П. Пагоцін, М. Прашко. Ведаюць у музыканцкіх колах і імёны цяперашніх прафесараў М. Салапава і Б. Сінечнага. Усе яны ўнеслі вялікі ўклад у развіццё выканальніцтва на народных інструментах у нашай рэспубліцы.

З часам сіламі кафедры пашыраўся і папаўняўся ўжо яе выпускнікамі, пашыралася і кола спецыяльнасцей — былі адкрыты класы акардэона і гітары.

За чатыры дзесяцігоддзі кафедра народных інструментаў падрыхтавала шмат таленавітых цымбалістаў і баяністаў, дамырстаў і гітарыстаў — педагогаў музыкаўных школ, вучылішчаў, ВНУ, артыстаў ансамбляў і аркестраў, салістаў філармоніі, якія паспяхова працуюць на Беларусі і за яе межамі. Многія з колішніх выпускнікоў адначасна званымі лаўрэатаў усеаюзных і міжнародных конкурсаў. Сярод іх В. Бурновіч, М. Шмельнін, Т. Ялецкая, С. Лясун, І. Атраднін, А. Мацкевіч, В. Людчын, А. Ткачова, М. Марэцін, В. Жывалеўскі. Сярод педагогаў і выпускнікоў кафедры нямаюць заслужаных артыстаў

БССР, заслужаных работнікаў культуры.

Сёння кафедра народных інструментаў падзелена на кафедру струнных народных інструментаў і кафедру баяна і акардэона, узначаленыя, адпаведна, заслужанымі артыстамі прафесарам Я. Гладковым і заслужаным артыстам дацэнтам М. Сеўруковым.

Нядаўна адбыліся юбілейныя канцэрты з удзелам студэнтаў і педагогаў, ансамбляў, аркестраў калектываў БДК. Поруц з імі выступілі і гасці ўрачыстасцей. Гэта Акадэмічны народны аркестр БССР імя І. Жыноўча (яго мастацкі кіраўнік народны артыст БССР М. Казінец, дарэчы, таксама выпускнік кафедры), камерны аркестр рускіх народных інструментаў Маладзечанскага музычылішча (кіраўнік Г. Сарока), антэт балалаек Віцебскага музычылішча (кіраўнік заслужаная артыстка БССР Т. Шафранова), ансамбль «Гармонія» Мінскага музычылішча імя М. І. Глінкі, (кіраўнік В. Була), сенстат домраў Беларускага тэлебачання і радыё (кіраўнік Я. Валасюк) і навучныя Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК. Выконвалася музыка замежных і айчынных кампазітараў, арыгінальныя творы для народных інструментаў.

Вялікая зала кансерваторыі ў тым дні была поўная. Сярод слухачоў прысутнічалі выпускнікі кафедры розных гадоў. Адбылося шчырае свята народнай інструментальнай музыкі.

А. СЕЛАЧНІК,
старшы выкладчык БДК
імя А. В. Луначарскага.

У ГІСТОРЫЮ нашай краіны 30-я гады ўвайшлі як гады ўмацавання культуры. Сталіна і камандна-адміністрацыйнай сістэмы, гады рэпрэсій і знішчэння мільёнаў людзей. Цяжкі адбітак наклалі яны і на мастацкую інтэлігенцыю краіны. Працэсы, што адбываліся ў тыя гады, патрабуюць свайго аналізу—аб'ектыўнага, уважлівага, прыняцтва павага і ўсебаковага. Хоць, калі гаварыць чэсна, калі знаёміцца з матэрыяламі тых гадоў, цяжка заставацца спакойным. Думаецца, што менавіта таму такія эмацыянальныя артыку-

відаць, Сяргея Грахоўскага ды Максіма Лужаніна), памятае драматычныя творы М. Ільіна-скага. А вось яго эпістэлярная спадчына можа стаць наглядным дапаможнікам культурскіх часоў. У беларускую літаратуру М. Ільіна прыйшоў у 1926 г. на хвалі вылучэння здольнай моладзі. Напісаў некалькі п'ес, якія былі пастаўлены ў БДТ-1 і БДТ-2. Вялікага следу ў нашай драматургіі яны не пакінулі. За нізкую якасць яго твораў, непрыстойнасць ён у 1937 г. быў выключаны з Саюза пісьменнікаў. З гэтага часу мы і знаёмімся з яго эпі-

ботнікам, прообразам моых герояў і от всех получил положительную оценку. Руководство Белгосттеатра заинтересовалось пьесой и она проектировалась к постановке в текущем году. Я проверяю себя, проверяю свой десятилетний творческий путь, проверяю последнюю пьесу, ищу свою вину, но не нахожу ее и прихожу к убеждению, что принесен в жертву какому-то групповым интересам или, что более вероятно, со мной расправились и кто?—из дюжины расправившихся со мной людей два уже выявлены, как вражеские агенты в крити-

очеловечить звериное лицо врага. Латуний—изолирован и выслан в 1933 г. В травле приняли активное участие Шташевский, Вольный (оба изолированы в 1936 г.). Кобец, Кучар, и не будь поддержки со стороны Климковича и Гурского, они бы съели меня... Вынужден был бежать из Минска от этой травли в Витебск в БГТ-11 зав. литчастью. Мое место занял Шташевский и вся банда, опутав Гурского подхалимажем до потери партийной бдительности, начала орудовать в секции драматургов вплоть до ареста их в 1936 г. (...)

Директор Белгиза Брацкович—троцкист, осужден ЦИК на 10 лет. Гурский—председатель секции драматургов, издал комедию «Хвороба Латрена» ротаторным способом в количестве 200 экз. Желая разоблачить кулацкое творчество Ходыки и Маракова (оба изолированы в 1936 г.), я кулацкому сынку—любителю поэзии дал декларировать несколько отрывков из их стихов. Буря негодования. Кучар требовал исключения из Союза. Меня уничтожили: Шташевский, Вольный, Звонак, Микулч, Зарейкий, Чорный, Кучар (два последних не изолированы). Опять за меня вступился Климкович. (...)

Головач, «бледный от негодования» с горящими глазами требовал чистки Союза, а через неделю органы диктатуры очистили Союз от него.

Харик голосовал за мое исключение, а теперь... он там же. (...) вопреки всякой демократии ввели в Правление Литфонда Харика и Кульбака. Через три дня НКВД их «свывели»...

Помню, что вся критическая работа Моделя и Кучара—это восхваление и популяризация контрреволюционеров. И они чистят Союз!

Абвінавачанні ў адрас беларускіх пісьменнікаў у такім духу выкладзены на трынаццці машынапісных старонках тэксту.

Каментарый, як кажуць, не патрэбны. Гісторыя з М. Ільіна і на гэтым не скончылася. У архівах мы знаходзім пісьмо М. Лынькова Стаўскаму, напісанае ў маі 1938 г., у якім чытаем: «Атрымаў тваю тэлеграму аб Ільініскім. Ён быў выключаны ў нас у мінулым годзе за выключна нізкую якасць яго ранейшых п'ес і бытавое разлажэнне ў недалёкім мінулым. Цяпер гэты чалавек параўнаўча выправіўся, пачаў сур'ёзна працаваць творча. Быў ён некалькі месяцаў беспрацоўным. Мы вырашылі аказаць яму адпаведную дапамогу. Другі месяц працуе ў нас Упраўсправа. Наліша чалавек прыстойную рэч—адновім у Саюзе. Аб гэтым яму асабіста мной заяўлена».

Усе гэтыя матэрыялы яшчэ падлягаюць асэнсаванню, аналізу, супастаўленню з іншымі матэрыяламі. І ўсё ж нават гэты матэрыял даволі выразна характарызуе абстаноўку ў канцы 30-х гадоў, калі дазвалялася прыніжаць чалавечую годнасць, выкарыстоўваць у асабістых мэтах палітычныя матывы і садзейнічаць тым самым не толькі маральнаму, але і фізічнаму знішчэнню чалавека.

Не дай бог, каб падобныя чысы паўтарыліся!

Э. ЯРШОВА,
кандыдат гістарычных навук,
г. Масква.

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

«ДЗЕ ХАВАЮЦА... РАКЕТЫ?»

Пад такім загаловам у шостым нумары «Аргументов и фактов» (са спасылкай на «Вестник МИД СССР» № 2 за гэты год) змешчана інфармацыя пра месцы дыслакацыі ракетных баз на тэрыторыі нашай краіны і ЗША. Працейце нажучы, тут прыведзены спісы населеных пунктаў, у якіх ці палізу якіх знаходзіцца «ракетныя аператыўныя базы» (у СССР) і «ракетныя дапаможныя аб'екты» (у ЗША).

Назвы аднаго спісу: «Марцін-Марыэта», Мідл-Рывер, штат Мэрыленд; арсенал «Рэдстоун», Хантсвіл, штат Алабама; «Форд-Сіл», Форт-Сіл, штат Анлахома і г. д.—нам мала што гавораць. А вось затое назвы другога спісу, у якім «што-то слышится родное»... Гэты, другі спіс уражвае надзвычай. І найперш нас, прапісаных (хто душою, а хто, можа, толькі пашпартам) у Беларусі. Чаму? Мяркуюць самі.

Сярод сарака чатырох населеных пунктаў, дзе размешчаны згаданыя ўжо «ракетныя аператыўныя базы», значацца нашы Паставы, Ветрына, Полацк, Смаргонь, Ліда, Слонім, Ружаны, Мазыр, Петрыкаў, Жыткавічы, Рэчыца, Слуцк, Малады, Пінск, Станькава—агульнай колькасцю пятнаццаць.

А яшчэ ж у спісе ёсць Засімавічы, Брэды, Ліпнікі, Востраў, Лапчы, Высокая Печ, Слабодка, Смажыца пэўна, што і гэтыя назвы—беларускія, цяжка. Могуць быць, напрыклад, і ўкраінскія. Але ж і ў нас, на Беларусі, ёсць такія населеныя пункты, некаторыя з іх нават буйныя, цэнтры налгасаў (саўгасаў) і сельсаветаў. Што, калі менавіта яны і маюцца на ўвазе ў гэтым спісе? Тады палова, лічы, саветскіх «ракетных аператыўных баз» на Беларусі! Гэта ўжо, даруйце, не толькі «насычанасць», а «перанасычанасць»!

Вось, аназаваецца, у якім суседстве мы ўсе жылі (і жывём!) у нашай, па інерцыі ўсё яшчэ званай зялёна-белай, распубліцы! Жылі, не ведаючы і не здагадваючыся, у каго ў заложніках знаходзіліся яшчэ задоўга да Чарнобыля!

Шмат пытанняў узнікае пасля такой інфармацыі (змешчанай, дарэчы, у «АйФе» пад рубрыкай «Упершыню»). Хто ж так стараўся «засадыць» маленькую Беларусь ракетнымі базамі? Пры кім, пры якіх кіраўніках рэспублікі гэта рабілася найбольш інтэнсіўна? Ці ў іх, нашых кіраўнікоў, і не пыталіся? Які ж тады, выбачайце, суверэнітэт беларускай дзяржавы?

Узніклі пытанні і ў нашага лімаўскага чытача, настаўніка гісторыі і грамадазнаўства СШ № 194 г. Мінска М. Сянькевіча. Інфармацыя ў «АйФе» таксама не прайшла міма яго ўвагі, прымусіла яго папрацаваць з картай, з іншымі крыніцамі, зрабіць своеасаблівае «раскладку» баз па абласцях Беларусі («На Брэстчыне—5 ці 6 баз, на Віцебшчыне—3, на Гомельшчыне—4, Магілёўшчыне—2, Міншчыне—2») і па саюзных рэспубліках («УССР—15 ці 17, Літва—3, РСФСР (Калінінградская вобласць)—2, Латвія—1, Эстонія—1, Узбекская ССР—1, Туркменская ССР—1»). Пасля гэтага чытач заўважае: «Што гэта азначае на практыцы? Чарнобыль ці нешта яшчэ горшае? Але што можа быць горшае? Не хачу вярэдзіць мазі на паперы, хоць фантаў для роздому тут многа. Сам служыў у ракетным дывізіёне, штосьці некалькі разоў падпісаў аб маўчанні. Але ці трэба сёння маўчаць нам, жыхарам Беларусі, бачачы такую «раскладку»? Сялому відаць, што ў сілу абставін Беларусь стала самай «ракетнай аператыўнай базай» у СССР!»

Праўду кажа наш чытач: маўчаць нельга. Мы і так вельмі доўга маўчалі. Канешне, аб нечым здагадаліся, пра нешта ведалі, аднак жа не думалі, што рэспубліка проста спярэжана смертаноснымі «кропкамі».

І вось—даведаліся! Нарэшце ўсё ж даведліся! Даведаліся ў выніку поступу, развіцця перабудовы, працэсу дэмакратызацыі, пашырэння даверу ў краіне і ў свеце. Значыць, колгасайскі дзян меў рацыю, кажуць: «Няма на свеце тайны, якая б не стала яўнай...» Ды дзян пры гэтым дадаваў: «і ўсякую гардыню накажу гаспадар».

Які гаспадар і каго ён «наказуе» ў дадзеным выпадку?

ЛІМАВЕЦ.

«Хачу выкрываць ворагаў...»

лы Барыса Сачанкі і іншых пісьменнікаў, якія пішуць на гэтую тэму. Нам жа, гісторыкам, як гэта ні цяжка, трэба паспрабаваць даць аналіз аб'ектыўных і суб'ектыўных прычын усяго таго, што з намі было.

Даследаванне дэсаў мастацкай інтэлігенцыі Беларусі, як і іншых рэгіёнаў краіны, выклікае бясконцы боль і недаўменне, ставіць перад намі масу пытанняў. Але ўжо з таго, што ўдалося даведацца і даследаваць, яна адно—з усіх груп мастацкай беларускай інтэлігенцыі акцэбраў, рэжысёраў, кампазітараў, мастакоў, пісьменнікаў, музыкантаў—болш за ўсе страціла даводзіцца на пісьменніцкую арганізацыю, літаратурна-мастацкія кадры. І гэта ўвогуле вразумела, бо працейце за ўсё было розным «Шарыкавым» і «Швондзерам» (на Бульвару) меркаваць аб літаратурных творах: іх можна было ў выпадку чаго абвінавачваць як творы нацыянальна-дэмакратызму, нацыяналізму і г. д. Шквал крытыкі абрываўся на «вінаватыя», і не вырастоўвала нават самабачнае, самавыкрыццё—дэс пісьменніка быў вырашана стварэння камандна-адміністрацыйным апаратам сістэма пошукаў «ворагаў народа» стварала выдатныя ўмовы для людзей зайздросных, непрыстойных, брудных у сваіх задумах, кар'ерыстаў. Яны здолны былі дзеля сваёй кар'еры, задавальнення сваіх амбіцый на любы крок, ажно да знішчэння сваіх праціўнікаў і нават сяброў, калег, супрацоўнікаў.

У другой палове 30-х гадоў у беларускай пісьменніцкай арганізацыі складалася вельмі сур'ёзная сітуацыя. Дзейнасць такіх літаратурных крытыкаў, як Бэндэ (пра якога выдатна было сказана ў «ЛіМес»), садзейнічала масавым рэпрэсіям ў асяроддзі пісьменніцкай арганізацыі. Але былі і такія, хто дзейнічаў крыху іншымі метадамі: яны аб сваёй «крыўдзе» пісалі пісьмы ў розныя інстанцыі, не прамяночы і «бацьку народаў». І ў гэтых пісьмах у выразках не саромеліся. З адной такой пераніскай нам бы хацелася пазнаёміць чытачоў «Літаратуры і мастацтва».

Наўрад хто з тых, што жывуць сёння (за выключэннем,

стэлярнай спадчынай, якая адкрылася ў архіўных матэрыялах апошнім часам. Больш шырока матэрыялы мы маглі б, відаць, атрымаць у выніку доступу да архіўных спраў НКВС.

Вось пісьмо М. М. Ільіна да І. В. Сталіна. Падаём без пракаладу (каб не сказіць выпадкам адценні зместу) з захаваннем пунктуацыі.

«В период тяжелой борьбы с врагами (1929—31 гг.) я написал ряд агитационных пьес. Мои «товарищи»—уже разоблаченные и изолированные враги народа издевались надо мной и вечно старались дискредитировать меня. Весной 32 г. я их самих вывел на сцену в одной из пьес и тогда началась бешеная травля, продолжавшаяся вплоть до осени 1936 года. Я много выстрадал. Я стоял один против тридцати мерзавцев. Я старался разоблачить их со сцены. Они делали все, чтобы не пустить мои пьесы на сцену и в печать. Им это почти всегда удавалось: их было тридцать, а я один. Ибо руководящие товарищи занимались групповой борьбой и склоками, приведшими к тому, что председатель Союза СП Т. Климкович перерезал себе горло. Ибо, когда враги народа—террористы Чарот и Шестаков не пустили в печать мою премированную по республиканскому конкурсу «Последний нехотимец», я обратился в ЦК КП(б)Б и что ж?—пьеса второй год лежит в столе инструктора культпросвета т. Гурского и мне не дано никакого ответа, хотя я неоднократно исполнял о себе. Подобных принципов «помощи» я мог бы привести много... Наконец, врагов народа изолировали и атмосфера как будто очистилась. Дышать стало легче. Но стоило мне оканчить новую пьесу к двадцатой годовщине Октября, как на меня опять набросились. Вначале пьесу назвали вредной, потом бесполезной, потом разговор о ней вообще замаяли, но меня смешали с грязью и выбросили из Союза Советских писателей, чужь ли не как антисоциалистическую личность... Я читал пьесу актерам, режиссерам, научным ра-

«Вступил в белорусскую литературу в 1926 г.—в БГТ-1 поставлена первая пьеса. В 1928 г.—вторая пьеса во 2-м БГТ «На прадвесні» (о первых ростках коллективизации). Театральные схватки с беллацами—первая стычка с «литнационалистами» в 1928 г.—со Звонаком, который в 1937 г. изолирован. Во главе СНК и НКЗ, НКП стояли буржуазные националисты. В написанной Чорным повести «Лявон Бушмар» старается

Вечно преданный Вам
М. Ильинский
13/VI-37 г. г. Минск».

На п'есме рэзальцыя Цанава ад 24 верасня таго ж года, якая прананоўвала аднаму з супрацоўнікаў НКВС заняцця гэтай справай асабіста. Але ўсё ла за пісьмом Сталіну М. Ільіна піша пісьмо ў Саюз саветскіх пісьменнікаў СССР Стаўскаму, у якім ён называе ўсе імёны, разбілітавання сёння. Гэтае пісьмо мы даём з некаторымі скарачэннямі—толькі сутнасць і тыя ярлыкі, навешаны на рэпрэсіраваных пісьменнікаў.

«Вступил в белорусскую литературу в 1926 г.—в БГТ-1 поставлена первая пьеса. В 1928 г.—вторая пьеса во 2-м БГТ «На прадвесні» (о первых ростках коллективизации). Театральные схватки с беллацами—первая стычка с «литнационалистами» в 1928 г.—со Звонаком, который в 1937 г. изолирован. Во главе СНК и НКЗ, НКП стояли буржуазные националисты. В написанной Чорным повести «Лявон Бушмар» старается

* бытовое название не желаящего идти в колхоз одиночника.

ке, третьего советская печать уже называет замаскированным двурушником, четвертый уже изолирован как враг народа, пятый—ряд лет стоял во главе контрреволюционной организации «Узвышша», почти все члены которой оказались врагами народа, шестой убеждает меня, что: «пока существует литература—будет существовать групповщина», т. е. лойлен к групповщине—лойлен к контрреволюции, седьмой советует мне не сдаваться и обратиться в Москву. Ну разве можно верить в честность и объективность этих людей?!

А между тем я опозорен, лишен профессии, средств к существованию, театр лишен пьесы. Вокруг стена. Вор кричит: «держ вора!» и убегает, а невинного карают, избивают и судят. А руководящие товарищи благодушествоуют. Что мне делать? Протестовать самоубийством? Но я хочу жить! Я люблю свою родину, свой народ. Я хочу видеть его победы, писать о них, хочу разоблачать врагов моей родины, которые погибнут, а мы, несмотря на все их мерзости—мы будем жить! Спасите!

Помогите белорусской литературе! Помогите мне!

Вечно преданный Вам
М. Ильинский
13/VI-37 г. г. Минск».

На п'есме рэзальцыя Цанава ад 24 верасня таго ж года, якая прананоўвала аднаму з супрацоўнікаў НКВС заняцця гэтай справай асабіста. Але ўсё ла за пісьмом Сталіну М. Ільіна піша пісьмо ў Саюз саветскіх пісьменнікаў СССР Стаўскаму, у якім ён называе ўсе імёны, разбілітавання сёння. Гэтае пісьмо мы даём з некаторымі скарачэннямі—толькі сутнасць і тыя ярлыкі, навешаны на рэпрэсіраваных пісьменнікаў.

«Вступил в белорусскую литературу в 1926 г.—в БГТ-1 поставлена первая пьеса. В 1928 г.—вторая пьеса во 2-м БГТ «На прадвесні» (о первых ростках коллективизации). Театральные схватки с беллацами—первая стычка с «литнационалистами» в 1928 г.—со Звонаком, который в 1937 г. изолирован. Во главе СНК и НКЗ, НКП стояли буржуазные националисты. В написанной Чорным повести «Лявон Бушмар» старается

Вечно преданный Вам
М. Ильинский
13/VI-37 г. г. Минск».

дня нараджэння паэта, які адбыўся 17 лютага на яго радзіме. Вечар праходзіў у Капыльскім РДК. Пра яго парупіліся райком партыі, райвыканком, землякі паэта.

З гэтай нагоды да Капылля прыехалі вучні і выкладчыкі 150-й мінскай сярэдняй школы. Школа гэтая з музычным ухілам. Сталінінчыя госці далі ў Капыль яліні канцэрт. А найперш трэба сказаць, што ў гэтай мінскай школе працуе школьны музей агунаўшых беларускіх пісьменнікаў. Кіруе ім настаўніца дзіцяна Рыгораўна Гальпер. Яна адшукала нямала родзічаў загінуўшых, твораў пісьменні-

наў, у тым ліку і Аляксея Коршака. Яго вершы «Гарачыне», «Паранены» і многія іншыя гукалі са сцэны раённага Дома культуры. На вечары прысутнічалі сястра паэта Соф'я Ігнатаўна і брат Віктар Ігнатавіч. Віктар Ігнатавіч расказаў пра дзіцячыя і юнацкія гады Аляксея Коршака, прачытаў яго франтавое пісьмо.

На вечары выступілі пісьменнікі Уладзімір Паўлаў і Рыгор Яўсеў.

Неўзабаве ў вёсцы Вуглы, дзе нарадзіўся Аляксей Коршак, мяркуецца адкрыць мемарыяльную дошку.

Я. КУТАС.

ЮБИЛЕИ, ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Памяці Аляксея Коршака

Аляксей Коршак загінуў 25 лютага 1945 года ва Усходняй Прусіі дваццаціпяцігадовым. Ён навучаўся засталецка ў гэтым узросце сярод пабрацімаў, беларускіх паэтаў і празаікаў, што не вярнуліся з франтоў Вялікай Айчыннай вайны і партызанскіх блокад.

Перад вайной А. Коршак падрыхтаваў рукапіс першага зборніка вершаў «Пялёсткі». Але выйшла некалькі значна паэзія.

Адначасна Аляксея паэту Міколу Аўрамчыку з горыччу давалася дабаўляць да першапачатковай назвы зборніка эпітэт «апаляненая». Пад такой назвай кніга і выйшла—«Апаляненая пялёстка». Але ў творчай спадчыне паэта-ваіна засталіся сшыткі з вершамі. Яны чакаюць свайго даследчына і выдаўца.

Пра гэта згадвалася на вечары, прысвечаным 70-годдзю з

Месяц назад у «Ліме» быў змешчаны рэпартаж нашага карэспандэнта, які пабываў на сходзе па вылучэнні кандыдата ў народныя дэпутаты БССР на адным з прадпрыемстваў Астраўца. У рэпартажы расказвалася, як у выніку вострай барацьбы ў адзінаго да таго часу кандыдата па выбарчай акрузе № 264 старшыні Гродзенскага аблвыканкома Д. Арцымені з'явіўся сапернік — намеснік старшыні райвыканкома Р. Герт. «Нечаканы паварот» — так называўся той рэпартаж. У ім выказвалася

думка, што далейшая барацьба за дэпутацкі мандат будзе яшчэ больш нялёгкай. Гэта стала канчаткова ясна, калі кандыдатам у дэпутаты па той жа акрузе быў зарэгістраваны пісьменнік Адам Мальдзіс.

Нам здаецца, што чытачам «Ліме» будзе цікава больш падрабязна даведацца пра тое, што адбывалася ў Астраўцы на працягу двух апошніх месяцаў перад выбарамі. Пра гэта — карэспандэнцыя журналіста В. Жданко, якая прапануецца вашай увазе.

гасных клубаў ніколі, мабыць, не чулі такіх вострых размоў. На леташніх выбарах народных дэпутатаў краіны ўсё было зусім па-іншаму. А тут... Спачатку, вядома, усё ішло паважна, ладам. Выступалі све, выскочыла прасілі ў Дзмітрыя Канстанцінавіча новыя майстэрні, новую ферму, аўтобусны прыпынак. Старшыня аблвыканкома абяцаннямі не раскідваўся, але і не расчароўваў высокаўважліва, запэўніў, што «хацеў бы папрацаваць гэтыя пяць гадоў і вельмі сур'ёзна дапамагчы Астравецкаму раёну». Прыедзшы гаварылі пра іншае і прасілі ў Дзмітрыя Канстанцінавіча зусім не матэрыяльных даброт. Дапыталіся, што ён зробіў для раёна за тры два тэрміны, якія прадстаўляў Астравецчыну ў Вярхоўным Саўеце БССР?

Размова ў калгасе імя Кірава набыла такі напал, што старшыня сходу сакратар РК КПБ М. М. Ялоўскі вырашыў паставіць на галасаванне прапанову: «Слова даваць толькі жыхарам Міхалішак». Гэта выклікала пратэст з боку тых, хто прыехаў з Астраўца. Мікалая Мікалаевіча не без падстаў абвінавачвалі ў парушэнні закона аб выбарах, і назаўтра, у Вароне, М. М. Ялоўскі, які і там быў старшынёй сходу, такой прамашкі ўжо не дапусціў. Можна, таму сустрэча атрымалася яшчэ больш вострай. Р. А. Герту і Д. К. Арцымені давялося выслухаць столькі непрыемных напрокаў у свой адрас, што старшыня аблвыканкома з горьчучу прызаўважыў:

— Мне такой ацэнкі яшчэ нідэ не давалі. Мне вельмі не падабаецца сварка паміж кандыдатамі. Гэта — горш, чым сварка паміж партыямі на Захадзе.

Д. К. Арцыменю, на маю думку, можна паспачуваць. Ці не мядзведжую паслугу аказалі яму кіраўнікі раёна, якія ўзяліся аблегчыць шлях да дэпутацкага крэсла з разлікам на высокае анякунства. А тое, што разлік гэты быў і застаецца, ні І. Ю. Кардаш, ні М. М. Ялоўскі не хаваюць. «Калі т. Арцыменю Д. К. будзе дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР па нашай выбарчай акрузе, ён многае зробіць для нашага раёна. А праблем у раёне вельмі многа і неабходна падтрымка. Таму лепшай кандыдатуры я не бачу», — казаў першы сакратар РК КПБ на сходзе, калі «спраўсочвалі» А. Р. Герта за яго незапланаваную ініцыятыву. Алег Расціславіч жа мяркуе, што народны дэпутат рэспублікі павінен займацца не тым, каб цягнуць кароткую коўдру матэрыяльных магчымасцей вобласці на прарэхі нейкага аднаго раёна, і таму з Іванам Юльявічам не згаджаецца.

Цяпер ужо позна што-небудзь мяняць у гэтай сітуацыі. Спружыну грамадскай думкі кіраўнікі раёна націснулі, але ўтрымаць яе ў такім становішчы не змаглі. Стопар, які так доўга і безадмоўна дзейнічаў, на гэты раз не спрацаваў.

І не так важна, хто атрымае перамогу на выбарах у Астравецкай акрузе. Куды больш істотна, каб людзі зразумелі, што стрэлі гадзініка аднолькава паказваюць новы час і для сталіцы, і для маленькай вясковай Астравецчыны. Кожная спроба замарудзіць іх урэшце ўсё роўна акажацца безвыніковай: механізм у гадзініка адзін.

В. ЖДАНКО.

Астравецкі раён—Мінск.

Працяг тэмы

Новы час па старым стылі?

За некалькі дзён да новага года ў Астраўцы адбыўся партыйны сход апарату райкома партыі. Напал эмоцый, які панаваў на ім, бачны нават у сухіх пратакольных радках. Сакратар Астравецкага РК КПБ М. М. Ялоўскі быў катэгорычны і жорсткі ў ацэнках: «Такое ў нас упершыню, калі работнік РК КПБ ідзе ўразрэз з дзеяннямі райкома, яго меркаваннем. Гэта інцыдэнт дэмагогіі і палітычнага авантурызму». І далей, звяртаючыся да «віноўніка»: «Вы... паступілі па-здрадніцку. Вы льяце вяду на млын нашых праціўнікаў». У канцы выступлення Мікалая Мікалаевіча прапанаваў «за дзеянні, несумяшчальныя з работай у апарате РК КПБ, выразіць Герту А. Р. (сыну намесніка старшыні райвыканкома Р. А. Герта, пра якога ішла гаворка ў лімаўскім рэпартажы. — Рэд.) недавер». Прапанову, праўда, не падтрымалі. Абмежаваліся больш асцярожнай фармулёўкай: «Паводзіны Герта А. Р. асудзіць і абмежавацца абмеркаваннем».

Што ж учыніў малады інструктар райкома партыі Алег Расціславіч Герт? Чаму пайшоў насуперак меркавання кіраўнікоў раёна?

— Калі адразу ў чатырох гаспадарках у адзін дзень і ледзь не ў адзін час кандыдатам у народныя дэпутаты рэспублікі вылучылі старшыню аблвыканкома Д. К. Арцыменю, я зразумеў, што паўтараецца ранейшая гісторыя, якая ў нашым раёне за дзесяцігоддзі да драбніц распрацавана, — расказваў мне А. Р. Герта. — Сходы па вылучэнні склікаліся ў «пажарным» парадку. Сакратар партарганізацыі калгаса імя К. Маркса А. Міхеєў, напрыклад, пра вылучэнне, якое павінна было адбыцца ў іх гаспадарцы, нават не чуў. А назаўтра раніцай звяно туды — аказваецца, праводзіцца сход па вылучэнні Арцымені. Пра альтэрнатыўныя кандыдатуры там і гаворкі не было. І тады я адважыўся — пайшоў на сход у «Райаграпрамтэхніку», дзе таксама павінна было адбыцца вылучэнне кандыдата, і выступіў супраць кандыдатуры Арцымені. Так, я лічу, што гэты чалавек недастойны быць дэпутатам — у мяне дастаткова аргументаў, каб гэта сцвярджаць, і я гатовы адказаць за свае словы. Але справа не толькі ў гэтым. Да якога часу мы будзем заставацца акружай для бесперашкоднага атрымання дэпутацкіх мандатаў высокапастаўленымі партыйнымі і савецкімі функцыянерамі?

Рабочыя «Райаграпрамтэхнікі» выступленне Герта падтрымалі і вылучылі кандыдатам супрацоўніка Астравецкага

РАУС С. П. Маўрына, які, дарэчы, сам прапанаваў уласную кандыдатуру (выпадак для раёна беспрэцэдэнтны).

А назаўтра ў райкоме адбыўся партыйны сход з красамойным парадкам дня «Аб паводзінах тав. Герта А. Р. на сходзе ў «Аграпрамтэхніцы» па вылучэнні кандыдата ў народныя дэпутаты БССР».

З інфармацыі, з якой выступіў першы сакратар РК КПБ І. Ю. Кардаш, камуністам райкома стала вядома, што ўчынак Герта зусім не такі бяскрыўдны, як можа здацца на першы погляд, бо наравіць інструктар «без санкцыі райкома КПБ самавольна прысутнічаў на сходзе» і «мэта яго была — прынізіць вылучаемыя кандыдатуры, хаця ўсе кандыдатуры былі абмеркаваны на семінары сакратароў партарганізацый, з кіраўнікамі прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў, на пасяджэнні бюро райкома КПБ». (Спыніўшыся позірк на выразе «ўсе кандыдатуры», я паспрабаваў высветліць у сакратара партарганізацыі РК КПБ П. Е. Еўдакімава, якія прозвішчы хаваюцца за ім. Аказалася, так пачціва, у множным ліку гаварылася пра кандыдатуру старшыні аблвыканкома — іншыя прозвішчы на нарадах не называліся). Мала гэтага, А. Р. Герта «пасля зацвярджэння парадку дня — навізваў сваю думку»: «пад сумненне паставіў кандыдатуру тав. Арцымені... хаця заслугі Арцымені Д. К. у станаўленні і развіцці раёна несумненныя».

Пра вынік сходу мы ўжо ведаем. Яшчэ праз тыдзень адбыўся пленум РК КПБ, на якім прозвішча Герта згадвалася не адзін раз і ў пастанове якога срод усяго іншага прадпісвалася «даручыць бюро РК КПБ разгледзець пытанне аб мэтазгоднасці далейшай работы ў апарате райкома КПБ інструктара тав. Герта А. Р. за дзеянні, якія супярэчаць Статуту КПСС».

Учынку А. Р. Герта была дадзена двухсэнсоўная ацэнка, інструктара паставілі на месца. Але каменем быў ужо кінуты — і па ўчора яшчэ ціхай спакойнай гладзі разышліся кругі. Спыніць гэтыя кругі наўрад ці было магчыма.

Тройчы давялося збірацца на сходы работнікам «Райаграпрамтэхнікі», каб іх вылучэнне С. П. Маўрына было прызнана правамоцным. Сяргею Пятровічу, па яго словах, за гэты час давялося выслухаць настойлівыя пароды зняць кандыдатуру. Але энергічны капітан міліцыі аказаўся незгаворлівым.

А пасля тым часам поўніўся чуткамі і здагадкамі. Сапраўдныя і ўяўныя мэты пар-

тыйнага кіраўніцтва ў перадвыбарчай барацьбе абрасталі сапраўднымі і ўяўнымі дэталямі. Мяркую, мала каго здзівіла, калі праз некаторы час на заводзе агульнажывальных вузлоў і дэталёў быў вылучаны яшчэ адзін сапернік старшыні аблвыканкома — намеснік старшыні райвыканкома Р. А. Герта, — бацька А. Р. Герта.

Услед за гэтым кандыдатам у дэпутаты абласнога Савета вылучаюць А. Р. Герта. Вакол яго фігуры зноў узнікае мітусня. Дырэктар райбыткамбіната Г. М. Варэйка з горьчучу і абурэннем расказвала мне, як настойліва раіў ёй першы сакратар райкома балаціравацца па той акрузе, дзе вылучаны А. Р. Герта, каб перамагчы яго на выбарах. Аўтарытэт у Ганны Мікалаевы, — што праўда то праўда, — высокі і перамагчы непакорлівага інструктара яна, напэўна, магла б. Але прапанову гэту дырэктар райбыткамбіната палічыла за асабістую знявагу, за недастойны метада барацьбы. І не стала хаваць сваіх думак, адкрыта пачала выступаць супраць такой тактыкі.

У дзвяршэнне ў Астравец з Мінска прыехаў яшчэ адзін кандыдат у народныя дэпутаты БССР — навуковец і літаратар А. І. Мальдзіс, вылучаны рэспубліканскай радай Таварыства беларускай мовы.

З гэтага моманту, на маю думку, супрацьстаянне дасягнула анагею, бо з кабінетаў і калідораў увайшло ў залы, дзе адбываліся сустрэчы з выбаршчыкамі. Я пабываў на двох такіх сустрэчах, — у калгасах імя Кірава і імя Карла Маркса. Яны менш за ўсё нагадвалі тым піхні памаркоўныя сходы, якія і сёння пакуль што не рэдкасць у сельскіх акругах. Ехалі на іх з Астраўца не толькі кандыдаты. У даўжэзнай па раённых мерках аўтамабільнай кавалькадзе, якая рухалася ў Міхалішкі і Варону, можна было ўбачыць машыны і першага сакратара райкома, і старшыні райвыканкома, і шматлікіх прыхільнікаў кандыдатаў. Група падтрымкі Р. А. Герта была асабліва актыўная і вызначалася асабліва вострымі выступленнямі.

Калгаснікі, напэўна, зусім не чакалі такога павароту падзей. Займальна было назіраць, як вясковыя жанчыны — даяркі і цялятніцы, — якія да пачатку сходу цікавіліся ў мяне, ці хутка ім галасаваць за Арцыменю, вельмі здзівіліся, даведаўшыся, што галасаваць не ў гэты вечар і выбіраць неабавязкова старшыню аблвыканкома, — як гэты самыя цёткі з непрыхаваным захваленнем і здзіўленнем сачылі за дэбатамі. Сцены кал-

ВЫСТАВКІ

У ТВОРАХ—ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ БЯДА

Чарнобыль — наш агульны боль. Асаблівы ж боль — у гомельчан, якія першымі адчулі похы страханай бяды. У зону жорсткага кантролю выдзелілі гомельскія мастакі У. Яўтухоў, М. Гурычанкоў, А. Гурычанкова, М. Палляноў і іншыя. Вынікам іх паездак з'явіліся творы чарнобыльскага цыкла.

Вялікую цікавасць выклікала

у гомельскага гледача абласная мастацкая выстаўка, на якой значнае месца занялі работы аб гэтых трагічных падзеях. Жывапісец В. Дзенісенка паказаў мёртвую прыроду, зямлю, якую пакінулі людзі. На палатне мы бачым агародку, якая раздзяляе лясны масіў. Але кожны ра-

зуме, што радыёнукліды гэтай мялгой не падзелены, яны — пабагалі яе.

З 1986 года да чарнобыльскай тэмы звяртаецца плакатыст А. Отчык. Ён нарадзіўся на Палессі. З маленства малываў чужоўныя краівыя родных мясцін, а цяпер воль працуе над творамі, якія напоўнены трывогай і болем за іх.

Трыпціх Л. Пакаташкінай складаюць работы «Адзінота», «Сумны край», «Для нас тут птушкі не спяваюць». Заклікам да справядлівасці паўстае плакат В. Дзямінчук «Пацярпеўшым раёнам — паўнацэнную медыцынскую дапамогу!»

А. ШНЫПАРКОУ, г. Гомель.

Беларускі «Гэлап»?

У мінулым нумары «Ліме» быў змешчаны матэрыял «Мінчане пра культуру», у якім прыводзіліся канкрэтныя лічбы аднаго сацыялагічнага аналізу. Падобныя даследаванні ў галіне культуры многія ўбачылі ўпершыню, не гаворачы ўжо пра тое, што яны паказалі «сенсацыйны» ўзровень развіцця нашай агульнай культуры.

Нашых чытачоў зацікавіла, хто ж правёў у Мінску такі неабходны для ўсіх нас аналіз. Паведамляем, што гэтыя даследаванні праведзены зусім новай «Службай вывучэння грамадскай думкі», якая ў студзені створана пры РНМЦ культуры.

Нам у Беларусі ўжо даўно неабходна мець свой «Інстытут Гэлапа», які б праводзіў аптыміні грамадскай думкі па той ці іншай праблеме. РНМЦ культуры зразумеў, што такая служба ў галіне культуры нам неабходна. Узначалі «Службу...» кандыдат філасофскіх навук, дацэнт Мінскага педінстытута В. Качаргін. Ён, між іншым, не вачок у сацыялагічных даследаваннях, прымаў удзел у распрацоўцы некаторых канцэпцый развіцця культуры, праграм «Спадчына», «Вольны час». У групу ўваходзіць спецыяліст з навукова-даследчых устаноў Мінска.

— РНМЦ культуры працаваў над стварэннем «Службы...» на працягу мінулага года, — расказвае дырэктар РНМЦ культуры А. ЛЯГЕНЧАНКА. — Мы прыкінулі сістэму «Службы...», яе метадыку, агаварылі штаты і стварылі сетку інтэр'юераў. Апрацоўка атрыманай інфармацыі робіцца на камп'ютарах Мінскага завода вылічальнай тэхнікі «ЕС-1841». Сумнявацца ў аб'ектыўнасці і даставернасці аналізу няма падстаў, ён навукова абгрунтаваны. Мы прымяняем метады, які ў сацыялогіі атрымаў назву верагоднай шматступенчатай выбаркі. Дапушчальная памылка складае 5 працэнтаў.

Важна ўказаць на два аспекты ў рабоце сацыялагічнай службы. Першае: яна праводзіць аналіз толькі ў галіне развіцця нацыянальнай культуры, на што раней у нас амаль не звярталася ўвага. Другое: уся работа праводзіцца ў самай асцярожнай тэрміны. Скажам, даследаванне «Мінчане пра культуру» было праведзена ўсяго за сем дзён.

З'яўленне такой сацыялагічнай службы — жыццёвая неабходнасць. Яна можа адказаць на пытанні, якія хвалюць многіх: адносіны людзей да роднай мовы і літаратуры, да нацыянальнай культуры і лёсу нацыянальных меншасцяў, якія пражываюць у нас, да БНФ і нацыянальнай сімволікі...

Мы добра ведаем, як у нас традыцыйна адносяцца да ўсяго новага ў развіцці нацыянальнай культуры. Зразумела, што і «Службе...» РНМЦ культуры існаваць няпроста.

— Асноўная для нас праблема — гэта фінансавыя пытанні, — заўважае А. Лягенчанка. — Служба наша лічыцца гаспадарча-разліковай. Таму спадзімацца, што цікавасць да работы яе правяць органы культуры. Магчыма, адносіны людзей да праблемы культуры зацікавіць і нашы саюзы пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, тэатральных дзеячаў...

Каго яшчэ цікавіць думка людзей па розных аспектах развіцця нацыянальнай культуры? Хто падтрымае «беларускую службу Гэлапа»?

Паш кар.

ПАЧЫНАЮ ад кропкі, пастаўленай Міхасём Мушыньскім у артыкуле «Ці быў Міхал Тварыцкі ворагам народа?» Пачынаю не толькі з тае прычыны, што артыкул стаўся, лічу, літаратурнай падзеяй, у культурным жыцці Беларусі — аб ім спрачаюцца студэнты, настаўнікі, артыкул непакоець думку тых, хто так ці інакш звязаны з нашай літаратурай. Кропка, такім чынам, множыцца шматкроп'ем, запрашэннем да глыбокай і сумленнай размовы пра лёс беларускай літаратуры, яе дзеячаў і яе герояў. Два артыкулы (Я. Ленсу і Т. Грамадчанкі), што былі пущаны «ЛіМам» як бы наўздагон М. Мушыньскаму, шматкроп'я сабой не адмянілі, тэму закрыць не маглі, а толькі дадалі пытанняў: дык хто ж ты, Міхал Тварыцкі?..

Распачаўшы высакародную справу «рэабілітацыі» герояў, вельмі важна ў момант спахпаціцца і зразумець, што гэта толькі адзін — ды і то першапачатковы — этап перачытвання спадчыны. Усякая гаворка пра рэабілітаваных літаратурных герояў будзе мець у сабе знак непаўнаты (а то і непазбежнай «перарэабілітацыі»), калі за паасобнымі лёсамі мастацкіх характараў не паўстане інакшая, першаступенная, галоўная задача. Гэта — рэабілітацыя нацыянальнай літаратурнай традыцыі.

М. Мушыньскі аргументавана і тонка пасведчыў, што калі перад намі мастак сапраўдны, то ён не можа не адлюстравіць заканамернасці і супярэчнасці свайго часу, — але пасведчыў найперш у сацыяльным плане. Нам хацелася б звярнуць увагу на тое, што сапраўды мастак не можа не зацікавіць найбольш характэрныя рысы нацыянальнай традыцыі, не можа не выявіць заканамернасці станаўлення ці, наадварот, ломкі гэтых традыцый.

Падумаем, хіба чорнаўскіе маленне «чалавек — гэта цэлы свет» (а не толькі так, усечана — «вораг народа») не ўвайшло — інтуітыўна ці свядома — у сваім індывідуальна-непаўторным нацыянальным складзе ў тыя пакаленні, што прадставіў К. Чорны на старонках рамана? Хіба іншае маленне, якое гранічна выкрышталізавалася ў перадсмартным дзённымым запісе «Божа, напішы за мяне мае раманы...», не вадзіла рукою пісьменніка праз усю творчасць і не засцерагала ад бяздумнага абыходжання са сваімі героямі? І хіба гэтыя магчымі не перанарываліся, прытым — вельмі спецыфічна, у такіх пачварных формах, якія мала дзе сустраем увогуле ў літаратурнай практыцы — на вобразе Міхала Тварыцкага, адным з самых трагічных вобразаў беларускай літаратуры?

Вось адсюль я і пачынаю. Таму што спрэчна — не толькі згода ці нягода з вызначанымі папярэднікаў. Гэта, найперш, працяг думкі.

Відаць, не трэба празмерна ідэалізаваць цэльнасць і паслядоўнасць светабацання Кузьмы Чорнага. Усё ж такі 1930 год, калі літаральна ўсе ўзвышэнцы патрабавалі «жорсткай кары агентам міжнароднай буржуазіі» — У. Дубоўку, А. Бабарэку, Я. Пушчу, і многае іншае не надта спрыяла цэласнасці светабацання. Уся публіцыстыка пісьменніка 30-х гг. — сведчанне жорсткіх, а падчас і несумяшчальных супрацьлегласцей. «Ідэяны катэгорыі» ўсё мацней перакрывалі погляд на чалавека як на «цэлы свет». Будзем сумленнымі: «Трэцяе пакаленне» — таксама сацыяльны заказ. Але Кузьма Чорны — вялікі пісьменнік, і ўся прыцягальнасць чорнаўскага рамана не ў апошняю чаргу заключаецца ў тым, што нацыянальная культура, нягасная інерцыйная яе сіла падымала Тварыцкага над ідэалагічнай схемай. Сацыяльны заказ імкнуўся да выршэства сваіх законаў у творы, а нацыянальная культурная традыцыя не здавала сябе цалкам у палон. І перш за ўсё гэтае змаганне, гэтая несвабода развіцця мастацкага характара, абумоўлена несвабодай творцы, складае аснову трагічнага зараду чорнаўскага твора.

Міхал Тварыцкі пачынаўся з таго, што заўсёды рабіла — любая! — літаратура: з накар-

лення, збірання чалавечнасці ў герою. Вітражом складаюцца гэтыя «драбязінкі» чалавечнасці ў кожнага пісьменніка, і маюць вітража заўсёды неаднолькавы.

Сам працэс назіпаўвання гэтых «драбязінак», як вядома, няпросты. І запас іх таму і становіўся сапраўды залатым, што праходзіў праз сіта адмоўнага вопыту (у «Трэцім пакаленні» першаснае «вочка» такога сіта — Скуратовічаў хутар). А колькі «драбязінак» так

Азіраючыся на беларускую літаратурную традыцыю, зьявечаную і абылганую, а шмат у чым і дагэтуль перэабілітаваную ў сваім чалавечнаўным пафасе, мусім зазначыць сабе: чаго не было ў беларускай класічнай прозе — дык гэта стаўкі на слабога чалавека. Увогуле, класічная беларуская літаратура выбірала для сябе героя нягучнага і някідкага, але — і надзіва стойкага ў гэтых сваіх якасцях.

Тварыцкі — не выключэнне з

ным. Над тым, над кім завяла ўлада зямлі, спрадвечных клопатаў, зямная «абстрактная» прыгажосць як быццам не ўладарыла. Уладарыла пачуццё гаспадарскае, якое і да гэтай пары прымушае любога чалавека ад зямлі прыняць, падабраць, а то і да хаты прынесці нядбайна кінутую гайку, нават калі гэтай гайцы няма да пары да часу прымянення. У свядомасці селяніна яна мае патэнцыяльную карыснасць.

кепскіх ад нараджэння людзей — Міхала і Зосі?

О, літаратура — вялікая хіт-руна! Ніколі не называючы прама, яна ўсё ж няўмольна і дужычыла адну з прычын, па якой жанчына вылучаецца большай, у параўнанні з мужчынам, адкрытасцю, больш гнутка і чуйна рэагуе на характэрныя і цуды навакольна, любіць кветкі і прыгожыя сукенкі. Ад ледніковых мамантаў і да ўнукаў нашага Тварыцкага погляд мужчыны быў затуманены пераважна адной страсцю: здабыць страву, накарміць сям'ю, і зноў — здабыць. І някепска, каб у запас... І гэтая сляпучая страсць, невыносны падчас цяжка адказнасці так пачварна дэфармавалі характар, што чалавеку было ўжо зусім не да характава свету. Вось і трызіньні ўсё жыццё зямлёю коласаўскі Міхал, і памірае з гэтым стогнам-трызіненнем. І Васіль Дзятлік з «Палескай хронікі» сыпле раптам у вочы каханай жменю пакутлівага прагнення: от, каб той зямелькі, што за цагельняю... У той жа час коласаўская Ганна ці Ганна мележаўская вызначаюцца большай амплітудай страсцей і нават большай свабодой погляду на свет. Гэтыя герані залежаць хутчэй ад сваіх карміцеляў і іх волі, чым ад волі і сілы сацыяльных абставін. Усе самыя цяжкія супярэчлівыя вузлы жыцця ўскладваліся на мужчыньскія плечы.

Дык ці не тое ж і ў «Трэцім пакаленні»? Што асаблівае магло б утрымліваць Зосію на Скуратовічавым хутары? Ды амаль нічога. На Міхалку ж — ён з маленства пастаўлены ў такіх умовах — лжыла ўсё адказнасць за выжыванне сям'і. Бацька быў, але з-за атрутнай хваробы ён ужо не мог упраўляцца па гаспадарцы. І васьмь першая жудасная дэфармацыя: бацька — не толькі бацька, але і яшчэ адзін галодны рот. А жыццёвая сценка, і бэз таго пакрыжастая і слізкая, робіць яшчэ адзін спануслівы, небяспечны паварот: перад Міхалкам раскрываецца злавасная сутнасная тайна Скуратовічава ўладу жыцця: не схіруеш — не выжывеш. Калі мы прызнаем трагедыю дароўлага Рыбана як трагедыю падзення чалавечага духу, то з яшчэ большым болей мы павінны ўзірацца ў постаць падлетка, які і на ногі яшчэ не стаў як след.

Вялікая таксама розніца паміж ім і юнаком Васілём у І. Мележа. Першы з няўмольнай неабходнасцю вымушаны дзейнічаць толькі так і не іначай, у яго з дзідства ніякай свабоды выбару. Адсюль у Міхалкі не толькі спрадвечная мужыцкая цягавітасць і трыўшчасць, упартае жаданне выбіцца з беднасці, але і жорстка дэфармаваны погляд на само вызваленне.

Мележаўскі Васіль падлеткам мае зусім іншую маральную атмасферу. Гэткай неадступнай неабходнасці высільвацца хітрукчы, каб уратаваць сям'ю, няма. Жорстка, а па сутнасці рабская залежнасць жыццёвых абставін для Васіля паслаблена. На першым часе яму дастаткова, каб, як слухна ў свой час зазначаў Д. Бугаёў, замацаваць за сабой права «назвацца мужчынам, якому па сіле самая цяжкая сялянская праца». Міхалка пра аналагічнае права можа хіба што марыць.

Захоплены вірам антыгуманізму умоў («Гэтая дзіцячая душа была замучана і разарвана на часткі ўсім тым, што навісла над ёю»), не выстаяў чатырнаццацігадовы хлапчук. Сляпучае пачуццё сацыяльнай несправядлівасці нараджала не менш сляпучую прагу помсты. І васьмь яна, гэтая прага, вырываецца зларадным выгукам да Скуратовіча: «От папабожкаў бы тады!»

Вось што — адсутнасць гарантыі, а не нейкі асаблівасці псіхікі і свядомасці дэфармавала характар Міхала. Не было іх ні на хутары Скуратовіча (і тады адзінай гарантыяй стала спекуляванне на тайне схаванага збожжа), не пабылі і пазней. Хто, калі і якія гарантыі мог даць Міхалу Тварыцкаму? Маўчыць пра гэта «Трэцяе пакаленне»...

Ігар ЖУК

НЯВОЛЬНІК ЛЁСУ

Спраба рэабілітацыі літаратурнай традыцыі

не праходзіла, так і заставаўся незапатрабаванымі, не дачакаўшыся шчаслівага імгнення канкрэтнай асобы ці зорнага часу цэлага народа, нацыі, каб шчодр а ўпрыгожыць агульначалавечы вображ.

«Сіта» жыццёвага вопыту Тварыцкага — трагічнае ад самага пачатку. Чым далей ішоў у жыццё гэты з маленства скручаны, змарнатраўлены, без адзінага прабліску надзеі чалавек, тым менш апірыўся, тым менш жывых нітачак звязвала яго з жыццём, з вопытам папярэднікаў. Дык ці дзіва, што так часта думаецца Міхалу пра «чорны дзень» (адзін з асноўных «школьных» тэзісаў у асуджэнне Міхала)?

«Теперь ему незачем было торопиться. Все было кончено». Памятаецца, адкуль гэта? Так, гэта М. Шолахаў падводзіў рысу свайму Мележаву. Вялікая, сапраўдная літаратура, падводзіць рысу пад сваім, уласна адкрытым героем, падводзіла рысу і пад шматлікімі безыменнымі героямі. «Всё было кончено», — гэта ж і пра Тварыцкага. Гэтае ж адчуванне і ў Васіля Дзятліка, але пераможнае, магчыма — яшчэ больш пакутнае: «І трэба жыць, як я. Ян доля наканавава. Жыць». «Всё было кончено» і для Сымона Карызына («Вязьмо» М. Зрэцкага), ды і да бліжэйшага нам быкаўскага Рыбана. Які розныя героі, якія розныя ідэі, выпавяданыя імі, якія жыццёвыя шляхі розныя, а літаратура — адна. Літаратура разлічваецца за іх і з імі толькі тады, калі героі сапраўды мастацкія, калі жыўць па законах мастацтва.

Так, чорнаўскі Міхал распачынаўся на грэбені вялікай літаратуры. А васьмь дапісвалі гэты вобраз за К. Чорнага абставіны. Абставіны грамадскага быцця прымуслі пайсці чорнаўскага героя і на яшчэ адзін пераканаўчы з пункту гледжання мастацкай логікі крок — выкапаць і прынесці Скуратовічаў скарб. Гэта не Міхал, гэта сам Чорны быў вымушаны за свайго героя паспешліва дастаць золата з патаўніка. Трагедыя ў сваёй аснове, Міхал зазнаў падвойную, унікальную трагедыю: яшчэ не дапісаны да канца, няспраўджаны, ён нёс на сабе злавасную пячатку «ворага». Ратучы ад кары свайго непапулярнага «сына», «бацька»-пісьменнік быў вымушаны ўвесці матыў «выпраўлення».

Ды толькі наўрад ці здзейснілася тут «чалавечае нараджэнне». Не таму, што нараджацца не было каму. Не было ў тым жыцці ад чаго нараджацца Міхалу новаму. Што, спытаем, ад адбранай пад выглядам калектывізацыі зямлі і маёмасці «нараджаюцца» і інакш глядзяць на свет? Напэўна. Што, «выпраўляюцца» ад пройдзенага прапоўна-выхаваўчага лагера, ад цкавання следчымі? Напэўна! Рассыпае золата ў хаце Зосі Тварыцкай магло б з большай верагоднасцю засведчыць акт адчаю зламанага ўсім гэтымі жорсткімі рэальнасцямі чалавека, чым нараджэнне новага. Для Міхала «всё было кончана» — васьмь у чым штука!

гэтай традыцыі. Ён не слабак, ён крэпкі і вынослівы, ён стойкі ў сваіх перакананнях. К. Чорны ўвогуле не даставаў са сваёй чалавечай і пісьменніцкай памяці фігуры шэрыя, бяздарныя. Яго героі па вялікім рахунку багата надзелены якасцямі загартаваных натур. Мы, бадай, не сустранемся з празмерна расхрыстанымі страсцямі Міці Кармазава. Не часта спатыкаем тут і Івана Кармазава. Усё больш перад намі варыянт Алёшы Кармазава, кажучы словамі пісьменніка — «ціхі сумленнік». Пра чорнаўскіх герояў, да якіх прымыкаюць Гушка, Няміра, можна сказаць, што ўсе яны

Жывуць, цярапліва долю смычуць і крывя нясуць мужыцкія ціха, Дабра не бачачы з-за ліха.

Я паўтарыў радкі Паэта, яшчэ раз здзівіўшыся іх надчасовай сутнасці: яны ж пра наш народ і наш сённяшні дзень. Сапраўднае мастацтва не прывязваецца толькі да пэўнага канкрэтнага моманту, яно бязмежна ў часе і прасторы. І мы ў адносінах да Міхала Тварыцкага часта таксама дапускаем адну метадалагічную нетактоўнасць: як мастацкі характар, як мастацкі феномен мы разглядаем яго толькі ў раманах ці толькі ў часе стварэння рамана. А, між тым, Міхал — з большай тоўшчы гадоў, гадавыя кольцы не аднаго сялянскага пакалення спавідалі яго характар. Успомнім яшчэ аднаго Міхала, коласаўскага.

Як на адбітак у люстры, твар у твар могуць глядзець коласаўскі і чорнаўскі Міхалы, такія пакутныя і такія цяраплівыя. Колькі ўсё ж цярапліва можа змяшчаць у сабе чалавечая душа! Ні разу не засупраціўся Тварыцкі. Хітрыкі, екажаце? Усё ўпотаі? Што ж, ёсць і гэта. Але, мне здаецца, — найбольш таго, што яшчэ трохі раней падгледзеў Колас у свайго Міхала:

А ты, пакуль ёсць рух і сіла, Служы панам, збірай іх і крошкі І ведай цымныя дарожкі І ведай долі да магілы. Служы панам і пахілы, Служы з-над панснага агрызна І заўжды гніся нізка, нізка...

Гэта чорнаўскі Бушмар у «звярыным» парыванні разы два так распраміцца, што не паздаровіцца і польскаму паручніку, і чырвонаму «калектывізатару». А Міхалы, коласаўскі і чорнаўскі, як блізкія, не надта распрамяюцца, яны больш — гнуцца «І век жыўць пад нейкім страхам».

Любоў да зямлі? Так, але гэта любоў асуджанага. Не ўробіш — не выжывеш. Тут не да красы і характава навакольна. Коласаўскі жывапіс паэтычнага прыродапісання лунаў над «Новай зямлёй» перш за ўсё як раскашаванне прыпамінаў паэта-взяня, пададзены часам ад сябе, часам ад дзядзькі Антося, часам захопленымі вачыма дзяцей. Найменей — ад імя Міхала. І гэта было правіль-

Усё навокал насычана такой практычнай карыснасцю — з гэтакімі пазіцыі падыходзіў да жыцця Міхалка. Іншая справа, што якасць гэтая ў героя К. Чорнага выглядае як бы гіпертрафіраванай. І гэта зноў жа зразумела. Колас, каб не перагружаць герояў, кожнаму адводзіў у творы строга вызначаную функцыю. Вось і дапаўняе Антося, які ўмее любавіцца характавом прыроды, Міхала, якому з-за высілкаў у пошуку «свайго кута» зусім не да такога любавання. У К. Чорнага ж пад рукою няма ні Антося, ні дзяцей — ды і задача была іншая.

Думаецца, «Панская пацеха» ў Я. Коласа, як і спроба Міхалкавых хітрыкаў над Скуратовічам (таксама: скачы ж, браток, пад маю дудку), могуць больш пасведчыць на карысць мастацкага сваяцтва гэтых герояў, чымся простае супадзенне лёсаў ці мастацкіх эпізодаў. Нават у самой наіўнасці абраных шляхоў вызвалення гэтыя героі стаяць поруч: іх аднае асяпляльная прага забавення. Тварыцкі, помніцца, не надта імкнуўся выдаткоўваць грошы на адзене сваёй дачкі, і мы казалі: ах, які ён нялюдскі. А ў Коласа чытаем, што яго Міхал

Паскупеў, і нават значна. Што ж, лепш з'есці на сала, Абы напейка перапала, І лішні выгадаць рубель...

Увогуле, Міхал бываў розным: «ускіпеў Міхал», «Міхал зайшоў у хату злосны», «А бацька страшны, поўны злосці, Алесь лупіць без літосці», «усміхнуўся Міхал скрыва»... Тое ж самае і Тварыцкі — звераватым і зацятым рабіла яго эпоха, абставіны, тое, што некалькі раней С. Палуян называў «гніеннем раба і вечнай незабеспечанасцю». Як натура складаная, жыццём спрактыкаваная, адчуваў Тварыцкі гэтую ж незабеспечанасць і пры новай уладзе. Ніхто і нішто, ніякая сіла, ніводзін чалавек, у тым ліку і Зося, не кінулі мастка да ўратавання. Жыццё завяршала свой круг, а чалавек, раб абставін і нявольнік лёсу, па сутнасці таптаўся на адным месцы.

Міхал Тварыцкі — не вораг, ён — нявольнік лёсу. Нявольнік ва ўсім адносінах: і як характэрны тып селяніна, і як мастацкі персанаж, лёс якога быў раскрышаны сляпою сілаю вульгарызатарскага самадурства, а пісьменніцкая рука хоць бегла, але занатавала гэта.

Чаму ніводнага светлага знака на твары Міхала, зацятым адвечным змаганнем за існаванне? Чаму не азараецца гэты твар бліскам кахання, нават нешчаслівага (дзеля справядлівасці: К. Чорны ўвогуле не надта схільны раскашаваць інтымнымі пачуццямі)? Чаму адна і тая ж панура падчас «звярынага» фізіяномія? Чаму яшчэ на Скуратовічавым хутары размыліся сцежкі двух ня-

Пра што яшчэ, калі напраму, да канца нельга было выказацца, так сціпла прамаўчала «Трэцяе пакаленне»? А перш пра тое, што Тварыцкі — тып цалкам нацыянальны.

Ён не мог не стацца тыпам нацыянальным ужо хоць бы з тае прычыны, што гэтага вобраза кранаўся талент вялікага пісьменніка. А галоўнае — праблема спадчынасці, якая была заключана перадусім ужо ў самой назве твора. Зямля — спадчына, Бацькаўшчына — спадчына, пакаленні — спадчынікі. Ключавая ідэя спадкаемнасці не магла не адгукнуцца праблемаю нацыянальнага характару, пастаўленага ў новай гістарычнай ўмовы. А новай гістарычнай ўмовы не маглі ў сваю чаргу не адбіцца на самім працэсе тварэння нацыянальнага характару.

Тварыцкага яшчэ крэпка трымалі абдымкі коласаўскага Міхала. Але канец 20-х — пач. 30-х гг. істотным чынам мянялі ўяўленні аб крытэрыях духоўных каштоўнасцей. Пры суцэльным выгнанні інтэлекту з жыцця народа гуманістычная традыцыя не магла **нормальна** ўспрымацца тагачаснай ідэйна-настроенай грамадскасцю. Коласава традыцыя становілася не толькі немагчымай, але і небяспечнай. «Апірышчам сталінскага рэжыму, — думаецца, Ігар Клямік мае тут рацыю, — быў не патрыярхальны селянін, што жыў у вёсцы, а патрыярхальны і дробнатаварны вытворца, які не здолеў прыстасавацца да таварных адносін пры іспе, выкінуты з вёскі ў горад, вырваны з культуры. Калектыўызм абшчыны ператварыўся для яго ў квазікалектыўнасць сталінскага часу, дзе ён набыў пачуццё сацыяльнай абароненасці...» («ЛЮ», 1989, № 4).

Мы што-кольвек цяпер ведаем пра 30-я гг., глыбей разумеем той час, хоць, можа, не так востра адчуваем сацыяльную безвыходнасць Тварыцкага, як гэта адчуваў сам К. Чорны. На самай справе, «патрыярхальны» Тварыцкі ніяк не ўлічваецца ў механізм сталінскай машыны; з-за гэтага праклятай «патрыярхальнасці» ніяк не можа стаць паслухмянай шасцяроўкай, а таму ніяк не можа набыць і пачуццё «сацыяльнай абароненасці». І наадварот, разбурэнне калектыўнага пачуцця, перастанне яго ў сваю вульгарную разнавіднасць — «квазікалектыўнасць сталінскага часу» — мы можам назіраць, як гэта ні парадаксальна гучыць, на прыкладзе краўца, па сутнасці, чалавека «перакаці-поле», без імя чалавека! Нешта роднаснае з ім ёсць і ў Зосі — яны нават пасяліліся ў адной хаце. Але гэта прадмет ужо іншай гаворкі.

Каноны тагачаснай вульгарызатарскай крытыкі прадпісвалі К. Чорнаму ствараць вобраз кулака-жмінды, і не адно «трэцяе пакаленне» вучылі не навідзець запаслівасць Міхала, ківаючы толькі на скнарлівасць яго натуры. І гэтым самым падмянялі прычыну і следства. Скнарлівасць, якую мы бачым у Міхала, — вынік дэфармацыі гуманнага, чалавечага, адвечнага гаспадарскага прынцыпу: жыць не толькі сённяшнім днём. Прычына ж дэфармацыі — у ненармальнасці грамадскіх умоў, якімі наскрозь было працягта жыццё Міхала.

Нешчаслівы чалавек варты спагады — даўня традыцыя літаратуры. Літаратура спагадала нават тым, хто нешчаслівым аказваўся сам праз сябе. Аднак вульгарызатарская крытыка, а за ёй і школьныя падручнікі, узяліся за дружнае асуджэнне Тварыцкага нават у тым, у чым ён і духам не быў вінаваты. У Міхала не складала хоць як-небудзь мінулае, а наперадзе не прадбачылася і іскрыні будучыні, або калі і з'яўлялася, дык праз «цямьянае шкельда». У яго было толькі няўстойлівае імгненне цяпершняга, якое штотараз замыкалася пякельным зачараваным колам. Практичны, працавіты чалавек не мог знайсці прымянення свайму практычнаму ладу і ўсталяванню жыцця. І гэтак

кола рабіла Міхала яшчэ больш зацятым, а таму яшчэ больш безбаронным перад будучыняй.

Немагчыма высветліць і цалкам ацаніць усю глыбіню і сур'ёзнасць галоўнага сацыяльна-псіхалагічнага канфлікту «Трэцяга пакалення», не узяўшы пад увагу той фант, што Міхал — нацыянальны характар. І не трэба палюхацца, што нацыянальны характар аказваецца такім нязвычайным — жорсткім, грубым, звераватым, адзіночкім... Тут К. Чорны ніяк не ўступае ў сулярэннасць ні з жыццёвай логікай, ні з нацыянальнай эстэтычнай і маральнай традыцыяй.

Гэта ж вельмі сімптаматычна, што Міхалка — на вечным пераходзе, у вечнай прамежкавасці: сплечатку пераход ад дзяцінства да сталага гаспадарскага жыцця, а потым — як гіганцкі гістарычны катаклізм — пераход да, так бы мовіць, калектыўных форм беззямелля. За ўсім гэтым чытаецца нешта іншае, больш значнае: Міхал Тварыцкі існуе якраз у пераломным моманце жыцця народа. Такія моманты істотна ўплываюць на фарміраванне характэрных рысаў нацыі. Адны рысы і асаблівасці нацыянальнага характару сціраюцца, знікаюць, іншыя знаходзяцца яшчэ ў зародкавай стадыі. І калі гэтым іволыя зачаткі замарозіць, далейшае іх развіццё можа пайсці з «геннай мутацыяй». Сталіншчына — гэта сёння мы можам сцвярджаць з абсалютнай пэўнасцю — якраз і ёсць акт суб'ектывісцкага ўмяшання ў «генетычны» код нацыі. Ужо не Міхал тварыць лёс, як гэта было характэрна для класічнай эстэтычнай канцэпцыі, а лёс здэкенуецца з Міхала, лёс — творца Тварыцкага.

Менавіта тут, на гэтым моманце, калі героі не могуць прад'явіць рахунак лёсу, сваяцтва чорнаўскага героя са сваімі папярэднікамі абрываецца. Есць істотная розніца паміж коласаўскім і чорнаўскім Міхаламі, розніца, якая не дазваляе любавання Тварыцкім у той жа ступені, што і коласаўскім героем. Уся справа ў тым, што Я. Колас тварыў нацыянальны эпос, і яго герой знаходзіўся на ўзыходзячай лініі становлення беларускай нацыі. Коласаўскі герой і папраўдзе, нягледзячы на трагічнасць свайго характару, мае нешта ад быліннага волата. У той час як з-пад пера К. Чорнага (магчыма, міжвольна) выйшла нацыянальная драма, пачыналася крушэнне нацыі: трэцяе пакаленне карэнным чынам парывала сувязі са сваімі папярэднікамі. (Тут зноў прыгадваецца Я. Колас, які з іншай, праўда, нагоды, прароча пісаў: «Каб у віры той ашукі Знішчальні нашы ўсе сляды, Каб не ведалі і ўнукі, Хто такія іх дзяды»).

Тварыцкі — апошні з магікан, апошні з тых, хто з Коласавымі пакутамі шукаў «нову ю зямлю», трагічны абрыў распавітай беларускай літаратурнай ніткі. Аштрафаваны і арыштаваны, зацкаваны следчымі і жыццём, ён траціў аснае — траціў дух беларускага селяніна менавіта як селяніна беларускага.

Колас і Чорны, два эпікі, сышоўшыся ў канцэпцыі тварэння народнага характару, між тым пачалі адыход адзін ад другога — так распарадзілася дзікая самаволі суб'ектывізму. Два Міхалы цягнуліся адзін да другога, а лёс і адштурхоўваў. Лёс аднаго і таго ж народа — а як быццам два розныя народы!

Літаратура (а «Трэцяе пакаленне» пры ўсім яго слабасці — гэта літаратура) усё-такі ў нейкіх глыбінных праявах сваіх супраціўляецца любой суб'ектывісцкай самаволі. Мяняючы сваё знешняе аблічча, яна ўсё ж зберагае пад попелам нягаснучы вугольчык свайго родавай прыжметы. І знявечаны, у тым ліку і самі аўтары, Тварыцкі аб'ектыўна нёс, акрамя ўсяго іншага, кволае цяпло гэтага неастуджанага жару. Як характар трагедыі, літаратурны Міхал меў усе шанцы стаць ля вытоку новай літаратурнай канцэпцыі. Нявольніцкі лёс героя хоць часткова, няпоўнасьцю, але ўсё ж адлюстравваў і нявольніцкі лёс народа, зафіксаваў працэс разбурэння нацыянальных асноў. У гэтым, думаецца, аб'ектыўны змест вобраза Міхала Тварыцкага.

г. Гродна.

НАДЗЕННЫЯ РАДКІ

Кастусь ЦВІРКА

ПАРАДЫ ЗАІКІ БРАТАМ-БЕЛАРУСАМ

Чорная «Волга», на якой ехаў адзін з кіраўнічых работнікаў Чарнігаўскай вобласці В. Заіка, зачапіўшы «Жыгулі», спрабавала ўцячы з месца здарэння. Але гэта ёй не ўдалося. Абступіўшы «Волгу», людзі ўбачылі ў яе багажніку гарду дэфіцытных прадуктаў, якія ім і не сніліся. Гэта не магло не абурывць увесь горад, які сабраўся на стыхійны мітынг перад будынкам абкома партыі...

3 газет.

Калі вы будзеце цягнуць кілбасы з сваіх спецкрам — ну, хто ж на іх не ласы? —

Не вуліцамі люднымі — глядзіце — А ціхім завуголле іх вязіце!

Не так, як дурань, я! І лепш не ўдзень, А як на горад ляжа ночы цень,

Альбо пад раніцу, калі ўсе спяць І пра кілбасы тыя смачна смяць.

Ну, словам, так вязіце, каб на вочы Не трапіць людзям, прасцянам рабочым,

Што пры станках, у МАЗах, на раллі Пацеюць за парожнія рублі,

«Укалваюць» і дзень і ноч на вас, На камандзіраў шматмільённы клас.

Яшчэ: свой корм вязіце вы паважна, Нібыта працаю заняты важнай,

Нібы спяшаецца людзям дапамагчы, Нібы вы дбаеце пра іх харчы!

Хача б вось толькі вас не падвалілі І ваш багажнік тайны не адкрылі!

Бо тая галыцьба замест кілбас З'есць хутка з трыбухамі ўсімі й вас!

Быць трэба асцярожна вам з галотай! Яе вам трэба «окружаць заботой»,

Вы перспектыву ўмела ёй малюйце І абцяганак розных не шкадуйце!

Пакуль няма нічога ў крамах болей, Яе карміце «завтракамі» ўволю.

І часам, каб удзячнай вам была, Хоць што ёй ніньце са свайго стала.

Ды не цявіце так, як я, пайкамі — Яна ж пачне размахваць кулакамі

Ды трэці вас па седалах як след, Усіх вас выстаўляць на божы свет!

ЧЫТАЧ ПРЫЙШОУ У РЕДАКЦЫЮ

ДЗЕ ВЫ, ДОБРЫЯ НАЧАЛЬНІКІ?

Кожнаму з нас, бадай, уласціва верыць у Дабро і Справядлівасць. І хоць паняцці гэта абстрактныя, выяўляюцца яны ў канкрэтных учынках, захадах, справах, праз тых ці іншых канкрэтных людзей.

Пра дабро зараз не будзем (слова мае шанцы трапіць у разрад састарэлых). Што ж да справядлівасці, то па яе ідуць звычайна да асоб, надзеленых уладай і паўнамоцтвамі. Ідуць... ды не заўсёды даходзяць. Але па парадку.

Прымак Сямён Лаўрэнцьевіч востым год працаваў старшынёй калгаса «Трыцацігасяч-нік», што ў Пухавіцкім раёне. Удзельнік вайны, персанальны пенсіянер. 70 год спаўняецца яму вясной — век не малы. Пра сябе амаль не гаварыў — толькі пра справу, якая прывяла яго ў «ЛіМ». Не, ніхто ветэрана асабіста не крыўдзіў, не прысяняў. Не лічыць жа крыўдай той факт, што на пачатку перабудовы газеты «Советская Белоруссия» не стала друкаваць яго крытыку ў адрас загадка сельскай гаспадаркі названай газеты. Нязгодна выклікаў артыкул пра дэфіцытную сёння грэчку. Калі б той матэрыял быў надрукаваны, шчыра перакананы Сямён Лаўрэнцьевіч, калі б яго прачытала кіраўніцтва рэспублікі, то плошчы пад грэчку былі б значна павялічаны.

Мы, праўда, не схільны абгаўляць наша мясцовае кіраўніцтва і не ўпэўнены, што яно мае час прачытваць усе газеты, але справа ў іншым. Приватнае, здавалася б, пытанне набывае сёння інакшы аспект: грэчка — культура лекавая, прафілактычная, яна надзвычай патрэбна жыхарам рэспублікі пасля чарнобыльскай аварыі. Былы старшыня прыводзіць лічбы. Да вайны, калі зямлю апрацоўвалі плугам і сеялі грэчку з сявёнкі, пад ёй было занята 245 тыс. гектараў. З гэтай плошчы збіралі 150 тыс.

тон зерня. Што мы маем цяпер? 1985 год: пад грэчку адведзена 44 тыс. гектараў, 1989 — 25 тыс. Няцяжка ўявіць дыяграму — рэзкі спад, рэзкі рывок уніз.

Не здолеўшы выказацца праз друк, С. Прымак пачынае дамагацца прыёму ў першага сакратара ЦК КПБ Я. Я. Сакалова. Адказам на ліст быў прыезд у Рудзенск, дзе жыўе наш наведвальнік, работніка апарату. Другі б, можа, гэтым візітам і задаволіўся, але не Сямён Лаўрэнцьевіч. Добра ведаючы, як многа залежыць у нас ад першых асоб, ён сам прыехаў у Мінск на прыём. І без поспеху.

Вінавата, вядома, акружэнне, гэта яно не дапускае да кіраўніка партыі ні лістоў, ні людзей, лічыць стары камуніст. Не спяшаецца папракаць яго за некаторую наўнасьць. Есць ісціны, якія пажадана засвойваць ці своечасова, ці ніколі. Так, не ўсе ўсвядомілі, што паміж вярхоўнай партыі і радыёвымі партыйцамі пралегла вясозная сыяна. Яе не пераскочыць і не перакрычаць, і разбурыць яе — адрозніць ці па каменчыку — задача не з простых.

— Да чаго мы дажывёмся, калі так будзе і надалей? — разважае наш чытач. І ўспамінае эпізод са свайёй камсамольскай маладосці. Да вайны старыя бальшавікі аднаго з раёнаў Данецкай вобласці (адтуль родам Сямён Лаўрэнцьевіч, ён украінец) незадаволены былі дзейнасцю першага сакратара райкома. Напісалі ліст у ЦК КПУ, прыхаў адтуль прадстаўнік, правярнуў факты, і ў выніку справядлівасць перамагла: райкомаўскі кіраўнік быў зняты. А што цяпер?

Ад мінулага наша гаворка перайшла да сучаснасці, да гарачай тэмы — выбары. У Пухавіцкім раёне выбіраліся летась у народныя дэпутаты СССР намеснік старшыні Савета Міністраў У. Г. Еўтух і на-

меснік галоўнага ўрача Мінскай абласной бальніцы М. І. Карпенка. Ні той, ні другі ў Рудзенск пасля паспяховай выбараў — ні нагой. Чацвёра камуністаў, у тым ліку і С. Прымак, звярнуліся да раённых улад. Там іх сулакоілі: прыедуць, маўляў, у наступны заезд.

— Я памру, пакуль той іхні заезд, — сумна жартуе Сямён Лаўрэнцьевіч. Ніяк не можа ён даўмецца, як можна быць абраным і не выконваць сваіх дэпутацкіх абавязкаў!

І яшчэ адзін факт непрыемна ўразіў старога чалавека. На стала ў старшыні сельскага Савета пабачыў неак зборнік артыкулаў П. М. Машэрава. Аказалася — кніга спісваецца з бібліятэкі толькі за тое, што ў яе трапіла выступленне Брэжнева пры ўручэнні ордэна Пятру Міронавічу...

Трапіў яму раз у рукі, расказвае С. Прымак, часопіс «Дошкольное воспитание» (меншая дачка працуе выхавальцай). На вокладцы — здымак: У. І. Ленін і Н. К. Крупская за чыткай лістоў працоўных.

— Як бы мне хацелася, каб і з маімі лістамі абыходзіліся гэтак жа — уважліва прачыталі, даходзілі да сутнасці, рэагавалі...

А лістоў і тэлеграм было шмат — першаму З'езду народных дэпутатаў, Б. М. Ельцыну, іншым вядомым людзям...

Сітуацыя не новая: чалавек, якога не жадаюць чуць, пачынае зноў і зноў пісаць, звяртацца, дабівацца ўвагі. Прычым сыходзіць нярэдка з ідэальных уяўленняў, а не з рэальнасці, — з той крыху дзіўнай у нашых умовах веры ва ўсемагутнага добрага дзядзьку, які можа адным рухам рукі вырашыць любую праблему. Згадзіцца, сістэму, якая змагла выхавать такую веру — насуперак усяму, перабудаваць будзе няпроста...

Адзел пісьмаў і грамадскай думкі.

А Б Я В Ы

ДЗЯРЖАУНАЯ ПУБЛІЧНАЯ БІБЛІЯТЭКА імя М. Я. САЛТЫКОВА-ШЧАДРЫНА

як дзяржаўнае сховішча з мэтай захавання культурнай спадчыны з 1810 г. збірае ўсе віды выданняў, што выходзяць на тэрыторыі краіны.

Бібліятэка звяртаецца да

незалежных выдаўцоў з просьбай выслаць па два экзэмпляры кожнага выпускаемага выдання на адрас: 191069, Ленінград, вул. Садовая, 18. ДГБ, адзел камплектавання.

18 жніўня 1922 г. былі абвешчаны выбары ў Польскі Сейм і Сенат (5 і 12 лістапада). А 9 жніўня было абвешчана аб заснаванні ў Вільні Беларускага цэнтральнага выбарчага камітэта для ўсіх беларускіх зямель у межах Польскай Рэспублікі. Мэтай яго было правесці ў Сейм і Сенат дэпутатаў, якія б баранілі нацыянальныя правы беларускага на-

мадскіх арганізацый. Справа ў тым, што ў Сейме павінна было быць 444 дэпутаты. З іх на агульных выбарах выбіраліся толькі 372. Рэшта ж дэпутацкіх мандатаў заставалася партыям, што набяраць пэўную колькасць месцаў. Гэта было зроблена, каб не дапусціць у парламент шмат дэпутатаў ад нацыянальных меншасцей.

Варта больш падрабязна

на нацыянальнай аснове. Антыдэмакратычнасць закана была ў тым, што ён даваў большыя магчымасці забяспечаным людзям — за кошт працоўных; польскай большасці — за кошт нацыянальных меншасцей; падтрымліваў вялікія (гэта былі ў асноўным польскія) партыі і душылі маленькія. Так, Сеймам было прынята, што на аднаго пасла прыходзілася 60 тысяч галасоў. Але

сяляне і работнікі, рыхтуючыся да выбараў, трэбуйце, каб незapisаных запісвалі ў спіскі выбаршчыкаў, «беларусы, закладайце выбарныя камітэты, станце ў абароне сваіх правоў!» — заклікалі людзей уключачца ў выбарчую барацьбу.

Аднак польскія ўлады не спынялі спроб запужаць людзей, перашкодзіць ім прыняць удзел у выбарах. Выбаршчыкаў не жадалі ўносіць у спісы, калі яны не дávalі падпіску аб тым, што будучы галасавец за польскія партыі. Актывісты і сябры БЦВК арыштоўваліся. Агенты дэфензівы стварылі партыю «беспартыйных актывістаў», якая ганіла беларускія арганізацыі. Кар'ерысты, якія не здолелі ўціснуцца ў Блок нацыянальных меншасцей, пачалі складаць нібыта новыя партыі — «беларускіх трудавікоў» і іншыя.

У той жа час да БЦВК далучаліся ўсё новыя прадстаўнікі. 11 верасня да яго далучыліся беларускія стараверы, якія хоць і былі раскіданы па розных месцах, але ўяўлялі сабой значную сілу.

Шмат намаганняў паклаў камітэт на тое, каб вылучыць сапраўдных прадстаўнікоў беларускага народа. Яны заклікалі: «...глядзіце, беларусы, каб паслалі туды такіх дэпутатаў, якіх не перакупляць ні панская ласка, ні грошы, ні ўсялякія пасулы і абцяцанкі».

28 верасня стала вядома, што ўсе непалякі будуць галасавец па спісе № 16. Перадвыбарчая барацьба ўвайшла ў заключную фазу. Адна з польскіх партый, якая вяла агітацыю на беларускай мове і ўключыла ў свой спіс некалькі беларусаў, з дапамогай падману здолела ўрэшце прыцягнуць да сябе невялікую частку беларускіх выбаршчыкаў.

Але гэта не змагло раскалоць беларускі народны рух, які падышоў да выбараў згуртаваным.

У выніку была атрымана вельмі важная перамога. Польскія партыі на Беларусі пацярпелі паражэнне. Улады лічылі, што беларусы здолелі правесці не больш за 3—4 дэпутаты, а ў выніку ў парламенце апынулася каля 20 беларусаў.

...Шмат змянілася за 68 гадоў. А ўсё ж такі сёння варта ўспомніць дэвіз тагачасных прадстаўнікоў беларускага руху: «Дык жа ўсе на выбары—дружна, адналітна, як сцяна».

А. ВАЙЦЕНКА,
супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР.

«ДЫК ЖА ЎСЕ НА ВЫБАРЫ!»

Па матэрыялах газеты «Беларускі закон» за 1922 год

рода. «На беларускіх абшарах уся зямля належыць тутэйшаму працоўнаму сялянству», — такі быў заклік камітэта.

Варшаўскі Сейм выдаў новы закон аб выбарах. Ён абвешчаў, што ўся тэрыторыя рэспублікі падзяляецца на 64 акругі, па якіх і адбудуцца выбары. Выбары ў Сенат праводзіліся па ваяводствах. У сваю чаргу акруга падзялялася на ўчасткі (абводы). У кожным з іх павінна было быць не больш за 3000 жыхароў. Выбіраць у Сейм мог кожны грамадзянін, якому за тры месяцы да выбараў споўніўся 21 год. Існаваў і невялікі цэнз аседласці. У выбарах мог удзельнічаць толькі той, хто тры месяцы жыве на тэрыторыі выбарчай акругі. Не мелі права галасавец вайскоўцы і грамадзяне, абмежаваныя ў сваёй дзейнасці (арыштантаў і інш.). У Сенат мог выбіраць толькі той, хто дасягнуў 30 гадоў і жыве на дадзенай тэрыторыі больш за год (і тры месяцы да выбараў). Дзеля тых жа, хто балаціраваўся ў Сейм і Сенат, цэнзу аседласці зусім не было, а ўзрост іх павінен быў дасягаць адпаведна 25 і 40 гадоў. Выбраны мог жыць нават за мяжой. Не маглі быць абранымі толькі чыноўнікі адміністрацыі і суда. Як бачым, гэта быў даволі дэмакратычны закон, які забяспечваў месца ў парламенце даволі сталым і самастойным людзям. Цікава, што выбіраць не мелі права чыноўнікі апарату, бо яны маглі выкарыстаць сваю пасадку ў карысных мэтах.

Сам працэс галасавання адрозніваўся ад сённяшняга. Галасавец трэба было не за асобнага кандыдата, а па спісах, якія падаваліся старшыні акруговай камісіі не пазней як за трыццаць дзён да выбараў. Пад кожным спісам павінна было быць не менш як 50 подпісаў. Кожны спіс меў свой нумар, як і кожны кандыдат. Прычым нумараваліся яны па праву першынства атрымання мандатаў. Цікава адзначыць тут пэўнае падобенства на выбары ад гра-

сказаць аб так званых выбарах па «дзяржаўных спісах», якія існавалі разам са спісамі па акругах. Для іх у Сейме адводзілася 72 месцы. Кожная група ці партыя, якая прэтэндавала на іх, павінна была, па-першае, правесці па сваіх акруговых спісах не менш як па адным кандыдаце ў 6 выбарчых акругах; па-другое, яна павінна была не пазней, чым за 40 дзён да выбараў падаць свой дзяржаўны спіс Генеральнаму камісару. За яву гэтую павінны былі падпісаць не менш як 1000 выбаршчыкаў з дзвюх акруг (па 500 з кожнай). Лік кандыдатаў не мог перавышаць 100. Па-трэцяе, акруговыя спісы павінны былі быць далучаны да дзяржаўнага не пазней, чым за 22 дні да выбараў. Калі гэтага не адбывалася, акруговы спіс губляў свае правы пры падзеле мандатаў, пакінутых для дзяржаўных спісаў.

І ўсё ж былі знойдзены сродкі, каб абысці гэты дыскрымінацыйны закон. 17 жніўня 1922 года ў Варшаве на канферэнцыі прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей Польскай Рэспублікі — беларусаў, яўрэяў, немцаў, рускіх і ўкраінцаў — быў створаны выбарчы блок гэтых меншасцей. Адначасова быў утвораны Аб'яднаны выбарчы камітэт нацыянальных меншасцей. Ён выступаў як адзіная палітычная сіла. Таму з 72 застаўшыся месцаў на блок павінна было застацца не менш месцаў, чым на самыя вялікія польскія партыі.

Канечне, і ў гэтым, фармальна дэмакратычным законе аб выбарах не абышлося без «падводных камяней», якіх так шмат і ў нашым цяперашнім законе. За гэта ён крытыкаваўся ў вольным беларускім друку. Спрэчкі вяліся перш за ўсё

гэта ў законе парушалася, бо для польскіх акруг гэтая лічба складала 45 тысяч, а ў беларускіх і ўкраінскіх — 30. У выбарчы камісіі ўваходзілі толькі тыя, хто размаўляў і пісаў па-польску. Антыдэмакратычнымі былі «дзяржаўныя спіскі». Канстытуцыя абвешчала роўныя правы для ўсіх грамадскіх палітычных сіл, а закон аб выбарах аддаваў дадатковыя месцы ў парламенце не маленькім партыям, а вялікім.

Нарэшце пачалася выбарчая барацьба. А разам з ёю — і сапраўдная дыскрымінацыя. Сялян, якіх дэпутыліся да Беларускага цэнтральнага выбарчага камітэта, арыштоўвалі, паліцыя зрывава аб'явы, якія належалі гэтаму камітэту... Але былі і станоўчыя моманты. Закон аб правядзенні мітынгаў быў даволі дэмакратычным. Дзеля таго, каб правесці мітынг на вуліцы, трэба было ўсяго за 24 гадзіны да яго пачатку абвясціць паліцыю, нават не пытаючыся ў яе дазволу. Калі ж мітынг адбываўся ў закрытым памяшканні, дык аб гэтым нават не трэба было і паведамаць.

Галоўным пытаннем на мітынгах было пытанне аб зямлі. Усе польскія партыі, якія дагэтуль галасавалі ў Сейме за тое, каб беларускія землі аддаваць жаўнерам-каланістам, раптам пачалі абцяцаць беларускаму сялянству зямлю. Але паабцяцаць нескладана. Гэта зразумелі беларускія сяляне, якія не далі веры польскім партыям і аднадушна падтрымалі БЦВК, у якім аб'ядналіся ўсе беларускія партыі: сацыял-дэмакраты, сацыялісты-рэвалюцыянеры, народнікі, хрысціянскія дэмакраты.

Камітэт не толькі надрукаваў сваю платформу. Ён выступаў у друку з артыкуламі па найбольш важных пытаннях. Лозунгі камітэта — «Беларуская інтэлігенцыя,

3 5 ПА 11 САКАВІКА

5 сакавіка. 21.35

«НОЛА УДАЧЫ»

Музычная забаўляльная гульня-віктарына.

6 сакавіка. 21.00

МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ

Вакальныя цыклы Э. Наско на вершы Р. Барадуліна і А. Куляшова. Вядучая музыказнавец В. Савіцкая.

6 сакавіка. 21.30

ЛІРА

Мастацка-публіцыстычная праграма прысвечана Міжнароднаму жаночаму дню.

7 сакавіка. 21.40

У ТЭАТРАХ КРАІНЫ

В. Ліпатаў. «Выбары 1950 года».

Спектакль Горкаўскага акадэмічнага тэатра драмы імя М. Горкага.

Рэжысёр Ю. Лезінгевіч.

8 сакавіка. 13.30

СУСТРЭЧА ДЛЯ ВАС

Дзяржаўны эстрадны ансамбль БССР «Песняры».

Прамая лінія.

8 сакавіка. 19.20

ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...

Вершы Я. Янішчыц чытае артыстка А. Ельшэвіч.

8 сакавіка. 19.25

«ПАСЛЯ ФІНІШУ»

Прэм'ера дакументальнага фільма БТ.

Стужка расказвае аб майстры спорту міжнароднага класа Л. Хмялеўскай.

Аўтары сцэнарыя Ф. Анціпава, М. Супанеў, рэжысёр В. Жыгалка.

8 сакавіка. 19.45

ПЕСНЮ БЯРЫЦЕ З САБОЮ...

Па старонках тэлефестывалю беларускай песні. Святочная праграма.

8 сакавіка. 23.30

«МЫ АДНОЙ ТАБЕ НАЛЕЖЫМ»

Музычная праграма з удзелам Л. Бартневіча, С. Сокалава-Воюша і Данчыка.

10 сакавіка. 14.35

ДА УСЕСАЮЗНАГА СВЯТА СЛАВЯНСКАЙ ПІСЬМЕННАСЦІ І КУЛЬТУРЫ

Выступленне загадкаў рэдакцыі выдавецтва «Мастацкая літаратура» Г. Шаранговіча.

10 сакавіка. 19.20

РАДАВОД

Абрад «Радзіны» ў вёсках Міцькаўшчына і Салтанаўшчына Нясвіжскага раёна.

Вядучая Т. Мархель, каментатар В. Ліпавіка.

11 сакавіка. 19.25

«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ» Літаратурна-мастацкі часопіс.

Першы сюжэт — выстаўна ў Рэспубліканскім музеі гісторыі рэлігіі ў Гродне. Другі — прысвечаны маладой паэтке, настаўніцы Г. Самойле. Завершыць праграму расказ пра народнага музыку, скрыпача Л. Жыбартова.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Івану Панчанку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 18885 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела ірытыі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «Літ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Намеснік галоўнага рэдактара Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Ачатоў БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічытар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.